

ISSN 1311-3321 (print)
ISSN 2535-1028 (CD-ROM)
ISSN 2603-4123 (on-line)

UNIVERSITY OF RUSE “Angel Kanchev”
РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ “Ангел Кънчев”

BSc, MSc and PhD Students & Young Scientists
Студенти, докторанти и млади учени

PROCEEDINGS

Volume 59, book 11.2.

**Silistra Branch
of the University of Ruse**

НАУЧНИ ТРУДОВЕ

Том 59, серия 11.2.

**Филиал Силистра
на Русенския университет**

**Ruse
Русе
2020**

Volume 59 of PROCEEDINGS includes the papers presented at the scientific conference RU & SU'20, organized and conducted by University of Ruse "Angel Kanchev" and the Union of Scientists - Ruse. Series 11.2. contains papers reported in the Humanities, Pedagogy, Psychology, and Teaching Methodology, Technical Sciences

Book	Code	Faculty and Section
Agrarian and Industrial Faculty		
1.1.	FRI-ONLINE-1-AMT&ASVM	Agricultural Machinery and Technologies, Agrarian Science and Veterinary Medicine
	FRI-ONLINE-1-MR	Maintenance and Reliability
	FRI-ONLINE-1-THPE	Thermal, Hydro- and Pneumatic Equipment
	FRI-ONLINE-1-EC	Ecology and Conservation
	FRI-ONLINE-1-ID	Industrial Design
1.2.	WED-ONLINE-SSS-AMT&ASVM	Agricultural Machinery and Technologies, Agrarian Science and Veterinary Medicine
	WED-ONLINE-SSS- MR	Maintenance and Reliability
	WED-ONLINE-SSS-THPE	Thermal, Hydro- and Pneumatic Equipment
	WED-ONLINE-SSS-EC	Ecology and Conservation
	WED-ONLINE-SSS-ID	Industrial Design
Faculty of Mechanical and Manufacturing Engineering		
2.1.	FRI-ONLINE-1-MEMBT	Mechanical Engineering and Machine-Building Technologies
2.2.	WED-ONLINE-SSS-MEMBT	Mechanical Engineering and Machine-Building Technologies
Faculty of Electrical Engineering Electronics and Automation		
3.1.	FRI-ONLINE-1-EEEA	Electrical Engineering, Electronics and Automation
3.2.	FRI-ONLINE-1-CCT	Communication and Computer Technologies
3.3.	THU-ONLINE-SSS-EEEA	Electrical Engineering, Electronics and Automation
	THU-ONLINE-SSS-CCT	Communication and Computer Technologies
Faculty of Transport		
4.1.	FRI-2.209-1-TMS	Transport and Machine Science
4.2.	FRI-2.204-SITSTL	Sustainable and Intelligent Transport Systems, Technologies and Logistics
4.3.	WED-ONLINE-SSS-TMS	Transport and Machine Science
Faculty of Business and Management		
5.1.	FRI-ONLINE-1-EM	Economics and Management
5.2.	FRI-ONLINE-1-ESSIR	European Studies, Security and International Relations
5.3.	THU-ONLINE-SSS-EM	Economics and Management
Faculty of Natural Sciences and Education		
6.1.	FRI-ONLINE-1-MIP	Mathematics, Informatics and Physics
6.2.	FRI-ONLINE-1-PP	Pedagogy and Psychology
6.3.	FRI-ONLINE-1-LL	Linguistics and Literature
	FRI-ONLINE-1-AS	Art Studies
6.4.	FRI-ONLINE-1-ERI	Education - Research and Innovations
6.5.	THU-ONLINE-SSS-FM	Financial Mathematics
	THU-ONLINE-SSS-PP	Pedagogy and Psychology

Faculty of Law		
7.1	FRI-ONLINE-1-LS	Law Studies
7.2	FRI-ONLINE-1-NS	National Security
7.3	MON-ONLINE-SSS- L	Law Studies
Faculty of Public Health and Health Care		
8.1	FRI-ONLINE-1-HP	Health Promotion
8.2	FRI-ONLINE-1-SW	Social Work
8.3	FRI-ONLINE-1-MCDA	Medical and Clinical Diagnostic Activities
8.4	FRI-ONLINE-1-HC	Health Care
8.5	THU-ONLINE-SSS-HP	Health Promotion
	THU-ONLINE-SSS-SW	Social Work
	WED-ONLINE-SSS-HC	Health Care
Quality of Education Directorate		
9.1.	FRI-ONLINE-QHE	Quality of Higher Education
Razgrad Branch of the University of Ruse		
10.1	FRI-LCR-1-CT(R)	Chemical Technologies
10.2	FRI-LCR-1-BFT(R)	Biotechnologies and Food Technologies
10.3	TUE-ONLINE-SSS-BFT(R)	Biotechnologies and Food Technologies
	TUE-ONLINE-SSS-CT(R)	Chemical Technologies
Silistra Branch of the University of Ruse		
11.1	FRI- ONLINE-SSH(S)	Social Sciences and Humanities
	FRI- ONLINE-PPTM(S)	Pedagogy, Psychology, and Teaching Methodology
	FRI- ONLINE-TS(S)	Technical Sciences
11.2	FRI- ONLINE-SSS-SSH(S)	Social Sciences and Humanities
	FRI- ONLINE-SSS-PPTM(S)	Pedagogy, Psychology, and Teaching Methodology
	FRI- ONLINE-SSS-TS(S)	Technical Sciences

The papers have been reviewed.

ISSN 1311-3321 (print)

ISSN 2535-1028 (CD-ROM)

ISSN 2603-4123 (on-line) Copyright © authors

The issue was included in the international ISSN database, available at <https://portal.issn.org/>.
The online edition is registered in the portal ROAD scientific resources online open access

PROGRAMME COMMITTEE

- **Prof. Amar Ramdane-Cherif**
University of Versailles, France
- **Assoc. Prof. Manolo Dulva HINA**
ECE Paris School of Engineering, France
- **Prof. Leon Rothkrantz**
Delft University of Technology, Netherlands
- **Assoc. Prof. Antonio Jose Mendes**
University of Coimbra, Portugal
- **Prof. Ville Leppanen**
University of Turku, Finland
- **Assoc. Prof. Marco Porta**
University of Pavia, Italy
- **Prof. Douglas Harms**
DePauw University, USA
- **Prof. Zhanat Nurbekova**
L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur Sultan, Kazakhstan
- **Prof. Mirlan Chynybaev**
Kyrgyz State Technical University, Bishkek, Kyrgyzstan
- **Prof. Ismo Hakala, PhD**
University of Jyväskylä, Finland
- **Prof. Dr. Artur Jutman**
Tallinn University of Technology, Estonia
- **Prof. RNDr. Vladimír Tvarozek, PhD**
Slovak University of Technology in Bratislava, Bratislava, Slovakia
- **Doc. Ing. Zuzana Palkova, PhD**
Slovak University of Agriculture in Nitra, Nitra, Slovakia
- **Andrzej Tutaj, PhD**
AGH University of Science and Technology, Krakow, Poland
- **Prof. Valentin NEDEFF Dr. eng. Dr.h.c.**
"Vasile Alecsandri" University of Bacău, Romania
- **Dr. Cătălin POPA**
"Mircea cel Bătrân" Naval Academy, Constantza, Romania
- **Prof. dr Larisa Jovanović**
Alfa University, Belgrade, Serbia
- **Prof. dr hab. Edmund LORENCOWICZ**
University of Life Sciences in Lublin, Poland
- **Assoc. Prof. Ion MIERLUS - MAZILU, PhD**
Technical University of Civil Engineering, Bucharest, Romania
- **Prof. Dojčić Vojvodić PhD**
Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Serbi
- **Assoc. Prof. Alexandrache Carmen, PhD**
Department of Teacher Training, "Dunarea de Jos", Galati University, Romania
- **Prof. Alberto Cabada**
University of Santiago de Compostela, Faculty of Mathematics, Santiago de Compostela, Spain
- **Kamen Rikev, PhD**
Institute of Slavic Philology, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland
- **Dra. Clotilde Lechuga Jiménez, PhD**
Education Science Faculty (Teatinos Campus), University of Malaga (Spain)
- **Assoc. Prof. Despina Sivevska, PhD**
Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev"-Stip, Macedonia

- **Liqaa Habeb Al-Obaydi, PhD**
English Department, College of Education for Human Sciences, University of Diyala, Iraq
- **Prof. Igor Kevorkovich Danilov, DSc**
Yuri Gagarin State Technical University of Saratov, Russia
- **Prof. Aleksander Valentinov Sladkowski, DSc**
Silesian University of Technology, Poland
- **Prof. Dr. Vera Karadjova,**
“St. Kliment Ohridski” University – Bitola, Faculty of tourism and hospitality – Ohrid, Republic of North Macedonia
- **Prof. Dr. Aleksandar Trajkov**
“St. Kliment Ohridski” University - Bitola, Faculty of tourism and hospitality – Ohrid, Republic of North Macedonia
- **Prof. Dr. Petar Pepur**
University of Split, Croatia
- **Prof. Dr. Korhan Arun**
Namik Kemal University, Tekirdağ, Turkey
- **Prof. Yuliya Yorgova, PhD**
Burgas Free University, Bulgaria
- **Prof. Claudia Popescu, PhD**
Bucharest University of Economic Studies, Romania
- **Prof. Dr. Gerhard Fiolka**
University of Fribourg, Switzerland
- **Prof. Haluk Kabaalioglu, PhD**
Yeditepe University, Turkey
- **Prof. Silva Alves, PhD,**
University of Lisbon, Portugal
- **Hanneke van Brugge, DHC mult**
Appeldoorn, The Netherlands
- **Prof. Nino Žganec, DSc**
President of European Association of Schools of Social Work, University of Zagreb, Croatia
- **Prof. Violeta Jotova**
Direction Pediatrics at St. Marina University Hospital - Varna, Bulgaria, Chair ESPE
Postgraduate Qualification Committee
- **Prof. Tanya Timeva, MD, PhD**
Obstetrics and Gynecology Hospital "Dr. Shterev", Sofia, Bulgaria
- **Prof. Kiril Stoychev, PhD,**
Institute of Metal Science, Equipment and Technologies “Acad. A. Balevsci” with
Haydroaerodinamics centre – BAS, Bulgaria
- **Assoc. Prof. Mark Shamtsyan, PhD**
Technical University, Saint Petersburg, Russia
- **Assoc. Prof. Oleksii Gubenia, PhD**
National University of Food Technologie, Kiev, Ukraine
- **Assoc. Prof. Olexandr Zaichuk, DSc**
Ukrainian State University of Chemical Technology, Dnepropetrovsk, Ukraine
- **Prof. Eugene Stefanski, DSc**
Samara University, Russia
- **Doc. Dr Tatiana Strokovskaya**
International University of Nature “Dubna”, Dubna, Russia
- **Prof. DSc. Petar Sotirow**
Maria Curie-Sklodowska University of Lublin, Poland
- **Prof. Papken Ehiasar Hovsepian**
Sheffield Hallam University, Sheffield, UK

- **Accos. Prof. Krassimir Dochev Dochev, PhD**
University of Portsmouth School of Engineering, UK
- **Mariana Yordanova Docheva, PhD**
University of Portsmouth School of Engineering, UK
- **Assoc. Prof. Ivan Antonov Lukanov, PhD**
University of Botswana, Faculty of Engineering and Technology, Gaborone, Botswana
- **Assoc. Prof. Petko Vladov Petkov, PhD**
Research Associate Cardiff University, UK
- **Prof. Stepan Terzian DSc**
Bulgarian Academy of Science, Bulgaria
- **Prof. Dr. Gabriel Negreanu**
University Politehnica of Bucharest, Romania

ORGANISING COMMITTEE

◆ **ORGANIZED BY: UNIVERSITY OF RUSE (UR) AND
UNION OF SCIENTISTS (US) - RUSE**

◆ **ORGANISING COMMITTEE:**

• **Chairperson:**

COR. MEM Prof. Hristo Beloev, DTSc – Rector of UR, Chairperson of US - Ruse

• **Scientific Secretary:**

Prof. Diana Antonova PhD, Vice-Rector Research,
dantonova@uni-ruse.bg, 082/888 249

• **Members:**

- **Agricultural Machinery and Technologies, Agrarian Sciences and Veterinary Medicine**
- **Maintenance and Reliability**
- **Thermal, Hydro- and Pneumatic Equipment**
- **Ecology and Conservation**
- **Industrial Design**
Assoc. Prof. Plamen Manev,
pmanev@uni-ruse.bg, 082 888 542
- **Pedagogy, Psychology, and Teaching Methodology;** (07.05, Silistra)
- Assoc. Prof. Diana Zhelezova-Mindizova, PhD,
dmindizova@uni-ruse.bg
- **Social Sciences and Humanities** (07.05, Silistra)
Assoc. Prof. Romyana Lebedova, PhD,
rlebedova@uni-ruse.bg
- **Technical Sciences** (07.05, Silistra)
Assoc. Prof. Konstantin Koev, PhD,
kkoev@uni-ruse.bg
- **Chemical Technologies** (06-07.11., Razgrad)
- **Biotechnologies and Food Technologies** (06-07.11., Razgrad)
Assoc. Prof. Tsvetan Dimitrov, PhD,
conf_rz@abv.bg, 0887 631 645
- **Mechanical Engineering and Machine-building Technologies**
Assoc. Prof. Dimitar Dimitrov, PhD,
ddimitrov@uni-ruse.bg, 0886 474 834, 082/888 653
- **Electrical Engineering, Electronics and Automation**
Assoc. Prof. Boris Evstatiev, PhD,
bevstatiev@uni-ruse.bg, 082 888 371
- **Communication and Computer Systems**
Assoc. Prof. Galina Ivanova, PhD, giivanova@uni-ruse.bg, 082 888 855
Pr. Assist. Ivanka Tsvetkova, PhD, itsvetkova@uni-ruse.bg, 082 888 836
- **Transport and Machine Science**
Assoc. Prof. Simeon Iliev, PhD,
spi@uni-ruse.bg, 082 888 331
- **Sustainable and intelligent transport systems, technologies and logistics**
Prof. Velizara Pencheva, PhD,
vpencheva@uni-ruse.bg, 082 888 558, 082 888 608

▪ **Economics and Management**

Pr. Assist. Miroslava Boneva, PhD, mboneva@uni-ruse.bg, 082/888 776

Pr. Assist. Elizar Stanev, PhD, estanev@uni-ruse.bg, 082/888 703

▪ **European studies, security and international relations**

Prof. Vladimir Chukov, DSc, vlachu1@gmail.com, +359 82 825 667

Assoc. Prof. Mimi Kornazheva, PhD, mkornazheva@uni-ruse.bg, +359 82 825 667

▪ **Mathematics, Informatics and Physics**

Prof. Tsvetomir Vasilev, PhD,

tvasilev@uni-ruse.bg, 082/888 475

▪ **Education – Research and Innovations**

Assoc. Prof. Emilia Velikova, PhD,

evelikova@uni-ruse.bg, 0885 635 874

▪ **Pedagogy and Psychology**

Assoc. Prof. Bagryana Ilieva, PhD,

bilieva@uni-ruse.bg 082 888 219

▪ **History, Ethnology and Folklore**

Pr. Assist. Reneta Zlateva, PhD

rzlateva@uni-ruse.bg, 082/888 752

▪ **Linguistics, Literature and Art Science**

Assoc. Prof. Velislava Doneva, PhD,

doneva_v@uni-ruse.bg, 0886 060 299

▪ **Health Promotion**

Assoc. Prof. Stefka Mindova, PhD,

smindova@uni-ruse.bg, 0882 895 149

▪ **Social Work**

Prof. Sasho Nunev DSc,

snunev@uni-ruse.bg, 0886 802 466

▪ **Medical and clinical diagnostic activities**

Assoc. Prof. Nikola Sabev, DSc,

nsabev@uni-ruse.bg, 0882 123 305

▪ **Health Care**

Pr. Assist. Greta Koleva, PhD,

gkoleva@uni-ruse.bg, 0882 517 173

▪ **Law**

Assoc. Prof. Elitsa Kumanova, PhD,

ekumanova@uni-ruse.bg, 0884 980 050

▪ **National Security**

Assoc. Prof. Milen Ivanov, DSc,

poligon@abv.bg, 082 888 736

▪ **Quality of Higher Education**

Prof. Ivanichka Serbezova, PhD, iserbezova@uni-ruse.bg

Daniela Todorova, dtodorova@uni-ruse.bg, 082 888 378.

▪ **Silistra Branch**

Assoc. Prof. (Lina) Galina Lecheva,

glecheva@uni-ruse.bg , +359 88 540 0647

- **REVIEWERS:**

Assoc. Prof. Galina Lecheva, PhD

Assoc. Prof. Diana Zhelezova, PhD

Assoc. Prof. Konstantin Koev, PhD

Assoc. Prof. Romyana Lebedova, PhD

Content

SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES

1. FRI-ONLINE-SSS-SSH(S)-01	12
Towards Bogomilism – a Sekret Doctrine or Social Movement	
<i>Tsvetalina Beronova, (Lina) Galina Lecheva</i>	
2. FRI-ONLINE-SSS-SSH(S)-02	16
Symbolism in Ritual Breads	
<i>Yoana Markova, Romyana Lebedova</i>	
3. FRI-ONLINE-SSS-SSH(S)-03	21
Christmas in The Village Of Babuk, Silistra Region	
<i>Krasimira & Rosen Nedkovi, Romyana Lebedova</i>	
4. FRI-ONLINE-SSS-SSH(S)-04	25
Constantine-Cyril Philosopher and Czernorizets Hrabar	
<i>Ana Kostadinova Vrancheva-Daskalova, Todorka Georgieva</i>	
5. FRI-ONLINE-SSS-SSH(S)-05	29
Memories of My City and My Family	
<i>Diana Kirilova, Todorka Georgieva</i>	
10. FRI-ONLINE-SSS-SSH(S)-06	34
Freedom of Speech - Definition And History	
<i>Ivan Krasimirov Savov, Romyana Lebedova</i>	
11. FRI-ONLINE-SSS-SSH(S)-07	39
The Language as a Social Phenomenon	
<i>Todor Todorov, Romyana Lebedova</i>	
12. FRI-ONLINE-SSS-SSH(S)-08	43
The Meaning of the Dream in “Report to Greco“ by Nikos Kazantzakis	
<i>Elina Ivailova Alipieva, Romyana Lebedova</i>	
13. FRI-ONLINE-SSS-SSH(S)-09	46
Symbolism of violets in the works of Peyo Yavorov and Dora Gabe	
<i>Aysun Bahadinova, Romyana Lebedova</i>	
14. FRI-ONLINE-SSS-SSH(S)-10	50
A Brief Look at Scientific Views on Nationalism	
<i>Ivo Dimov, Romyana Lebedova</i>	
15. FRI-ONLINE-SSS-SSH(S)-11	55
Ivan Vazov and the Bulgarian Language	
<i>Todor Todorov, Romyana Lebedova</i>	
16. FRI-ONLINE-SSS-SSH(S)-12	60
Literature and Censorship –The Freedom of Speech in Socialist Bulgaria	
<i>Ivan Krasimirov, Romyana Lebedova</i>	
17. FRI-ONLINE-SSS-SSH(S)-13	65
Man and Time in the Work of Petya Dubarova	
<i>Hristina Shegeva, Romyana Lebedova</i>	
18. FRI-ONLINE-SSS-SSH(S)- 14	68

Fragment as a New Literary Genre in The Bulgarian Literature in XX-th Century

Melvin Murad, Romyana Lebedova

19.	FRI-ONLINE-SSS-SSH(S)-15	72
	Folkloric Figures and Motives In The Literary Collection "Rye" By Angel Karaliychev	
	<i>Mervin Murad, Romyana Lebedova</i>	

PEDAGOGY, PSYCHOLOGY AND TEACHING METHODOLOGY

1.	FRI-ONLINE-SSS-PSTM(S)-01	75
	Some Tips For Promoting Speaking English In The Foreign Language Classroom	
	<i>Nevin Nida, Diana Zhelezova</i>	
2.	FRI-ONLINE-SSS-PSTM(S)-02	78
	How Teachers Can Talk To Students About Covid-19 And Online Teaching	
	<i>Mervin Murad, Diana Zhelezova</i>	
3.	FRI-ONLINE-SSS-PSTM(S)-03	82
	Conscious and Subconscious Foreign Language Learning Within Suggestopedia	
	<i>Melvin Murad, Diana Zhelezova</i>	
4.	FRI-ONLINE-SSS-PSTM(S)-04	86
	Some Aspects of Developing Listening Skills in Foreign Language Teaching	
	<i>Demet Behchet, Diana Zhelezova</i>	
5.	FRI-ONLINE-SSS-PSTM(S)-05	90
	The Three "Electrics" - Aeschill, Sofocal, Euripid	
	<i>Yoana Markova – Student, Assoc. Prof. (Lina) Galina Lecheva, PhD</i>	
6.	FRI-ONLINE-SSS-PSTM(S)—06	93
	Homir's Iliad From a Non-Standard Point of View	
	<i>Krasimira & Rosen Nedkovi – Students, Assoc. Prof. (Lina) Galina Lecheva, PhD</i>	
7.	FRI-ONLINE-SSS-PSTM(S)-07	96
	Kalokagatiya - Past and Present	
	<i>Zehra Shefket – Student, Assoc. Prof. (Lina) Galina Lecheva, PhD</i>	
8.	FRI-ONLINE-SSS-PSTM(S)-08	100
	Jeffrey Chaucer	
	<i>Zhivko Chobanov – Student, Assoc. Prof. (Lina) Galina Lecheva, PhD</i>	
9.	FRI-ONLINE-SSS-PSTM(S)-09	103
	Array Processing with Vba Programming Language	
	<i>Alexandar Kolev, Evgenia Goranova</i>	
10.	FRI-ONLINE-SSS-PSTM(S)-10	110
	Creating an Electronic Test With The Vba Langu	

Stela Tsenkova, Evgenia Goranova

11. FRI-ONLINE-SSS-PSTM(S)-11

116

Nikolleta Radeva, Evgenia Goranova

SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES

FRI-ONLINE-SSS-SSH(S)-01

TOWARDS BOGOMILISM – A SEKRET DOCTRINE OR SOCIAL MOVEMENT¹

Tsvetalina Beronova

„Vasil Levski” Secondary school – Dulovo

Phone: 0878274525

E-mail: cveta_75@abv.bg

Assoc. Prof. (Lina) Galina Lecheva, PhD

University of Ruse “Angel Kanchev”, Silistra branch,

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,

Phone: +359 88 540 0647

E-mail: LechevaG@gmail.com

Abstract: *This report presents a perspective on Bogomilism. It is associated with the name of the priest Bogomil, and the name "Bogomils" appears for the first time in documents from the X century. Bogomilism is defined by researchers in different ways - according to some of them it is a secret doctrine and for others it is a social movement. Interest represents the question related to the reasons for its appearance and its spread. The answer cannot be unambiguous and is related to the role of several factors, intertwined in the complex historical reality, which predetermine its appearance and spread outside the borders of the Bulgarian state.*

Keywords: *Bogomilism, a secret doctrine, social movement*

ВЪВЕДЕНИЕ

Богомилството се свързва с името на поп Богомил, а названието „богомили” се среща за пръв път в документи от X век. Богомилството е определяно от изследователите по различен начин – според някои от тях е тайно учение, а за други е социално движение. Интерес представлява и въпросът, свързан с причините за неговата поява и разпространението му. Отговорът не може да бъде еднозначен и се свързва с ролята на няколко фактора, преплетени в сложната историческа действителност, които предопределят появата и разпространението му извън границите на българската държава.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В българската история X в. ще остане като време на духовен подем, който нарежда България сред най-развитите в културно отношение средновековни държави. През този век се ражда и едно от най-забележителните социално-религиозни движения и учения – богомилството. Неговата поява и разпространение е в тясна връзка със социалното и политическото състояние на българската държава в средата на X в.

Основният въпрос, свързан със състоянието на българското общество към средата на X век е да се види как и защо по това време се появява и започва да се разпространява богомилското учение. Отговорът не може да бъде еднозначен и той ни води до ролята на няколко фактора, преплетени в сложната действителност: недоволство от съществуващите имуществени и социални противоречия, изявяващо се главно сред селското население. Разочарование от несъответствието между това, което проповядвали духовниците в името на християнския религиозен идеал и това, което ставало в действителност. Все още живи

¹ Докладът е представен на Студентска научна сесия – 2020 с оригинално заглавие на български език: БОГОМИЛСТВОТО – ТАЙНО УЧЕНИЕ ИЛИ СОЦИАЛНО ДВИЖЕНИЕ

традиции от езическото минало, които създавали неблагоприятна за църквата атмосфера. Въздействия на идващи от вън антицърковни учения (ереси). С една дума – сбор от различни явления, които породили в своята съвкупност почвата, на която възниква и започва да се разпространява богомилството.

Според някои изследователи, богомилството възниква между 927 и 940 година, като причините за появата на богомилството са различни. Самата социална действителност в България подтиква към появата на възгледи, които влизат в противоречие с официалната църковна идеология. С острата си критика срещу църквата и светската власт богомилите се превръщат в опасни противници на установения ред. Най – значимият ключов момент трябва да се търси в обхваналото широки слоеве от населението разочарование от това, че проповядваните близо цял век възвишени принципи на християнския морал – любов към ближния, мир и правда, уважение към човека, останали неосъществени.

За богомилството е писано много. Редица автори го определят като тайно учение, а други - като социално движение.

Иван Клиничаров заявява ясно и убедително в книгата си „Поп Богомил и неговото време“: В литературата са пуснали корен не едно и две заблуждения против богомилството като социално, религиозно и реформаторско движение.

Първото от тези заблуждения е, че богомилството не е създадо нищо трайно в литературата и не е направило нищо за прогреса на България в средните векове. Друго едно заблуждение се състои в това, че богомилското движение е станало причина за победата на османското оръжие над българското, или другояче казано - богомилите са причина за петвековното робство на българския народ... Богомилите бяха първи в България, които отклоняваха византийското влияние и, за да обезпечат независимото развитие на българския национален живот - културата и политическите учреждения в страната, противопоставяха се на силната Византия с оръжие в ръка...(Клиничаров, Ив., 1927)

В обширния си труд „Богомилството“ Димитър Ангелов отбелязва: И ако средновековната българска държава на два пъти е попадала под чуждо иго, отговорност за това не носят богомилите. Причините за злополучната участ на българския народ през тази далечна епоха трябва да се търсят другаде, и това знае всеки, който е изследвал историята на България. (Ангелов, Д., 1969)

В книгата си „Завръщането на богомилите“ Христо Маджаров подчертава въздействието на богомилското движение с думите: Като социално-историческо явление богомилството очертава един период в европейската история, в който българският Дух напусна тясно националните рамки на своята малка страна и застана начело на общочовешкото развитие. В тази тъмна епоха преди хиляда години, когато цяла Европа се задушаваше от вкостеняващата църковна догма и примитивния средновековен феодализъм, когато Христовото учение на Любавта бе превърнато в мрачен фанатизъм, жестокост и духовен мрак, от малка България лумна ярка светлина, която събуди народите от робския им сън и запали факлите на безброй хуманистични движения, които освободиха човешката личност и доведоха до реално признаване на нейната духовност.(Маджаров, Хр., 1997)

Богомилството може да бъде определено и като тайно учение, защото: пренасяни тайно и пазени като светини, от България тръгват богомилски еретически произведения. Известно е, че съчиненията на богомилските писатели проникват и се четат с жажда в много манастири. Богомилските проповедници непрекъснато пътуват и разпространяват учението, според което служението на Бога е невъзможно без служене на хората. Богомилите привличат огромен брой последователи, които с внимание слушат техните проповеди. Апостолите им със себеотрицание приемат всички опасности, убедени, че следват истинския път на Христовото слово и Божията правда, вярващи в правотата на мисията си.

Най-остри нападки богомилите отправяли срещу духовенството и църквата. Те обвинявали монасите и свещениците, че не водят праведен живот и не изпълняват съвестно своите задължения. Освен срещу свещениците, богомилите отправяли своята критика и срещу църковните храмове. Кръщението, причастието и другите тайнства били смятани за най-обикновени действия, в които няма нищо свръхестествено. Богомилите не вярвали в

чудотворната сила на светената вода, а за причастието казвали, че това е само хляб и вино, а не част от тялото на Христос и неговата кръв.

Богомилите отправяли остра критика и срещу светската власт. Проповедите им били насочени против обилното ядене, скъпите дрехи и веселбите. Разпространяван бил възгледът, че само духовният живот, лишен от плътски наслади, може да осигури вечно блаженство на човека в отвъдния свят.

Според Презвитер Козма еретиците хулели богатите, учили последователите си да не се подчиняват на господарите си, ненавиждали царя, ругали старейшините. Освен това еретиците заповядвали на селяните да не работят на своя господар. Тези проповеди ясно показват, че богомилското учение намерило разпространение сред най-бедните и онеправдани хора от българското общество.

Острите критики срещу държавата и църквата провокира и двете институции да предприемат сериозни мерки срещу тях. *Официалната църква* провежда църковни събори, на които ги изобличава и анатемосва. *Държавната власт* ги подлага на ожесточени гонения, за да се откажат от своите възгледи. Онези от тях, които непоколебимо отстояват идеите си, са хвърляни в затвора или са прогонвани от страната. Започналите гонения срещу богомилите обаче не успяват да постигнат желаните резултати.

Интерес за изследователите представлява богомилската идеология, която включва така наречената космогония (учение за сътворението на света), христология (учението за божия син Христос) и есхатология (изложение за крайната съдба на човечеството). Богомилите проповядвали, че в природата съществуват и се борят две творчески начала. Според богомилите олицетворение на доброто бил Бог, а на злото - Сатанаил.

Съществен момент в есхатологията представлява вярването, че Божият син ще въздаде всекиму справедливост. Сатаната, заедно с всички грешници, земни властници и потисници ще бъдат обречени на вечни мъки в ада, а праведните хора ще се радват на блаженство в рая.

С възникването на богомилството в българските земи постепенно започва да се оформя и неговата организация. Първ ръководител на еретиците бил Поп Богомил, а негов помощник и заместник станал Михаил. По-късно, когато броят на богомилите нараснал, те започнали да се организират в отделни общини. Последователите на богомилите се делили на три категории. Най-нисшата от тях били слушателите. На по-висока степен се намирали вярващите, които съставлявали основната част на богомилските братства. Над всички стоели свършените, които били главните проповедници на учението. От тази категория богомили се избирал и ръководител на общините.

Практикувани били четири обряда: общо молитвено събрание, взаимна изповед, посвещаване на служител в степен „вярващ“ и на „вярващ“ в степен „свършен“. В съгласие с принципите на ранното християнство в богомилските общини господствал дух на равенство и демократизъм. Със своята дейност и проповед в общините богомилите ставали изразители на една утопична идея за връщане на обществото назад към времето на ранното християнство, когато според тях царяла всеобща справедливост.

Богомилството може да бъде определено и като тайно учение, защото: пренасяни тайно и пазени като светини, от България тръгват богомилски еретически произведения. Известно е, че съчиненията на богомилските писатели проникват и се четат с жажда в много манастири. Що се отнася до обема на богомилската литература в рамките на старобългарската книжовна традиция, въпросите все още остават открити. Известна е теорията на Йордан Иванов за широкия обхват на богомилската книжнина. Негов опонент е Емил Турдеану, който се придържа към един изключително тесен кръг от произведения, на които може да се даде определението „богомилски“. В последно време П. Димитров се опита да разшири допълнително кръга от текстове, въвеждайки предположения за богомилски проповеди и притчи.

За да бъде по-пълна представата за богомилството и съчиненията, които са изцяло богомилски, на първо място трябва да се коментира именно вече споменатия апокриф, озаглавен „Запитване на апостол и евангелист Йоан на тайната вечеря на небесното царство за устройството на света и за началото, и за Адам“. В научната литература си е пробило път

краткото заглавие „Йоановото евангелие”. Самите богомили са го наричали и с прозвището „Тайната книга”.

„Тайната книга” представлява по съдържанието си диалог между Христос и неговия любим ученик Йоан. Йоан задава въпроси, а Христос отговаря. По такъв начин пред читателя се разкриват основните положения на богомилската космогония и есхатология: за първоначалното устройство на вселената, за отпадането на злата сила от небето, за сътворението на видимия свят и човека, за идването на Исус и борбата му с дявола, за завършъка на света и за съдбата на праведниците и грешниците.

Езикът на „Тайната книга“ е прост и образен. Целта на нейния съставител е била да изложи по лек и разбираем начин основните положения на богомилската вяра и да разгърне преди всичко идеята за борбата между доброто и злото и за крайната победа на бога над дявола. В своя разказ той се е ръководел от творческото си въображение и е създал оригинални образи, но заедно с това се е ползвал широко и от образи в по-стари апокрифни съчинения, разпространени през X—XII век в българските земи.

Докато „Тайната книга” представлява основният богомилски извор за разкриване на дуалистичните, космогонични и есхатологични възгледи на еретиците, друг един извор с богомилски произход, познат под наслова „Катарски требник”, дава много ценни сведения за характера и организацията на еретическите общини. В него се съдържа описание на всички обреди, които са били в употреба там, а именно: взаимната изповед, приемането на членове за братството, посвещаване на „вярващ” в степен „съвършен”. Различните проповеди, които били произнасяни при извършване на тези обреди, са от особено значение за разкриване на етичните и социалните възгледи на еретиците.

Освен тези произведения съществува един друг кръг от текстове, повлияни от богомилството, но по същество представляващи легендарна интерпретация на основни богомилски догми и представи. В тях, наред със заетите от книжовни извори мотиви, се включват и определени елементи от устни наративи, може би все още пазещи своя сакрален характер. Между тях са апокрифът „За Тивериадското море” в неговите три основни редакции и „Борба на архангел Михаил със Сатанаил”.

ИЗВОДИ

Богомилството, неговите идеи и схващания, продължават да провокират интерес и днес. Защото, редица въпроси, свързани с богомилите, все още чакат своите отговори, откривайки богато пространство за проучване и изследване.

REFERENCES

Angelov, D., 1969. Bogomilism in Bulgaria. Sofia (**Оригинално заглавие:** Ангелов, Д., 1969. *Богомилството в България, София.*)

Dimitrova, D., 2004. Bogomilism and Bogomil literature in the cultural tradition of the X century.-In: Preslav Book. school. Vol. 7. Sofia (**Оригинално заглавие:** Димитрова, Д., 2004. *Богомилството и богомилската литература в културната традиция на X век.* - В: Преславска книж. школа. Т. 7. София.)

Ivanov, J., 2007. Bogomil books and legends, /phototype edition/. Sofia: Zahariy Stoyanov press (**Оригинално заглавие:** Иванов, Й., 2007. *Богомилски книги и легенди, /фототипно издание/. София: Издаделство „Захарий Стоянов”.*)

Klincharov, Iv., 1927. Pop Bogomil and his time. Sofia (**Оригинално заглавие:** Клинчаров, Ив., 1927. *Поп Богомил и неговото време.* София.)

Lazarova, E., 2013. Bogomil-Qatar philosophy as a living ethic. Ruse: Avangard Print press (**Оригинално заглавие:** Лазарова, Е., 2011. *Богомилско-катарската философия като живяна етика.* Русе : Издаделство „Авангард принт”.)

Lecheva, G. Heretics Called Bogomils and Their Secret Books.Look: https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?open_item=939194619461945094300110 (**Оригинално заглавие:** Лечева, Г. *Еретиците, наречени богомили и техните тайни книги. Лекция в E_Learning Shell 2.*)

SYMBOLISM IN RITUAL BREADS ²

Yoana Markova – Student / BA Student

Department of Pedagogy of Bulgarian and English Languages,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: +359 878 963 889
E-mail: yoanamarkova18@gmail.com

Assoc. prof. Rumyana Lebedova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359 879267776
E-mail: Lebedova@abv.bg

Abstract: *The following report reveals the symbolism in the ritual breads in Bulgaria, how they are made, what they are made of, what the specifics and details about the process making are and why we still have these traditions as Bulgarians.*

Keywords: *ritual bread, traditions, customs, calendar system, symbolism*

ВЪВЕДЕНИЕ

България е страна, богата на стари традиции и обичаи, съхранени през годините, с които всеки българин трябва да се гордее и да предава на поколенията след него. Още от незапомнени времена съществува традиция – ежедневно на трапезата да има хляб. За българина той е свещен. Затова посрещаме гостите с хляб и сол. По тази причина имаме и поговорка, която гласи “*никой не е по-голям от хляба*”. Самата дума не означава просто печено тесто, а препитание и предмет, възплътил свещен смисъл. **Тъй като всяко събитие в живота на старите българи е съпътствано от обреден хляб**, той заема важно място и в календарно-обредната система. Обредната му функция бележи началото и края на живота, раждането на дете, започването на земеделската работа, почитането на Божия ред, сватбената, родилната и погребалната обредност.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Формите на обредните хлябове са разнообразни, но могат да бъдат групирани в няколко основни вида:

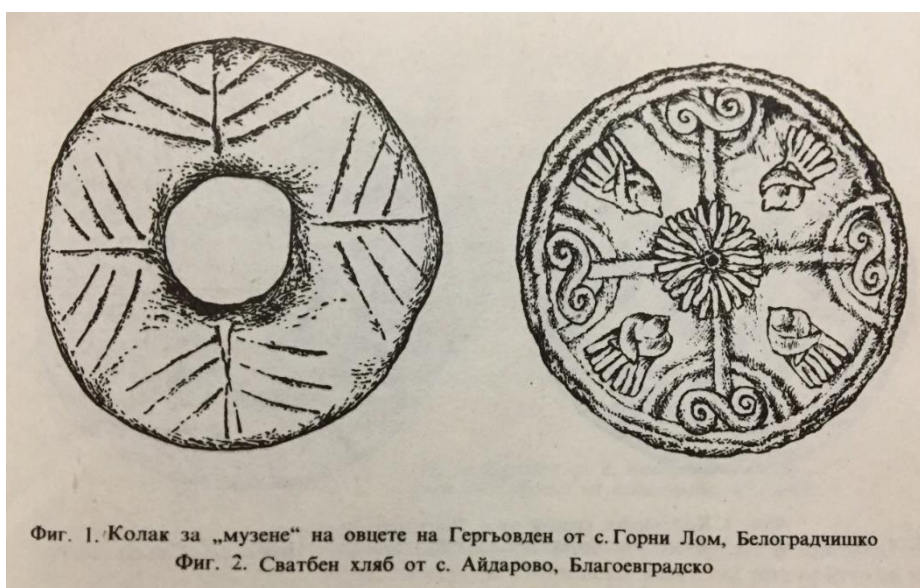
- кръгли хлябове с плътна повърхност;
- кръгли хлябове с отвор в средата (почти винаги именно хлябовете с отвор носят наименованието “краваи”);
- сложни съчетания от преплетени или усукани части от тестото - спирали, свастики, кръстовидни, антропоморфни, зооморфни хлябове и др.

В едни или други райони в зависимост от обредите преобладават различни форми. Най-разпространени са кръглите обредни хлябове с отвор или без отвор в средата.

² Докладът е представен на Студентска научна сесия - 2020 с оригинално заглавие на български език: СИМВОЛИКА НА ХЛЯБОВЕТЕ В БЪЛГАРСКИТЕ ОБРЕДИ

Кръглата форма на хляба е най-типична и с най-голямо разпространение – и регионално, и по обреди. Редица автори обясняват кръглата форма на хляба с култа към слънцето. Според Н. Сумцов слънцето се отъждествява с хляба. Той допуска, че в древни времена сватбените тържества ставали, когато се е празнувало раждането на слънцето, и че славянската сватба показва черти на слънчевия култ. Този култ според автора е обусловен от земеделския поминък. Като доказателство за връзката на кръглата форма на хляба със слънцето се приема изобразяването на слънце, луна, животни и птици върху сватбения хляб. В подкрепа на това твърдение се привеждат примери с уподобяване: женихът – на месец, а невестата – на слънце. Като първообраз на сватбата се изтъква сватбата на небесните тела, отразени в песни, словесни формули и др. У нас Михаил Арнаудов също свързва кръглата форма на хляба със слънцето, поне що се отнася до родилните обреди. Тези, които имат формата на сърп, се приготвят само за обреди с култ към мъртвите. Също така се приготвят предимно кръгли хлябове или във формата на кравай, защото кръгът е символ на изобилие, плодородие, здраве, добро и заедно с това в българския фолклор има и защитна функция.

Замесване на тестото

Когато се замесва тестото за обредните хлябове, брашното е отличено, сеенето става по особен начин и водата бива приготвена по особен начин. За *коларци* или *боговци* ще има приготвено още през лятото особено жито; ще се избере чиста пшеница – чернокласица или чисто жито; ще се измие в реката, ще се изсуши и скъта за през годината. Това жито ще се смели и ще се направи на брашно. Когато ще се меси тестото за обредните хлябове, брашното ще се пресее през гъсто сито, а понякога ще се пресее и през три сита, за да остане само сърцето на зърното. Ръжено, ячено (ечемичено), овесово, царевично, просено брашно за обреден хляб не се употребява.

Жената, която ще сее брашното – при известни случаи, бива всякога облечена в нова премяна, в празничните си дрехи; докато се сее брашното се пеят песни, които могат да бъдат наречени и обредни. Ситото, с което се сее брашното, е възпято в обредните песни с епитета “копринено”; понякога ситата са три и през тях се сее. Когато е готово брашното, ще се прекади. После прекаденото брашно вече става необикновено брашно, тоест се освещава. За замесването на брашното се носи вода. Тя е донесена от девойка или булка. Водата се нарича *мълчана*, *неначната*, *цветна*. *Мълчана*, защото се носи много рано и докато се налива и донесе, булката или девойката не смее да говори на никого. Спазва се

обредно мълчание. *Неначната*, защото от тази вода не смее да даде на никого да пие, нито да бръкне в нея; *цветна* или *цветова*, защото в повечето случаи, когато се носи тази вода, ведрото има цвят, тоест различни билки – росно цвете, ако е лете, сухо – ако е зиме.

Когато се донесе тази вода, тя се топли на жив огън, тоест на изгорели въглища, да няма дим. И когато се стопли – нито много гореща, нито много студена, чак тогава се замесва тестото. При известни случаи и празници при замесването на тестото се извършват някои обреди и обичаи и се пеят известни установени за случая песни. (Баба Вълкана Пеновица, с. Литаково, баба Мича Илийчева, с. Козар Белене, баба Кера Желязкова, с. Балван, баба Къна Петкова, с. Алтимир.) Когато тестото е най-накрая замесено, то бива скътано на топло, за да се вдигне, т.е. да вкисне, да втаса, защото всички обредни хлябове се правят обезателно от кисело тесто, тоест хлябовете трябва да бъдат квасеници. Рядко са случаите, когато обредните хлябове са пресни погачи, пресни пити.

Шарките на обредните хлябове

Обредните хлябове не могат да бъдат без шарки и те не са случайни. За всеки празник и за всеки случай отделно обредният хляб носи отделни шарки. А всяка шарка има своето символично значение. В шарките българската домакиня изразява народната си вяра, в тях се изказват целта и желанието на жертвоприносителите. Те изказват радост или скръб; показват какво се проси: плодородие, сила, благоденствие, живот, здраве, веселие, любов и други. С една дума, всеки обреден хляб с шарките представлява една молитва, написана с тестеви символически белези.

Шарките се употребяват или отделно, или съчетани няколко наедно. Именно те придават значение на обредния хляб. Те имат значение само за обредите и жертвоприношенията, но са и интересни и от страна на родното художество – те представляват зародишът на нашето родно пластическо и на нашето родно декоративно художество. Както шевиците и вземат по ризите, пешкирите и другите дрехи съставляват специално изкуство на отделни моми и жени, така и шарките на обредните хлябове.

Видове Шарки

Шарките, носещи името *кръстец* означават плодородие, пълнота, берекет. Те са поклонени на събраните в кръстец снопе, на класовете. Това се прави, за да бъдат класовете пълни.

Шарката *“кръснашка”* означава сила ангелска, сила божия. Тя закриля нивите, овците, говедата и къщата.

Кръгът или слънце е шарка, която означава светлина, топлина, плодородие, *“защото без слънце не може нито да никне, нито да зрее. То дава живот, защото дете има слънце, тамо болест бега.”*

Кръг или небе е шарка, която представлява връшнякът на небето, откъдето идва дъжд, роса, сняг – плодородие. Означава плодородие и е посвено на дъжда, росата, снега – небето.

Венецът представлява цъфналата пролет и означава радост и веселие. Венецът представлява венецът на русалките, с който те се китят, когато ще росят хлебородието и означава щастие и пълнота. Той е сплескан тестяв кръг, нарязан отвътре и отвън с остроужка.

Цвят или гюл е шарка, която представлява цветовете на дърветата и означава младост. Прави се от тестява пръчица, която се назъбчва с остроужката и после се свива на цвят, но така се свива, че изглежда като пирамида с връх.

Градина е шарка, която представлява моминска градина и означава щастие, здраве, дълъг живот. Прави се от валчеса тестява пръчка, чиито краища са склопени и малко завъртени.

Друга шарка е дъгата – тя представлява две сплетени за краищата дъги, така се правело, защото дъгата във въздуха и дъгата във водата се сплитали.

Лъковете представляват новата и старата свещ, два полукръга с тилове извърнати, както са извърнати новата и старата свещ.

Плетениците са две шарки, които са мъж и жена прегърнати и означават сговор вкъщи, сговорна челяд и щастие от този сговор.

Гумно, двор, обор е шарка, която представлява оградата на гумното, на двора или на кошарата и означава домовитост, богатство в стока и мъка, станеник, прочута къща.

Ако тези шарки бъдат съчетани, означават съчетани пожелания, които ще бъдат посочени на всяко място, където се срещат хлябовете със съчетани шарки. Освен тези пластични шарки има и други, които се връзват в самия хляб и които представляват китка, листе, клоновици, пъпки и други. Те се срещат повечето в моминските обредни хлябове. При шаренето и писането на хлябовете народното вярване е препоръчало уреди, с помощта на които тия хлябове се пишат и които не бива да се менят или изменят.

Кадене

Каденето съставлява неразделна част на всеки обред, на всяко жертвоприношение и на всеки религиозен обичай. Предложената жертва и обредни хлябове не могат да бъдат осветени и да станат жертвоприношение, ако не се прекадят. Каденето освещава предложените неща и те стават жертвоприношение, стават свещени. Има обреди, където каденето не се употребява.

То се извършва с кадилница. Тя е пръстен съд, който правят нашите грънчари. Веществото, което се използва при каденето е изключително, тамян. Има обаче явления, които показват, че в митическо време тамянът не е бил познат. И днес има обреди, които за каденето употребяват растителни вещества – растения, семки, цветя, които имат благоуханна миризма. Така се кади с болисек, със семки от елха, със семки от дуня, кори от ябълка, листа от тентява, корен от оман и много още други.

Изводи

В ценностната система на земеделските народи хлябът е свещен. Той има различни форми, украса и символно значение, но каквито и да са те – хлябът е включен в много от обредите, защото освен значението на благопожелание, той има значението и на живот. В миналото са вярвали, че хлябът има душа.

Хлябът изразява в голяма степен вярванията на народа и неговата душевност. В него е въплътена националната традиция, чието проявление е както в спецификата на обредите, в които бива включван, така и в характерното за символите, с които бива украсяван. Хлябът изравнява хората, заличава социалните и етническите характеристики, защото е казано: “Пред хляба всички сме равни”.

REFERENCES

Marinov, D., 2003. Religious Folk Customs, Selected Works in 5 Volumes. Sofia: Ciela press (**Оригинално заглавие:** Маринов, Д., 2003. Религиозни народни обичаи, Избрани произведения в 5 Тома. София: Издателство „Сиела“).

Zhivkov, T., 1989. Unity of the Bulgarian folklore tradition. Sofia: BAS (**Оригинално заглавие:** Живков, Т. 1989. Единство на българската фолклорна традиция. София: БАН).

Calendar Holidays and Customs of the Bulgarians 2018. Encyclopedia, Fourth supplemented edition. Sofia: AI-Prof. Marin-Drinov (**Оригинално заглавие:** Календарни Празници и Обичаи на Българите 2018, Енциклопедия, Четвърто допълнено издание. София: Издателство „АИ-Проф.Марин-Дринов“)

Nikov, N., 2004. The holidays of the Bulgarians with legends and traditions. Sofia: Helicon press (**Оригинално заглавие:** Ников, Н., 2004. Празниците на Българите с легенди и предания. София: Издателство „Хеликон“)

CHRISTMAS IN THE VILLAGE OF BABUK, SILISTRA REGION³

Krasimira & Rosen Nedkovi – Students

Silistra Branch,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359897274320
E-mail: krassiva@gmail.com

Assoc. Prof. Rumyana Lebedova

Silistra Branch,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359 879267776
E-mail: rlebedova@uni-ruse.bg

Abstract: *The text presents the caroling in the village of Babuk, Silistra region, based on recorded information from Stanyo Atanasov Stanev, 73 years old, a resident of the group from the village of Babuk. The composition of the carol group, the series of ritual actions, the village-specific carols and blessings are described. It is highlighted how they fit into the general model, thus proving its stability over time and the ability of ritual words, roles and actions to be preserved in their authentic form, which in turn is an expression of the understanding of their sacredness.*

Keywords: *Christmas, specific carols, ritual words, sacredness*

ВЪВЕДЕНИЕ

Всеки български празник носи своята красота, послание и смисъл. Но има един измежду тях, който възплаква в себе си от всичко – родовия дух, който събира в святата нощ около семейното огнище; идеята за ново, градивно начало, изразено чрез коледарската дружина и светлината на надеждата, възпята в коледарската благословия. Това е Коледа – празник в годишния календар на християнските народи, който носи вяра, надежда, сплотеност, утеха и упование в доброто и светло ново начало от годишния цикъл. Проф. Димитър Маринов и акад. М. Арнаудов са българските учени, събрали в трудовете си онези спомени за времена, вярвания, обичаи и традиции, скътани в българския фолклор, благодарение на което имаме възможност да ги изучаваме, съхраняваме и съпоставяме със съвременния им вариант.

Димитър Маринов и М. Арнаудов в дълбочина разкриват символиката, тайнствеността, красотата, благословията на този празник. В „Народна вяра и религиозни народни обичаи“ (Д. Маринов) и в „Очерци по български фолклор“ (М. Арнаудов) са документирани сериозни проучвания, които разкриват същностното за Коледа като празник, за коледуването като обред, за придружаващите го обреди, както и за тяхната символика, свързана с идеята за започването на новия годишен цикъл.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Коледа събира в себе си традиции и обичаи, в които са вплетени вярванията, мирогледа и етичните норми на общността - нейният своеобразен културен код. Във всеки край на България се празнува Коледа, ритулът има устойчиви характеристики, но и различни вариации. Вариативността на този празник най-вече се открива в многобройните благословии, отправени към дома, земята, добътка и семейството. Всички очакват да се докоснат до магическата сила на словото. Във въздуха като че ли витае усещането за тайнството на Коледната нощ – нощта, в която всичко е възможно. Реалност и мит странно се преплитат в тях. Коледарите пеят, че тази нощ се е родил "Млада Бога" - Спасителят Христос. Събитие толкова знаково, че е разделило времето на две – Краят и Началото.

³ Докладът е представен на Студентска научна сесия – 2020, с оригинално заглавие: „КОЛЕДУВАНЕТО В С. БАБУК, СИЛИСТРЕНСКО“.

Коледуването е свързано с цял цикъл от песни, които имат ясно определен смисъл и са тясно свързани с извършването на празника обреди. Донка Съботинова е краевед и фолклорист, автор на книгата „Отколешно време“, в която публикува събраните, проучени и анализирани факти за това как добруджанци празнуват своята Коледа. Тя обстойно представя и аргументира с богат доказателствен материал характерното за коледуването, като изяснява всеки детайл, който съпътства този празник и за символиката му - през бъдника, венците, кравайчетата, боговицата, та до състава, облеклото, ролевите действия на Коледарската дружина.

Обект на нашия интерес е коледуването в с. Бабук, Силистранско, където коледуването все още пази своя автентичен характер и дава възможност да се открие същността за празника. Записаната информация е благодарение на един от най-старите станеници в Добруджанския край – Станьо Атанасов Станев на 73 години, станеник на дружината от с. село Бабук. Бабушката коледарска дружина е една от най-старите дружини в Добруджанския край. Тя е създадена през далечната 1906г. Самият станеник влиза в Бабушката коледарска дружина още като юноша. В началото е бил част от нея, а през 1989 г. става и неин станиник. "Няма конкурс, на който да сме участвали, международен или национален, и да не сме спечелили награда" - споделя станиника с нас. С носталгия си спомня конкурса в Копривщица през 1964 - 65г, където завладяват сърцата на публиката и спечелват първия си златен медал. През 1968 г, (когато още не е бил станиник), на национален коледарски конкурс, излъчван по БНТ спечелват 1-во място, заедно с Ямболската група. Не забравя и Банско, където заемат първо място и трофея - "Златна чаша". Очите му се пълнят със сълзи от радост, когато разказва за тези мигове, но му е болно, че днес няма кой да продължи делото на този прекрасен вдъхновяващ обичай. И днес, когато изказва молитвата на благослов, сякаш сърцето му говори, а устните се отварят сами. Когато запява, кракът му сам започва да потропва, а в ръката му сякаш гега заиграва. Всяка коледарска вечер помни с умиление и любов, скътал ги е като мил спомен в съзнанието, като жаравя, готова да възпламени огъня в затихващото огнище. С усмивка на лице те посреща и изпраща, а когато го запита за коледарска песен, той веднага започва да пее. Добър човек е Станю станиника - станиника на Бабушката дружина. Надежда таи в сърцето си, че един ден след тях, пак ще се намерят момци, които да продължат дело им.

В Бабук първи тръгват да съобщят новината за чудото, наречено Рождество Христово, коледарите. Със своята коледарска дружина, те вече 30 години обикалят на Бъдни вечер и благословят всички ония, които с радост отварят дома си за тези "от небето слезли коледари", за да оставят своя благослав за берекет и здраве в този дом. Месец преди Бъдни вечер, дружината се събира в къщата на станеник Станьо, за да си припомнят песните и благословиите, и да "загреят гласовете си", както казва той и да определят кой каква роля ще изпълнява. Дружината не наброява повече от 12 човека. Ролите в коледарската дружина са – котки, кратункаджия (най-бедният), знаменосец, който първи върви и носи знамето, последният пък носи гарга (традиция само в с. Бабук). Определят и реда на къщите, по който ще минават в тази изпълнена с магия вечер. Ето как минава тяхната Бъдна коледарска вечер. Коледарите тръгват точно в 21 часа, като вървят свободно из селото, в група или пък подредени по височина, хванати за опашките и играят данец под звуците на кавал (в тази дружина има кавалджия). Най-напред в двора влизат котките: "Много здраве от царя" - казва те на стопанина, когато излезе навън. "Ще пуснете ли Колада?" Ако стопанинът каже "Влизайте", те "измъкват" и така дават знак на дружината, която влиза в къщата. Всеки стопанин с трепет очаква коледарите и с радост ги кани в дома си. Вярва се, че коледарите обикалят къщите за здраве и берекет, за щастие и общо благоденствие на всички членове на семейството, затова навсякъде са дългоочаквани гости. Напред и пръв влиза в двора водачът на групата, а след него и останалите коледари. Последно влиза магарето. Кавалджията свири, преди да влязат в къщата, коледарите играят на двора хора и след това влизат вътре. Започват с песен - благослов, а след това по желание на домакините пеят други песни: ако в къщата има ерген, пеят песни на ерген; ако има мома, пеят песни на мома; ако има малко дете - песен на малко дете, или пък на млада булка, в зависимост от челядта в къщата. Когато коледарите пеят

песните, стопаните и всички домашни стоят прави. Щедри са коледарските песни. В песента, с която благославят чорбаджията, се казва: "Ой ти тебе стар станиника":

Ой ти тебе, стар станиника - стани бре, нине господине.
 От де си станал чут болярин - стани бре, нине господине.
 Чут болярин, баш махлянин - стани бре, нине господине.
 Дали си ти бре керван убирал? - стани бре, нине господине.
 Керван убирал, дървар убивал - стани бре, нине господине.
 Кът ме питаш, да ти кажа - стани бре, нине господине.
 Нито съм ази керван убирал - стани бре, нине господине.
 Керван убирал, дървар убивал - стани бре, нине господине.
 Най си имам девет синка - стани бре, нине господине.
 Девет синка - златна ръчица - стани бре, нине господине.
 До опладне копан копят - стани бре, нине господине.
 Подир пладне жътва жънат - стани бре, нине господине.
 Че съм напълнил девет хамбара - стани бре, нине господине.
 Девет хамбара със златно жито - стани бре, нине господине.
 Девет бъчви с руйно вино - стани бре, нине господине.
 Хей тъй съм станал чут болярин - стани бре, нине господине.
 Чут болярин, баш махлянин - стани бре, нине господине.
 На сиромаси съм дарявал - стани бре, нине господине.
 На богати съм продавал - стани бре, нине господине.

Песента, с която благославят ергана в къщата, се казва "Хранил беше цар Костадин":

Хранил беше дойнеле, коладеле, цар Костадин момнеле, коладеле.
 Хранил беше дойнеле, коладеле, два сокола, момнеле, коладеле.
 От мънини дойнеле, коладеле, дор големи момнеле, коладеле.
 Дойде време, дойнеле, коладеле, да захвъркнат, дойнеле, коладеле.
 Свиха криле дойнеле, коладеле, захвъркнаха, момнеле, коладеле.
 В татък горе дойнеле, коладеле, в синьо небе момнеле, коладеле.
 Под бял облак дойнеле, коладеле, под бял облак момнеле, коладеле.
 Голем хвърчат дойнеле, коладеле, долу гледат момнеле, коладеле.
 Съгледаха дойнеле, коладеле, чисто поле, момнеле, коладеле.

Както сърцата пеят, тъй и кръшно играят, та изпълват къщата с благословия и душите на всички домакини. След като изпеят своите песни, домакините доволни и щедри, даряват кравая и станеникът започва да го опява с молитва. Коледарската благословия е израз на големи надежди:

Я чувай, чувай дружина, събрали ми са, събрали събор момци коладници.
 Път да пътуват, друм да друмуват. Коладнишките пости, дългите нощи.
 Тая вечер пристигнахме в Христо чорбаджи.
 Мислихме, че е зъл човек, а той излезе добър човек.
 Че бръкна в куюм джобове, че извади златни ключове,
 че ни отвори чемшир порти, след порти златна трапеза.
 На трапеза вит превит кравай. Всичко е сърма и злато,
 сърма и злато, кръст дукато.

Докато станеникът се моли, чорбаджията черпи дружината с вино в медно бакърче с кратунка. Бърка с кратунката в бакърчето и дава на всеки да отпие. След това чорбаджийката дарява дружината със сушенки, суджуци, пиле, пита, наденици и др. Взема ги, така нареченото магаре - силен, снажен момък. Ако в къщата има мома, коледарите изпяват песен за нея:

Малка мома двори мете. Малка ле момне ле, равни ми двори.
 Със два стръка ран босилек, малка ле момне ле, равни ми двори.
 Двори мете, сълзи рони. Малка ле момне ле, равни ми двори.
 Де я съзря по-голям братец - малка ле момне ле, равни ми двори.

Ой та тебе, мила сестро, Малка ле момне ле, равни ми двори.
 Какво ти е дотежало? Малка ле момне ле, равни ми двори.
 Дотежало, докривяло, малка ле момне ле, равни ми двори.
 Че най ми е дотежало, малка ле момне ле, равни ми двори.
 Дотежало, докривяло, малка ле момне ле, равни ми двори.
 Дали от бащини баш конаци, малка ле момне ле, равни ми двори.
 Или от майчини бързи слуги, малка ле момне ле, равни ми двори.
 И отговаря малка мома, малка ле момне ле, равни ми двори.
 Нито от бащини баш конаци, малка ле момне ле, равни ми двори.
 Нито от майчини бързи слуги, малка ле момне ле, равни ми двори.
 Че най ми е дотежало, малка ле момне ле, равни ми двори.
 Дотежало, докривяло, малка ле момне ле, равни ми двори.
 От тези пусти женелари, малка ле момне ле, равни ми двори.
 Едни излизат, други влизат, малка ле момне ле, равни ми двори.
 Едни стават, други стават, малка ле момне ле, равни ми двори.
 Хай наздраве, малка моме, малка ле момне ле, равни ми двори.
 Пий наздраве, добър юнак, малка ле момне ле, равни ми двори.

Докато пеят песента за момата, тя слага венеца, който е изплела, на главата на момъка, когото харесва, най-красивият венец. На рамото му окичва пешкир, специално тъкан и украсен от нея. На гегата му нанизва колачета и сушенки. На останалите коледари дава по-обикновени венци от пуканки, бръшлян и китки от варакладосан бръшлян, босилек или чемшир.

След като обиколят всички къщи, коледарите задължително отиват пред читалището на селото, където се заформя кръшно хоро. На следващия ден разпределят даровете по равно в дружината.

ИЗВОД

Организирането и осъществяването на коледуването в с. Бабук, Силистренско, повтаря общите характеристики на празника като време, място, подготовка, участници в дружината, роли, функции и обредни действия. Съхранените текстове на коледарски песни и благословии имат своите варианти, но като адресати, като мотиви, като структура и смисъл на посланието те се вписват в общия модел, с което доказват неговата устойчивост във времето и способността на ритуалните слова, роли и действия да бъдат съхранени в автентичния си вид, което от своя страна е израз и на разбирането за тяхната сакралност.

Празникът обединява общността. Участващите в него временно променят ритъма на делника и чрез обредите се докосват до сакралното време, чрез което подготвят себе си, социума и света за обновление.

REFERENCES

- Marinov, D., 1994. Folk faith and religious folk customs. Sofia: BAS (**Оригинално заглавие:** Маринов, Д., 1994. Народна вяра и религиозни народни обичаи. София: БАН).
- Arnaudov, M., 1996. Essays on Bulgarian folklore. Vol. 2 Sofia: AI „Prof. M. Drinov ” (**Оригинално заглавие:** Арнаудов, М., 1996. Очерци по български фолклор. Т. 2 София: АИ „Проф. М. Дринов “).
- Sabotinova, D., 1998. Old time. Sofia (**Оригинално заглавие:** Саботинова, Д., 1998. Отколено време. София).

CONSTANTINE-CYRIL PHILOSOPHER AND CZERNORIZETS HRABAR ADVOCATES OF THE DEMOCRATIC IDEA OF EQUALITY BETWEEN THE PEOPLE AND THE RIGHT OF THE SLAVS TO HAVE THEIR LITERACY AND WORSHIP⁴

Ana Kostadinova Vrancheva-Daskalova – Student

Faculty of Natural Sciences and Education

Department of Bulgarian Language, Literature and Art

University of Ruse “Angel Kanchev”

E-mail: daskalovi70@abv.bg

Assoc. Prof. Todorka Georgieva, DcS

Department of Technical and Natural Sciences, Silistra Branch,

“Angel Kanchev” University of Ruse

Phone: 086-821 521

E-mail: tgeorgieva@uni-ruse.bg

Abstract: Prior to the advent of the Slavic letter, the Bulgarians use Greek as their official literary language. This has recently changed thanks to the Cyril and Methodius brothers and their students, including Chernorizets Hrabar. The brothers go to missions with solid decision to protect their cause – protection of the Slavic script and worship. They participate in missions in which they persistently begin to work for the preparation of Slavic clergymen and scribes. Their work, however, is not easy and calm. They suffer sharp attacks from opponents. All of them charge at Cyril Philosopher like „Crows on a falcon”. The brothers fearlessly declare themselves against the three holy languages. They raise a new, bold, democratic idea - that every folk has the right to read and write in their own language. The brothers are notable christian missionaries, devoted slavic teachers and preachers, excellent scribes. In Bulgaria, Czernorizets Hrabar continued the great work of Cyril and Methodius. He fervently defends Slavic script against foreign attacks, proves that Slavic books have the right to exist alongside the Greek ones. Accepting the democratic ideas of Cyril and Methodius, Chernorizets Hrabar bravely fought for the progress of the slavic, for his cultural self-determination.

Key words: Cyril and Methodius, Chernorizets Hrabar, the Slavic Letter

ВЪВЕДЕНИЕ

Старобългарската литература е най-старата славянска литература. Тя започва да се създава на роден език още през IX век, когато западните народи пишат на латински. Поради превратната историческа съдба на българския народ много ценни паметници на старата ни култура са унищожени безвъзвратно. Онова обаче, което си е запазило, показва, че в своето развитие старобългарската литература отбелязва високи художествени постижения, че в периода на разцвет придобива международно значение.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Преди появата на славянското писмо българите използват като официален език гръцкия. За това красноречиво говорят останалите по българските земи многобройни надписи на гръцки език, изрязани върху камък в края на VIII век и първата половина на IX век. Те разказват за строежите на българските владетели, за войните, които са водени, за подвизите и смъртта на видни военачалници и храбри войни. Но на гръцки език не е възможно да се сътвори богата книжнина. Затова България търси нов път за културно развитие, път към просвета на роден език. Не след дълго настъпват благоприятни условия за активен литературен живот.

⁴ Докладът е представен на Студентска научна сесия – 2020, с оригинално заглавие: Константин-Кирил Философ и Черноризец Храбър – защитници на демократичната идея за равенството между народите и правото на славяните да имат своя писменост и богослужение

В тази драматична епоха, когато славяните в България прегръщат нетленния дар на Солунските братя и тръгват по светлия път на самостоятелния просветен живот, и когато враговете на славянството се опитват да пресекат този път, започва да пише Черноризец Храбър. В своята малка творба „За буквите” той си поставя голяма и благородна задача – да защити българската писменост от чуждите нападки, да докаже, че славянските книги имат право да съществуват наред с гръцките. На българска земя Черноризец Храбър продължава великото дело на Кирил и Методий. Неговото произведение е здраво свързано с живота на славяните и с техните духовни потребности, то е отзив на животрептящи проблеми на епохата.

Творбата прави впечатление със своята стегната постройка и значително съдържание. „За буквите“ – единствената творба, останала от Черноризец Храбър – се състои от две части. В първата авторът разказва със спокойния тон на историк. Затова тази начална част наричаме историческа. Във втората част писателят води полемика с противниците си, затова я наричаме полемична. В първата – историческа – част Храбър дава единствени по рода си сведения за историята на славянската писменост. Той проследява трите етапа в нейното развитие. Втората – полемична – част е по-обширна от първата и е най-същественият момент в произведението. Черноризец Храбър отхвърля три нападки. Първо отрицателите на славянското писмо питат: „*Защо Кирил е създал 38 букви като може да пише и с 24?*” В отговора си авторът иронизира обвинителите, като казва, че сами не знаят с колко букви пишат. Второто обвинение е по-сериозно. На него писателят отделя най-голямо внимание. Гърците казват, че славянските книги не бива да съществуват, защото не са създадени от Бога, нито са „изначални като гръцките, еврейските и римските”. Онези, които мислят и говорят така, Храбър с присмех нарича „безумци”. Третото обвинение на противниците на славянската писменост е, че тя не е свършена, че книгите все още се устройват. Авторът и на това намира добър отговор. Черноризец Храбър завършва творбата си с радостната и горда мисъл, че славянският първоучител Константин Философ е широко известен: „Ако запиташ, казва той, гръцките книжовници: „Кой ви е създал буквите и превел книгите”, малцина знаят”. Не е така при неговите сънародници – ако им зададеш същия въпрос, „то всички знаят и в отговор ще рекат: ”Свети Константин Философ, наречен Кирил: той ни създаде буквите и преведе книгите и брат му Методий”. Нещо повече, те знаят точно и в коя година и при кой византийски император, и при кои славянски князе е създадена азбуката.

По характер съчинението „За буквите” носи белезите на апология (полемика и трактат). Талантът на автора се проявява не само в композицията, която се отличава със своеобразен строеж, но и в уметелното използване на антитезата като художествен похват в сполучливата градация на обвиненията и защитните тези, в движението между спокойния и полемичния тон в двете части на произведението. Достойнството на творбата е в нейния лаконизъм, в липсата на словно излишество, в способността на автора, чрез точна, ясна и лаконична реч да дава израз на проблемите и чувствата, които го вълнуват като гражданин и творец. Будната му гражданска съвест, безкористното родолюбие, уязвимото чувство за народностно самосъзнание и достойнство, болката от несправедливите хули и обиди срещу младата славянска писменост, са причина той да даде отпор на противниците на славянската писменост в съчинението си.

Безкористният патриотизъм на Черноризец Храбър, свързан със славянските му чувства, прозира в страстта, с която защитава своя български род и правото на живот на младата писменост, в любовта и умилението, с които говори с невръстните азбукарчета, които познават историята на родната си писменост по-добре от гръцките книжовници, и в гордостта, с която авторът говори за Константин-Кирил.

Богатата култура и ерудицията на писателя са безспорни. Храбър има задълбочени познания във всички области на човешкото познание – той е опитен филолог, забележителен философ и мислител, който познава историята на човешката цивилизация. Впечатлява и богословската му култура, доброто познание на Библията, умението му да подкрепи и да аргументира справедливата си защита с текстове от Светото писание.

Демократът Черноризец Храбър защитава идеята за културно и научно влияние и взаимодействие между народите, чрез което се обогатява всеки един от тях и им помага по-

лесно и бързо да се приобщят към общочовешките ценности. Той защитава идеята за равностойния принос на всеки народ в развитието на човешкото познание, за това, че в областта на науката няма малки и големи, значими и незначими народи.

Черноризец Храбър е горда и непримирима личност, уверена в правотата на собствените си позиции. Той служи на благородно и демократично дело, свързано с културните потребности на възходящото славянство. За да обори противниците си, използва неоспорими исторически факти, които излага ту със спокоен тон на летописец, ту с гневен тон на полемист в спора с противниците на славянската писменост. Чувствата на писателя в творбата градира, променя се и тонът му. Пред нас е един блестящ полемист, самостоятелно мислещ човек със съзнание за необратимостта на историческия процес.

Такава личност е и „наставникът и учителят на целия славянски род” Константин- Кирил Философ, от когото Черноризец Храбър се учи, и чиито стъпки следва. Независимо от богатото си образование, което получава в Цариград, и което усъвършенства с годините, Кирил неуморно се отдава на науката и обогатява познанията си. Умът, мъдростта и паметливостта му се допълват с вярата и предаността му към Бога и християнството. Духовно извисен, той забравя физическата болка и умората в името на своето призвание да помага на хората, да ги поучава и дарува с разум. Начетеността и прозорливият ум са най-главните помощници на Първоучителя в мисиите, на които е изпращан от императора или патриарха, и които той изпълнява с радост. По време на тях най-ярко се проявяват изключителните му качества на учен, философ и проповедник. Познаването не само на християнството, но и на други вероизповедания му помагат да даде удовлетворяващи противниците отговори. Посредством беседите с представители на различни народи, отговаряйки на много въпроси, и използвайки способността си да убеждава с притчи, Кирил изявява знанията си на философ и уменията си на християнски проповедник и учител, чиито най-ценни оръжия са прозорливостта и полемичната дарба.

Още във Великоморавия Кирил се сблъсква с триезичната ерес. Във Венеция еретиците - епископи, попове и черноризци се противопоставят на учението му, признавайки само три езика за свещени - гръцки, латински, еврейски. Сцената на Кириловия диспут с привържениците на триезичието във Венеция е величава и драматична: „Когато пристигна във Венеция, епископи, свещеници и черноризци монаси се нахвърлиха срещу Кирила като гарвани на сокол. Те проповядваха триезичната ерес и говореха: „Е, човече, кажи ни, защо ти сега си създал книги за славяните и ги обучавааш, докато никой друг по рано не е изнамерил такива книги, нито апостолите, нито римския папа, нито Григорий Богослов, нито Йероним, нито Августин? А ние знаем само три езика, на които подобава да се слави в книгите Бог: еврейски, гръцки и латински”. Това не е обикновена догматическа дискусия, в нея се намесва не само богословската логика, но и искреното вълнение на родолюбеца, който защитава каузата и делото на своя живот. Спорът е изграден по правилата на античната риторика. Доводите „за” и „против” са изложени във възходяща градация.

Цитатите от *Библията* – от Стария и Новия завет, и от проповедите на св. ап. Павел, използвани от Константин, оборват и отхвърлят доводите на триезичната ерес, като доказват безспорната начетеността на Философа, който в своя живот и дело става последовател на апостолите.

С помощта на градация от риторични въпроси се поставя началото на вековна демократична хуманистична традиция. Чрез словата на Кирил житиеписецът повдига въпроса за равнопоставеността на народите: „Не пада ли от Бога дъжд еднакво за всички? Също и слънцето не грее ли на всички? Не дишаме ли всички еднакво въздух?” Думите на Философа звучат силно и актуално. Срещу традицията той противопоставя действителността, мъдростта и широтата на мисленето. Като отговаря уверено на своите противници и използва дарбата си на оратор, той извежда нови, чужди на последователите на църковните догми идеи. Поразяващо убедително е умението му да води полемичен спор – да излага аргументи и да убеждава. Риторичните въпроси са основен похват при воденето на диспута. Чрез тях Константин не само оборва неправилното разбиране на своите опоненти, но и го заклеймява. Осмива ограничеността на възгледите им, нищожните им познания, дори ги обвинява за това:

„И как вие не се срамувате като признавате само три езика и като повелявате други народи да бъдат слепи и глухи!”

Кирил утвърждава всеизвестни истини – че Бог е един за всички и от това следва, че всеки народ има право на свой език и писменост. Идеята за защита на това свято право е реформаторска и революционна за времето си. Бързата Кирилова мисъл разкрива мощта на вярата му в нея: „предпочитам да кажа пет думи разбрани, за да науча другите, нежели хиляди думи на непознат език“, и побеждава ограничеността на триезичниците. Житиеписецът обобщава изхода от спора така: „С тези думи и други по-силни ги посрами и си отиде”. Кирил е човек с широта на мисленето, притежаващ мъдрост и красноречие.

Образът на Първоучителя е идеализиран и превърнат в образ – идея. Майсторството на житиеписеца, познаващ особеностите на жанра, умело използваните художествени похвати – сравнения, епитети, идеализация на образа, олицетворения, хипербола, преплитането на реални и фантастични моменти, помагат да открийм изключителните качества на учителя, философа и проповедника Константин-Кирил. Лишил се от личен живот, той посвещава дните си на християнското учение и на призванието си да го проповядва и защитава. Чрез своята всеотдайност и начетеност той създава за славяните най-ценното – писмеността и книжнината, и заема заслужено място сред светците.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Със своите демократични идеи, праволинейна и смела борба за славянска писменост и богослужения, Кирил и Методий и техните ученици и последователи, сред които и Черноризец Храбър, допринасят за укрепване на народностното самосъзнание у славянските народи, повишават тяхното самочувствие и подпомагат борбата им за културно и църковно самоопределение.

REFERENCES

Author team, Cyril and Methodius pages (*Оригинално заглавие: Авторски колектив, Кирило-Методиеви страници*)

Lecheva, G. The strangely brave Chernorizets and his "Tale of Written". Look: https://lechevag.blogspot.com/2019/01/blog-post_23.html (*Оригинално заглавие: Странно храбрият Черноризец и неговото "Сказание за писмената". Виж „Старобългарската писмена култура“ в преподавателски блог assoc.. prof. (Lina) Galina Lecheva, PhD.*)

Lecheva, G. The Cyril and Methodius tradition in the old Bulgarian written culture. Look: https://lechevag.blogspot.com/2016/07/blog-post_93.html (*Оригинално заглавие: Кирило-Методиевата традиция в старобългарската писмена култура. Виж: Старобългарската писмена култура“ в преподавателски блог assoc.. prof. (Lina) Galina Lecheva, PhD.*)

Topencharov, V., (1984). Konstantin - Kiril Filosof - ABC of the Renaissance (*Оригинално заглавие: Топенчаров, В. (1984). Константин-Кирил Философ - АБВ на Ренесанса*)

MEMORIES OF MY CITY AND MY FAMILY⁵

Diana Kirilova, Student

Department of Science and education

“Angel Kanchev” University of Ruse, Vidin Branche

Tel.: 0879837680

E-mail: didi7766@abv.bg

Assoc. Prof. Todorka Georgieva

Department of Science and education, Silistra Branch

Phone: 0887800271

E-mail: tgeorgieva@uni-ruse.bg

Abstract: In the present work, I come across personally from materials from my own villages in the Bregovo municipality, Vidin region. These are the village of Balei, the village of Kudelin, the village of Vrav (along the Danube river), the village of Kosovo, the village of Rakitnica, the village of Deleina. I have collected information from the elderly from the front. The population in these villages is Vlachian. Much of the material consists of my childhood memories of my great-grandparents and grandfather. You will tell in detail about the owners: In the present work, I come across personally from the minted materials from my own villages in the Bregovo municipality, Vidin region. These are the village of Balei, the village of Kudelin, the village of Vrav (along the Danube river), the village of Kosovo, the village of Rakitnica, the village of Deleina. I've been collecting first-person information from seniors. The population of saint's "holiday" - Petkovden - vl. Vinera Mare, Dimitrovden - vl. I will also present Pomana for a living - "Pomana de vie"; „Races" - untying of fates; choir for the dead – “Ora Morz”; unique Vlach cuisine. For the first time, I will share things that are absolutely unique and have never come across as written information.

Keywords: My ancestral memory, traditions rites and customs of my ethnic group, celebration of the most important wallachian funeral rituals.

„Кирчо, заминавам си в село. Дърветата,
Кирчо, се пресаждат и пренасят, докато са млади. Ти
ме доведе в града, насади ме, дете се вика, на стари
години, ала коренче си нямам, сине! Корена ми е в село,
та отивам да си го намеря, иначе ще завехна, ще
изсъхна и ще влезна в гроба с отворени очи“
„Дърво без корен“, Николай Хайтов

ВЪВЕДЕНИЕ

Казвам се Диана Венелинова Кирилова. Аз съм българка от влашкия етнос от град Брегово, обл. Видин. Власите са изцяло православни, като мнозинството румънци. Според някои историци те са етнически българи, заселили се за известно време във Влашко през тежките периоди на Османската империя. Власите живеят по поречието на река Дунав, големи техни общности има в Белене, а покрай Видин са цели влашки села. Традиционно се занимават с риболов, затова в кухнята им има много риба.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Моят баща се казва Венелин Борисов Димитрашков (прякор „Боканчо“). Прякорът му идва от името на стара фамилия. Той е пенсионер, работел дълги години в химическия завод в град Видин. На младини е бил известен футболист във Видинско и Ловешко. Моята майка се казва Юлия Тодорова Димитрашкова. Също дълга част от нейния живот е преминал, работейки в химическия завод, както баща ми. След това станала работничка в местното ТКЗС. Тя е била отгледана от нейната баба Ленка, защото нейните родители са били разделени. Дядо ѝ се е казвал Митръ. Били са заможено семейство. Били са крупни скотовъдци и земеделци. В

⁵ Докладът е представен на Студентска научна сесия - 2020 с оригинално заглавие на български език: СПОМЕНИ ЗА МОЯ ГРАД И МОЕТО СЕМЕЙСТВО“.

момента тя е пенсионерка. Мама има две сестри по бащина линия - Зоя и Веска. Не е поддържала връзки с тях през годините, защото са били отгледани от майките си.

Моето моминско име е Диана Венелинова Димитрашкова. В Брегово има няколко фамилии Димитрашкови, които са роднини помежду си. Семейството ми е познато като „Чорикови“ (дяйлу Чорики). Това наименование е по линия на моя прадядо Кръсто. Моят дядо Борис Кръстев Димитрашков беше много добър човек. Той не богохулстваше. Кръстеше се преди закуска, обяд и вечеря. И той, и моят баща никога не са били пушачи, но дядо пиеше всеки ден (помня от малка) по два пръста чисто вино. Негов неписан закон - само два пръста, само по време на обяд. Дядо Борис беше ветеран от войната. Сражавал се е при битките при река Драва по време на Втората световна война. Погребяхме го с ордените и медалите, които беше получил като заслуги към Отечеството. Дядо беше опинкар, изработваше самоделно цървули. Този занаят бил научил на младини, като го е взимствал от негови сръбски братовчеди. Това е фамилия Балачикич от село Кобищница, намиращо се в Република Сърбия. Дядо свиреше любителски на акордеон и татко наследи това умение от него. Аз наследих от тях своя певчески талант. Пяла съм тридесет години самодейно в ансамбъл „Тимок“ - гр. Брегово. А пък малкият ми син Савин свири на три музикални инструменти в един училищен и два общински оркестъра - Бреговски и Антимовски.

Моята баба по бащина линия се казваше Руца Маринова Димитрашкова. Тя имаше петима братя и сестри, които си спомням: Мария, Кива, Гогъ, Френгъ, Паку. Баба Руца ми остави многоброен чеиз-килими, черги, китеници. Когато тя се е омъжила за дядо, трябвало да има богат чеиз и много земя-зестра. От нея наследих добротата, умението да готвя и всички нейни добродетели. Тя ме научи да приготвям сарми „сармале“, без които не се сяда на маса - било то лозови или зелеви. Качамакът го ядохме още горещ (преди да се сгъсти, ни сипваше „пасат“, който сърбахме с лъжица). Просеникът често заместваше хляба. Той се приготвя от несгъстено тесто за качамак с добавено към царевичното бяло брашно. Малко сода бикарбонат и се пече. Характерни за нашия край са и пръжките със зеле. Няма как да не се тачи Рибената чорба. Тя е особено почитана, още повече и заради факта, че празникът на семейството ни (Свтец), е Никулден (ние наричаме празника „Свънту Никола“), който празнуваме и до днес фамилно. До ден днешен всяко българско семейство празнува собствен светец. Дните, в които се прави „празник“ са: Петковден - вл. „Винеря Маре“, Димитровден - вл. „Съмедру“, Архангеловден - вл. „Светерангел“ и др. Строго се спазва забраната да не се пере, да не се шие и плете, да не се копае по време на нито един църковен празник, особено на Задущниците.

Прародителите ми отглеждаха много животни – свине, овце, кози, кокошки. Всяка година се колеше прасе преди Коледа. Спомням си, че баба правеше домашен сапун, като разтопяваше свинска мас, към която прибавяше сода каустик. Вечерта на Великден, непременно изкъпани и чисти, баба тайно ни повеждаше към църковния храм. Беше забранено и тя се притесняваше - заради забраната, която беше наложена от комунистите. В момента, в който пристъпвах пред църковната порта, пред мен се откриваше друг свят, много различен. Поради тази силна вяра в Бога у дома се спазваха старинните обичаи. На Бъдни вечер непременно се сядаше на месал долу на земята. Цялото семейство се хранеше мълчейки след прекадяване на постната храна. По традиция, питката за Бъдни вечер се разчупваше от най-възрастния човек в къщата. Тя е кръгла и символизира безконечността в живота. Украсява се с форми, изобразяващи кръстове, рало, узрели класове жито или плодове – символи за благополучие и плодородие. На този, на когото се паднеше паричката, се падаше и най-големият късмет и щастие през годината. Храната не се прибираше през нощта. Поверието гласи, че близките ни покойници, Майка Пречеста и Думнезю слизали на земята да се хранят.

Празникът се празнува три дни. През първия ден се канят гости от точно определени родове, свързани с кумство, по сватоство, побратими. На втория ден се раздава за „Бодя просте“- (Бог да прости). Всички се обръщат към Бог - вл. „Думнезю“, Богородица - вл. „Майка Пречеста“ и да бъде на днешния ден - вл. „Зъуа де астаз“. През последния, третия ден, наречен „Коада“ (опашка) раздадената храна се оставя на масата, за да слязат мъртвите да ядат, за да имат за она свят.

Стогодишна фамилна реликва – печат за празнична погача,
на която е изписано името на Иисус Христос

Рибената чорба се приготвя по следния начин: върху специална глинена пещ, наречена („Фурнъ де памънт“ - пещка от земя), се нареждат върху нажежения туч малки и средно големи почистени рибки, домати, чушки, моркови и се пекат. Това го правеше дядо. Баба приготвяше самата чорба - към вряла солена вода „саламура“ прибавяше печените продукти, обилно нарязваше магданоз и копър и кипваше чорбата. Овкусяваше с чесън и люта чушка. Приготвяме още две уникални за нашия край чорби, за които лично аз не съм срещала краеведски сведения. Едната се казва „Замъ Ънфьоратъ“. Тя се приготвя от сварена вода, праз, зелева чорба и пълнени изсушени пиперки с ориз. Втората – „Замъ Ънгрошатъ“, се приготвя от сварена зелева чорба, към която бавно, по малко се сипва царевично брашно, докато се сгъсти.

Сега ще разкажа за един уникален обред за месене на питка, за извършването на който също никъде досега не съм срещала сведения в краеведската литература. Събират се цвят от хмел, няколко сухи чушки, няколко зърна боб, жито и се прибавя сол. Всичките продукти се сваряват до оцветяване на водата. С тази отвара се меси питката и после тя се разточва на тънки по-малки питки, които се сушат на слънце. Наричат се „плачинте“. Те всъщност представляват маята – „алоат“. Всеки път при месене на хляб се замесва с малко парче от него. Питката се пече в специална тава „чирпник“, а капакът се нарича „връщник“. Жени от село Делейна отивали в местността „Алботина“, откъдето донасяли специална жълта пръст, наподобяваща глина. От тамошната чешма наливали вода. Прибирайки се вкъщи, те си правели дупка в земята, наливали в нея водата, глината и малко слама. Мачкали с бос крак. После от тази смес оформяли „чирпника и връщника“ (вл. „дин намол“, от кал). Това изпичали на слънце, за да изсъхне. После правели огнище – „ватра“. Това е изкоп, в който се редят тухли, които се напичат от жарта. В този кирпич се слага питката (в загорятата „ватра“). Отгоре се слага пепел върху „чирпника“ (вл. „ченуше“), а отгоре жар, т.е. „ватра“ – в чирпника с връщника, отгоре „ченуше“ и най-отгоре жар. Пече се. Счита се, че тази питка има лечебни свойства. Това ми разказа баба Цветана Крумова на 91 г. от с. Делейна, общ. Брегово, обл. Видин.

Уникални са нашите погребални ритуали. Покойниците се погребват с духовна музика от поколения назад. Един от синовете ми е музикант и свири на погребения и сватби. На гроба музикантите пеят много тежки песни за прощаване с покойника-„Вяцъ, вяцъ“, „Дор де мамъ“. След всеки погребан покойник се раздава чиния с дребни сладки на следващия починал в селото. Това продължава неизменно през годините до днес. Един от най-отличаващите ни обреди е „ПОМАНА ЗА ЖИВ“ (вл. „Помана де Виу“). Специфичното и уникалното е, че тя се поставя приживе от двамата съпрузи или от единия, ако е вдовец / вдовица. В някои села по време на ритуала живият ляга в ковчег, присъстват много гости. Гостите сядат на маса, различна от най-важната. На нея се подреждат обредни хлябове, много храна, необходима за отвъдното. На масата на стопаните, даващи поманата, освен много храна и седем обредни хлябове се слага и колак, украсен с ябълки и тривърхо дръвце „помишор“. Подреждат се всички неща необходими за отвъдното - от мебели и дрехи до козметика. На всеки гост се полагат дарове - кърпи, пешкири със завързани в краищата свещи, прибори, чинии, кани и др.

„Поманата“ започва в събота преди изгрев слънце на брега на река Тимок с „осветяването на водата“. Разливат се три кофи „мълчана вода“, по водата се пуска катунка със запалена свещ. Преди това десет дена малко момиченце е разливало по три кофи вода дневно в пълно мълчание в двора на полагащите поманата. След десетия ден, изпълнявайки

обрета на брега на реката, те изричали „Са фие пе лумя алантъ“ - да има на Оня свят. Тук е мястото да разкажа и за „хорото на мъртвите“. То се провежда през втория ден на Великден-Светли понеделник („Пащи“), на мегдана. Всички жители се събират на определено място облечени задължително в нови дрехи, носещи кошници с яйца, козунак, сладкиши, карета, кърпи, пари, с които даряват музикантите от духовата музика. Малкият ми син Савин свири повече от двадесет години в три оркестъра-Бреговски, Антимовски, ученически. Участва във всякакви по вид мероприятия, включително и в хорото на мъртвите. Двадесет и първи век обрича на забравя много традиции, но има обреди, които се запомнят непроменени през вековете. Такъв е ритуалът за призоваване на дъжд - „Папаруда“. Голо момиченце се облича в зелени клонки, обикаля от къща на къща и се полива от всеки стопанин с вода. Прави се молебен за дъжд в местността „Круча“ (Кръст).

Моята прабаба Георгица не помня. Тя е притежавала първата плетачна машина в Бреговска околия. Моят прадядо Кръсто си го спомням смътно, защото бях много малка, когато почина. Той също е бил ветеран от войните.. Като дете ми забраняваше да изхвърлям трошите хляб след чистене на боклука. Трошичка хляб, казваше той, може да нахрани едно врабче. За него помня, че разказваше за обряда „САДЕЗЛЯГЪ“-развързване на съдбите. Когато роднини са родени в един и същ месец се смята, че съдбите им са преплетени и задължително трябва да бъдат разделени. Раздялата ставала, когато единият е покойник. Преди полагането му в гроба единият му крак се завързвал със синджир, с който завързвали и един крак на живия. Хвърляла се жива черна кокошка в гроба. Ако успее да прелети от едната страна на ковчега до другата в гроба, я пускали, иначе я погребвали с покойника. Всичко това се правело с цел умрелият да не вземе със себе си живия. В този контекст също е важно да се знае, че при смърт жената, която води копачите - гробари, седи на дистанция от тях, докато показва гробното място, не разговаря с тях. Гробът се кади с тамян и керемидата се оставя на това място. Спомням си, че преди смъртта на моите прародители ги пазеха жени с приготвени запалени свещи. След това те влизаха в ролята на оплаквачки. По време на опелото вкъщи отецът кадеше с тамян. При погребенията на баба и дядо свиреше духовна музика. Традицията повелява на гроба да се пеят печални песни, които приживе покойникът си е поръчал. На гроба се свири любимо на умрелия влашко хоро. Уникално за нашия край е пазенето на „ПЕТЕКА“. Нямам сведения на друго място в България да се извършва това. „ПЕТЕКА“ е дантелена връзка, с която се връзват двата крака на покойника под покривалото, плащеницата. Тя не бива да изчезне. Денонощно я пази член на семейството. Ако се открадне, суеверието гласи, че нещастие ще сполети членовете на цялата фамилия. На музикантите се даряват хавлии, кърпи, чорапи, потници. След всяко погребение на починал човек в Брегово никога не е прекъсвана една уникална традиция: член на семейството на умрелия със свещ носи чиния с ястие на следващия бреговчанин, който е починал след него, на когото са запалили свещ в мига на смъртта. **ТАЗИ ТРАДИЦИЯ НИКОГА НЕ Е ПРЕКЪСВАНА!**

Баба Блугуца Търтева на 90 години от село Ракитница ми разказа, че жените, които искали да забременеят и да родят здрави деца, вечерта преди Еньовден се събирали и отивали на някоя поляна, за да пренощуват там. На сутринта, преди изгрев слънце - на Еньовден, намирали първата билка, която непременно трябвало да бъде еньовче (бяло, жълто). Закичвали си ухото с него. Започвали да събират още деветдесет и девет и половина билки. Докато събирали билките мълчали. Тази половинка билка, която се беряла последна, трябвало да се откъсне гърбом. Смятало се, че тя била най-лековитата. Прибирайки се вкъщи, с никого не разговаряли. От билките правели голям венец. През този венец трябвало да премине всяка млада незаченала булка по няколко пъти. След това венецът се закачвал на вратата на къщата, за да се изсушат билките, от които е направен. От там булката си взимала по няколко билки и по малко от половинката и си сварявала чай всеки ден. Ако искала момиченце - на Еньовден през нощта трябвало да спи с кукла, ако искала момченце - с друга играчка.

Аз съм възпитана като православна християнка. Обичам хората и живота. Възпитах синовете си както подобава на добра майка. В този ред на мисли ще разкажа за трите орисници „урсуайке“ - ВЯРА, НАДЕЖДА И ЛЮБОВ. Първия ден след изписване на новороденото чужда жена, която не е от семейството, слага монета в детското креватче и изрича: „Както е здрава парата,

така да е здраво детето, и тази нощ нека трите урсуйки го орисат!“ Тази жена меси три еднакви питки и ги слага заедно с три чаши вода и с три чаши мед на маса зад вратата, на ъгъл. Когато някой отвори вратата на сутринта и удари масата, ако питките, водата и медът не са били по равно, се счита че ще вземат от късмета на детето. Майката будувa първата нощ след изписването, за да наблюдава как спи детето. Ако спи спокойно, значи орисниците са доволни и го орисват с късмет и здраве. На сутринта майката раздава питките, ръси за здраве бебето и излива водата под някое дърво. Когато детето прохожда, майката меси погача, на която оформя луна и слънце и я маже обилно с мед. Първото парче се разчупва и се подава на мъж, ако прохождащото дете е момиченце. И обратно – ако прохождащото дете е момченце, се раздава на жена. Пуска се детето да направи първата си крачка. Ако падне на колене, ще му върви все напред. Ако падне назад, все ще трябва някой да го побутва цял живот.

Много интересен е старинният ритуал „Маскаричи“. Група от пет-шест мъже, накичени и натоварени с тежки китеници и тъкани шевици обикаляли на втория ден след сватбата. Товарът на раменете им бил булчинският чеиз, който майките и бабите са приготвяли и събирали ревностно години наред преди този ден. Маскаричите носели блага ракия, кокошка и черпят всички хора, които срещнат. Маскаричите били боядисани с червило по лицето, което означава че момата е била чиста и е била приета добронамерено за снаха. Преди сватбата момичета ходели с булката, нарамили кобилица с две менчета, за вода на брега на река Тимок. Така приятелките се прощавали.. „Дарурли“ на маскаричите, които отивали при родителите на булката, били подаръци от жениха, но маскаричите се връщали още по-натоварени с чеиз от булката. Ако момичето е пристанало и родителите ѝ са сърдити-те не приемали благата ракия, но маскаричите обикаляли цялото село, за да разгласят за годежа. В понеделник след сватбата се ходело и при кума, но преди това се наливала вода от Тимок. В нова кофа, върху кобилица, две приятелки на булката водели хорото, а останалите сватбари в носии играели „Данцу“. На чешмата в центъра на селото пък булката наливала вода, покривала кофата с нова хавлия и така носела върху кобилицата тази кофа с вода. Пристигайки, започвали големи задявки - кой и как да намаже лицето на кума, а младоженците трябвало да го измият с водата, която носели. След това всички се връщали при жениха и веселбата продължавала до вечерта. На сватбата се дарявали „дарури“ на всеки един от сватбарите. Така беше и на моята сватба.

Баба Цветанка Крумова на 92 години от село Делейна, Видинско ми разказа следното: „След двадесети септември се бере грозде. На първия колец в лозето закачвали китка с цветя. През есента, след гроздобера, берачите оставяли по една лоза небрана от всеки сорт грозде. Традицията повелявала да се остави грозде за пазителя Трифон Зарезан и за небесните птици. Като мачкали гроздето и източвали първото вино (Муст) старите винари го оставяли и пазели виното за първи февруари. Когато колели прасе на Коледа, правели „Бурдуф“ (Бабек). С този „Бурдуф“ и първото вино, и една прясна питка се ходело на първи февруари - на Трифон Зарезан, да се реже първата лоза. Поливали с първото вино лозата и непременно всички присъстващи си отчупвали от питката и хапвали парче от „Бурдуфа“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Всяка година по Коледа дарявам - било то дрешки, обувки на сираци. Участвала съм в благотворителни инициативи в помощ на хората от село Нови хан, познавам дядо Иван. Дарявам дрехи и храна на две бездомни възрастни жени, които много обичам. Занимавам се с деца, уча ги да пеят народни песни. Имаме участия в „Иде нашенската музика“, в „От българско, по-българско“, облечени в уникални стогодишни национални носии. Благодарение на доброто ми възпитание в християнските добродетели, на безграничната си обич към дом, род, корен и Родина мога да твърдя, че съм достойна българка, потомка на велик род и Велика България!

FREEDOM OF SPEECH – DEFINITION AND HISTORY⁶

Ivan Krasimirov Savov – Student

Department of Law,
University of Sofia “Sv. Kliment Ohridski”;
Tel.: +359 893201056
E-mail: ivan_savov.123@abv.bg

Assoc. Prof. Rumyana Lebedova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359 879267776
E-mail: Lebedova@abv.bg

Abstract: *The following report outlines the elements of the concept of freedom of speech, the legal acts that define it, as well as its contribution to the democratic society. Following the origin and the development of the freedom of expression throughout history, the report shows its impact in different spheres of the public life, science and art from Antiquity to modern times.*

Keywords: *Freedom, Speech, Expression, History, International Law, Constitutional Law*

REFERENCES

Encyclopaedia Britannica, “Index Librorum Prohibitorum” 1998,
<https://www.britannica.com/topic/Index-Librorum-Prohibitorum>.

Rusinova, P., 2011 Freedom of speech (or freedom of expression), in “Basic Rights and Liberties – manual”. Sofia: Bulgarian attorneys on the Human Rights Foundation (**Оригинално заглавие:** Русинова, П., 2011 Свобода на словото (или свобода на изразяване), в „Основни права и свободи – наръчник”. София: Издание на фондация „Български адвокати за правата на човека”).

Silvesrti, A., 2018 Libertà di espressione e pensiero, La Repubblica:
<https://scuola.repubblica.it/lazio-roma-lsdemocrito/2018/11/25/liberta-di-espressione-e-pensiero/>

Smith, D., Torres, L., 2006 Timeline: a history of free speech , The Guardian,

<https://www.theguardian.com/media/2006/feb/05/religion.news>.

<http://www.historyofinformation.com/detail.php?id=351>.

<https://internetshakespeare.uvic.ca/Library/SLT/literature/publishing/censorship.html>.

<https://democracyweb.org/freedom-of-expression-history>.

⁶ Докладът е изнесен на заседание на секция Социални и хуманитарни науки на 07.05.2020 и номиниран за публикуване в Compiled edition of Reports Awarded with “Best Paper“ Cristal Prize’20, as a hard copy (ISBN 978-954-712-826-2) and on-line on the Conference Website (<http://conf.uni-ruse.bg/bg/?cmd=dPage-&pid=bestPapers>)..

Todor Todorov – Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse “Angel Kanchev”

Tel.: +359 877 822 900

E-mail: ghz123@abv.bg

Assoc. Prof. Romyana Lebedova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse “Angel Kanchev”

Phone: +359 879267776

E-mail: Lebedova@abv.bg

Abstract: *The text is an attempt to sketch some of language's main aspects as social phenomenon, in his communicational, social-consolidating, and thought-forming function. His role in personal and communion dimensions is evident. Here is stated the interconnectedness of his aspects in the life of the individual and society.*

Keywords: *language, society, thought, culture*

ВЪВЕДЕНИЕ

Езикът като средство за общуване е може би най-същественият елемент от социалното поле на човешкия род и най-важното условие за правилното и хармонично функциониране на всяко едно общество. Функцията на езика е както да бъде начин за израз на душевните състояния на отделната личност, така и да бъде нейн свързващ елемент в контекста на едно по-голямо цяло – социумът. Наред с комуникативното, езикът има и мислообразуващо значение. Според езотеричните системи по цял свят словото притежава необикновена, магическа сила. Така например, първият херметичен принцип гласи, че „природата на света е мисловна“, т.е. че в същината си светът се влияе от мисълта, която го претворява отново и отново, за добро или лошо. Може би по тази причина Мартин Хайдегер го нарича „дом на битието“ и цитира в есето си „Езикът“ ⁸ писмо на Хаман до Хердер: “дори и да бях витиеват като Демостен, нямаше да повтарям и потретвам нищо друго освен това: разумът е език, logos...”.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Някои автори смятат, че предназначението на езика е да изразява психическите състояния на индивида; други – да служи като средство за гладкото протичане на социалните процеси и развиването на отношенията между членовете на общностите. Ако разгледаме внимателно тези становища, ще забележим, че при първия случай функцията на езика клони към удовлетворяване нуждите на индивида, а при втория – на обществото. Разбира се, във всяка научна теза има скрито зрънце истина. Езикът прави живота в личността в социума възможен, той е едно от условията за растеж и развитие както в индивидуален, така и в общностен план. Връзката между езика и обществото е двупосочна – от една страна езикът отразява промените в обществото и това е причина за развитие, но също така развитието на езика според по-обща тенденция може да провокира напредък в общественото развитие. Понеже езикът има динамичен характер, именно промените в обществото са възможност за разпространение и изменение на всяка словесна структура. Езикът е средство за осъществяване на социални и културни промени, за вътрешно-обществена борба или борба между различни общества. Това е израз на неговата комуникативна функция, която се

⁷ Докладът е представен на Студентска научна сесия – 2020 с оригинално заглавие на български език: „Езикът като социален феномен“.

⁸ Хайдегер, М. Езикът. /сп. Език и литература, 1994, кн.1, с.14.

осъществява както в устната, така и в писмената реч. Комуникативната функция на езика е възможност за предаване на информация, изразяване на чувства или оценки, констатации или декларации. По тази причина като варианти на комуникативната функция на езика се открояват: осведомителна, повествователна, аргументативна, декларативна, апелативна и др.

Наред с комуникативното, езикът има и мислообразуващо значение. Тази мислообразуваща функция се нарича понякога експресивна – (по думите на Елка Добрева това е самото осъществяване на мисълта, за“ извършване на мисленето в езикова форма“) или познавателна, защото мисленето за нещата в същността си е припомняне или създаване на ново знание за тях.

Спорен е въпросът дали първата или втората е основната и преобладаваща функция. Ясно е обаче, че в мислооформящо отношение езиците се различават⁹.

Чрез езика ние общуваме не само със други хора, но и със света. В своя труд „*Логико-философски трактат*“ Л. Витгенщайн пише:

Ако добрата или зла воля изменят света, то това може да измени само границите на света, но не фактите, не това, което може да бъде изразено чрез езика. Накратко, чрез това светът трябва да стане съвсем друг. Той, така да се каже, трябва да се смали или да порасне като цяло. Светът на щастливия е различен от света на нещастния.

Според този цитат езикът създава образ на битието, той е проекция на гледната точка към нещата.

Чрез мисловния аспект на езика ние се свързваме и променяме нашия свят, предизвикваме определени настроения и чувства. Светът се „смалява или пораста“ в зависимост от мисълта.

Адам Шаф (Sprache als Widerspiegelung, Adam Schaff; Sprache und Gesellschaft H., 1979) твърди:

Но тази толкова важна за нашето познание система, каквато е езикът, е сама по себе си продукт на изразения обществен характер. За да се изтъкне влиянието на езика върху познанието, се говори често например за необикновеното количество от имена, които се появяват при определени народи за обозначаване на особено важни за тях аспекти на действителността. Така например при ескимосите е показателно многообразието на имена за обозначението на “сняг”, които отговарят на различните негови състояния; при пустинните народи богатството на имена за различни нюанси на кафявия и жълтия цвят; големият брой от имена на риби при морските народи, на растения при степните народи и т.н. Но тъкмо тези примери доказват по убедителен тезата, че езикът се образува в човешката обществена практика. Хората говорят така, както им е продиктувано от живота, от практиката.”

Според езотеричните системи по цял свят словото притежава необикновена, магическа сила. Така например, първият херметичен принцип гласи, че „природата на света е мисловна“, т.е. че в същината си светът се влияе от мисълта, която го претворява отново и отново, за добро или лошо. За улеснение съм обобщил основните функции на словото според повечето философско-религиозни светогледи:

1. Свойството да образува.

Благодарение на първия принцип на природата, а именно - природата на света е мисловна, знаем че съгъстената умствена субстанция, т.е. натрупаната мисъл образува явленията. Болести, здраве, качества на характера, настроения, възприятия, нагласи, срещи с определени хора - всичко това се сбъдва чрез съгъстяване на мисълта.

2. Свойството да влияе.

⁹ По света се наблюдават народи, в чиито езици съществуват думи за явления непознати за останалите. В този смисъл, да познаваш такава дума ти дава предимството да мислиш по-ясно и да комуникираш по ефективно с останалите. Например, японският израз „*mono no aware*“, обозначаващ сладко-горчивото чувство от осъзнаването за преходността на нещата, е уникален. Друг пример е немската дума „*Traumneustartversuch*“, обозначаваща стремежа да се върнем към приятен сън, от който сме се събудили.

Чрез своите трептения мисълта и речта влияят на всичко около себе си. Те могат да действат благотворно или да вредят в зависимост от честотата на вибрацията. Със своето слово ние можем да накараме някого да се разстрои, както можем и да го окуражим.

3. Свойството да осветява.

Чрез мисълта ние познаваме предметите и явленията от света по един уникален начин вътре в нашия индивидуален свят. По този начин откриваме скрити подробности, качества, отношения с други неща, които могат да бъдат разкрити само чрез силата на някой ум. Така словото осветява и ни помага да откриваме и виждаме непознатото. А именувайки нещото, ние го приобщаваме към нашия познат свят.

От това се вижда, че всеки език е един уникален *код*, с който човек пресъздава своето обкръжение.

Социалноконсолидиращата функция на езика е проява на способността му да споява общности, да има ролята на идентификационен маркер и да има символична ценност. Много важен факт за българската съдба е, че чрез езика са се запазили фолклорът и историята. През годините на османско робство българите са нямали възможността да създават летописи, нито да записват песни или предания за миналите времена., поради което речта е изиграла изключително важна роля за запазване на етносните съкровища. Речта не само благоприятства съхранението на фолклорните богатства, но и спомага за тяхното разпространение по всички етнически територии на българите. От друга гледна точка, именно чрез песните и обредите се е развивал речевият фонд на езика. Съществува взаимно обуславяне, допълване и растеж.

Освен тези основни функции на езика биха могли да бъдат посочени и други, които в езикознанието се определят като вторични функции: ритуална, магическа, сигнална (регулативна), естетическа и др.

ИЗВОДИ

Като един от основните фактори за съхранение и разпространяване на обществените ценности езикът е жизненоважен компонент от културата на всеки един човек и на всяка общност. Езикът принадлежи на човека, той е човешка дейност. Независимо от факта, че е променлив, развиващ се, флуиден, податлив на много чужди влияния, езикът на общността трябва да запази чистотата и самобитността си, защото по този начин се свързваме с колективната памет на тази общност. Езикът е израз на психологическите особености на общността, носи информация за мирогледа ѝ. По думите на много автори езикът в своята цялост е „поглед за света“ и като такъв е неповторим в своята есенция. Езикът ни помага да мислим, да споделяме преживяванията си, да опознаваме себе си и света около нас, да оценяваме и съпреживяваме, да осъществяваме връзки между времена и култури. По думите на Йован Христич: “Езикът не съществува просто за да не сме самотни в света; той съществува, за да можем да споделим с другите мигове на щастлива самота, откриването на порядъка на нещата и истината...”

REFERENCES:

Georgiev, Vl., Ivan Duridanov, 1958. Introduction to linguistics. Sofia: Narodna prosveta press
(**Оригинално заглавие:** Георгиев, Вл., Иван Дуриданов, 1958. Увод в езикознанието. София: Издателство „Народна просвета“)

Dobрева, E., 2009. Introduction to General Linguistics. Veliko Turnovo: Faber press
(**Оригинално заглавие:** Добрева, E., 2009. Увод в общото езикознание. Велико Търново: Издателство „Фабер“)

Wittgenstein, L. Tractatus logico-philosophicus. (**Оригинално заглавие:** Витгенштейн, Л., ЛОГИКО-ФИЛОСОФСКИЙ ТРАКТАТ)

(Страница: <http://w2.ict.nsc.ru/jspui/bitstream/ICT/951/3/vit.pdf>)

Schaff, Adam. Language as a reflection, Adam Schaff; Language and society, 1979
(**Оригинално заглавие:** Шаф, А. (Sprache als Widerspiegelung, Adam Schaff; Sprache und Gesellschaft H., 1979)

THE MEANING OF THE DREAM IN “REPORT TO GRECO” BY NIKOS KAZANTZAKIS¹⁰

Elina Ivailova Alipieva – Student

Faculty of Slavic Studies,

University of Sofia “Sv. Kliment Ohridski”;

Tel.: +359 886760696

E-mail: elina_ivailova@abv.bg

Assoc. Prof. Romyana Lebedova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,

University of Ruse “Angel Kanchev”

Phone: +359 879267776

E-mail: Lebedova@abv.bg

Abstract: *The following report focuses on analyzing dreams with basic philosophical ideas in the novel “Report to Greco” by Nikos Kazantzakis. It shows Kazantzakis’ understanding of problems such as: flesh and spirit, God, the resurrection and the salvation of the struggling man – the Cretan and in the same time the renaissance artist El Greco.*

Keywords: *dream, El Greco, path, flesh, spirit, God, resurrection, salvation, struggle.*

ВЪВЕДЕНИЕ

„Рапорт пред Ел Греко“ е последният роман на гръцкия писател Никос Казандзакис, който обобщава идеите му и неговата философия за живота. Написан е под формата на автобиография, но съвсем не представлява описание на житейския път – той е история на идеите, на духовните търсения, през които минава личността в хода на своето формиране. Казандзакис често представя философските си възгледи през сънищата, които сънува героят повествовател. Заради това те са значими, те са превърнати в похват – чрез специфичните си време, пространство, образи и сюжет, сънищата разкриват най-основните идеи на автора, които обясняват действието в Рапорта.

ИЗЛОЖЕНИЕ

I. Особености на сънищата

Казандзакис няколко пъти споменава „онзи философ“, който се родил старец и младеел с напредването на годините. Тази идея използва и за структура на романа. Всъщност той се развива хронологично – от младост към старост – като това е житейският му път. Рамката, в която е поставен (предговор – епилог), обръща хода на времето – от старост до съня, в който е юноша. Рамкиращите романа сънища са не просто разказ за душевните перипети, но те създават нов времеви пласт, където е възможна срещата с Ел Греко.

„Сънищата всякога са били в моя живот безпогрешни пътеводители...“, пише Казандзакис в една от главите, когато разкрива поредния сън. Според него в сънищата остава същността на онова, което иначе изглежда сложно и неразрешимо. Героят е объркан, но в този момент сънува и така му се открива правилният път. Сънищата представляват синтез на идеите му, които иначе са пръснати в конкретни преживявания или притчи в същинската част на романа. Първият и последният сън си противостоят по времепространствени характеристики, но се допълват, като обрисуват цялостния духовен път на борещия се човек.

II. Сънят в епилога

Сънят в епилога е срещата с Ел Греко, разговорът между тях в последната нощ преди раздялата им, когато са млади, когато разкриват стремежите си. Ел Греко отново е в ролята на

¹⁰ Докладът е представен на Студентска научна сесия - 2020 с оригинално заглавие на български език: ЗНАЧЕНИЕТО НА СЪНЯ В „РАПОРТ ПРЕД ЕЛ ГРЕКО“ ОТ НИКОС КАЗАНДЗАКИС

по-възрастния, на по-дръзкия. Той е онзи, който ще утеши героя повествовател в болезнените му търсения през годините, чрез отговорите, които нито една религия не дава, защото винаги изисква жертва – душата или тялото. А екзистенциалният смисъл се крие в единството. Чрез водищата идея в романа начинът за постигане на това единство ни се разкрива. То се дели на два етапа – представа за света чрез опозиции и надграждане на тази представа чрез преодоляването им.

Героят повествовател (или Менегаки конкретно в съня) става съвременник на Ел Греко. Двамата заедно наблюдават морето – единият вижда вълни, а другият коне. Още в началото е положена първата опозиция: виждането на света през „пръстените“ очи срещу възприемането му чрез душата. Никос Казандзакис подхваща темата за простото гледане и прозорливостта на онова, което е отвъд, още в началото на романа, когато описва детството си. Детето вижда света винаги като за пръв път, детето става равно на Бог в ролята си на творец. При него съвсем неосъзнато водеща е душата и най-често с годините тя отстъпва на плътта и на онези „пръстени“ очи, които са способни да разкрият само материята. Да виждаш борбата във вълните значи ти сам да си борец, да умееш да съзираш онова, което е отвъд материята и което ще те отведе към разбирането за по-дълбоката, метафизичната същност.

Върху тази опозиция се полага следващата, родена от бунта срещу Бог – Бог творец срещу човек творец. Ел Греко има дързостта да срине света и да изгради нов, по-добър. Той е образът на човека борец. Той има смелостта да се изправи срещу Бог – изначалния творец, който обаче не е безгрешен. Взорът на душата е въображението, където твори човекът. То е средството за борба с действителността. Казандзакис пише: „...Той взе пръст, а аз – слова; той създаде хората да се влачат по земята, а аз ще ги създам с въображение и дух... да умират хората на Бог и да живеят моите“.

Борбата на човек с Бог е ерес, богохулство. Пътешествието в Света гора на героя повествовател, а след това и посещението му в Синай преобръща възгледите му за светостта. От една страна стои Църквата, която цели „да изплаши човека и да го отведе в рая не чрез любовта, а чрез страха“. Бог в Светото писание е онзи, от когото трябва да се страхуваш и пред когото трябва да се прекланяш. Ала силата на една жена, която християнството заклемява като нечиста, като служител на Сатаната, като изкусител, възкресява Христос: „ако не беше топлото сърце на жената, щеше да го остави да лежи там в гроба, вечно (...) спасението зависи от един вик на обич“. Това потвърждава и историята на онзи калугер, който прегрешил с жена и чак тогава успял да почувства, че Бог идва при него, възкръснал. Защото стремежът към святост не значи да се отречеш от тялото си, когато то иска да живее, когато душата ти е в единство с него. „Кръгът на плътта е малък – ядеш пиеш, любиш...“, казва един калугер в Синайския манастир, който първо се е наситил на живота, за да почувства необходимостта от оттегляне – първо трябва да преминеш подножието, да изживееш падението, както се случва в притчата за блудния син, за да бъде сърцето ти готово да се отдаде на Бог.

Бунтът на Ел Греко се крие в това, че той не се съобразява с каноните, не желае да рисува телата, нито да въплътява огнени същности като Свети Дух в гълъб – „невинна птичка за ядене“. Свети Дух е пламъкът, който минава през всичко, за да го превърне в пепел. По този начин се осъществява преход към следващата опозиция, изразена чрез същността на истинното възкресение.

Ел Греко критикува Второто пришествие, нарисувано от Микеланджело. Той „възкресява плътта, светът отново се изпълва с тела“. В романа Казандзакис въвежда няколко ключови образа, обясняващи възкресението – летящата риба, нарисувана върху стените на Кносос, червей и копринена буба. Нищожни изглеждат тези създания, но само те изживяват метаморфозата, която им помага да надмогнат собствената си нищожност. Летящата риба само за миг е излязла от морето, излязла е от собствената си среда и е победила природата си, превръщайки този миг във вечност. Бог да те е създал червей, а ти чрез борбата си да се превърнеш в буба, а след това – в коприна; да превърнеш плътта в дух. В това се крие екзистенциалният смисъл – да си несъгласен, да викаш и може би да живееш в отрицание, да се бориш с Бога, защото само той е по-силен от теб. А когато отмахнеш маската му, ще се натъкнеш на хаоса, на бездната. Бог е върховната надежда, която те спъва по пътя към

избавлението, към превръщането в светлина. Възкресението представлява събуждането на пламъка, който е заложен във всяка една материя. Възкресение е превръщането на червеите в пеперуди, „а не да ги възвърнат и да станат сега безсмъртни червеи“. А силата, която задвижва всички тези процеси, е огънят: „Огънят е Девствената майка, която ражда безсмъртния син“ – Светлината. Когато се бориш през живота си, изгаряш или както пише Казандзакис още в началото: „...да обработя лицето си, да го превърна в пламък и да превърна пламък в светлина“, а за смъртта остават само костите.

В това се състои първият компонент на водещата идея. Вторият представлява помиряването на противоположностите в следствие на по-високото ниво на разбиранията.

Интересно е схващането за светостта и Бог чрез образа на Ницше и Антихриста. Той е борец, въстанал срещу Господ, но какво го прави колкото противоположен на Христос, толкова подобен на него – страданието. Страданието обединява привидните противоположности, разпването като кулминация на това страдание и последвалото го възкресение. Разделението им води до борбата между тях – до борбата за помирение. То е много ключово в завета, който оставя заминаващият Ел Греко. Казандзакис определя три стъпки по пътя към разбирането: 1) Доброто и Злото са врагове; 2) Доброто и Злото са съратници; 3) Доброто и Злото са едно и също нещо. Тези стъпки могат да бъдат положени и върху думите на Ел Греко: „Попитах една нощ Бога: „Кога ще простиш на Луцифер, Господи?“ – „Когато и той ми прости“ – отвърна ми той“. Още продължава с това, че Луцифер е „най-големият съратник на Бога“, „най-печалното божие създание“ и „блудният син“, когото баща му чакал с отворени обятия. Пътят към избавлението, върхът на планината, на Голгота е в разбиране на единството и на хармонията, за която ще допринесе това единство. Етимологията на Луцифер е „носещ светлина“, падналият ангел, който не понесъл покорството, разбунтувалата се част от същността ни, която ни тласка към неустойчивост, а тя ни води към борбата с Бога – с по-силния. Помиряването на Бог и Луцифер е помиряване на двете движещи света сили, когато човекът е готов да ги помири. Разбунтувалият се Луцифер изведнъж става равностоен противник на Бог, но Бог ще чака неговото възвръщане, защото падението му е само подножието по пътя към върха. Луцифер олицетворява най-точно човешкия път от борбата към помирението, към връщането с чисто сърце.

Разбираме света, когато поставяме граници, когато делим неделимите същности като добро и зло, като тяло и плът, като Бог и Луцифер. В по-ранен стадий на романа Казандзакис поставя въпроса за това делене на единствата, за извеждането на доминираща същност, налагаща волята си над друга. Това предизвиква борбата, нарушаваща както хармонията, така и неподвижността, която „ще рече смърт“, защото огънят изисква динамика, защото той е необходимото страдание, водещо към претворяването в светлина.

Сънят завършва със завета на Ел Греко – избора измежду трите души и трите молитви: „1) Лък съм в твоите ръце, Господи; изпъни ме, за да не прогния; 2) Не ме преизпъвай, Господи, ще се счупя; 3) Преизпъни ме, и нека се счупя!“. Тази схема отново се полага върху пътя на борещия се човек – това са трите фази към пълноценното му осъществяване. Първата молитва е началото – необходимостта от бунт, от движение, но без ясна цел, а просто, „за да не прогния“. Характерен е за младостта. Втората молитва е страхът от бездната и невъзможността на човека да я понесе, както не може да понесе пълната свобода. Тя е предаването, свеждането на главата пред Бог и най-голямата пречка на борбата. Третата молитва е възкресението, защото борбата води до разпалването на огъня, който ще ни превърне в пепел, а пепелта – в светлина. Счупването на лъка, на тялото е последен етап – постигнатото единство, хармония и прощаването на Луцифер с Бога.

III. Сънят в предговора

Сънят в предговора се развива по изгрев. Героят повествовател се намира в пустинята. Връща се към времето, когато Мойсей превел евреите по същия път. Вдясно от него се намира разпнатата бронзова змия, която някога Мойсей направил – когато някой бил ухапан от отровна змия, той поглеждал бронзовата и оставал жив. Разпната е на черен кръст, както Христос. В съня тя е символ на изцерението и на избавлението от смъртта, но тя е и посредник между нея и живота.

Героят върви по оврага, изсечен в огнената земна твърд от Йехова. И изведнъж се озовава на гръцкия бряг и влиза в пещера. Там продължава пътя си отново по ножницата на река, която обаче я е изоставила. В този момент змията изсъсква и го връща обратно в оврага. Змията е посредник и между световите. Този сън е вид смърт, предвестник на избавлението, на срещата с Бог и с онова, което е отвъд него.

Това е краят на борбата, последната стъпка, достигането до върха на Синайската планина, където борецът ще чака битката с жестокия Бог, за да разкрие „болката на човека, болката на птицата, на дървото и на камъка“ – „не искаме да умрем“. Но на върха среща не Йехова, а Ел Греко, в чиито коси има вплетени корени от мащерка – билката, която символизира божествена сила. Тук отново се появява образът на пламъка в очите му. Той протяга ръка и дарява с него героя, благославя го, като му дава повелята: „Стигни, докдето можеш!“. Къде е това „докдето можеш“? Бог е надеждата, Бог е отчаянието, а избавлението е отвъд него. Избавлението е избавянето от надеждата за избавление, избавянето от Бог и неговото надхвърляне, надскачането на собствената си природа. Отшелникът, когото героят среща в Света гора, вече не се бори с дявола, а с Бог, като се надява Бог да го победи, защото иначе ще види онова, което е отвъд него – хаосът, бездната. Този, който понесе бездната, сам овладява хаоса; „над бездната градим остров“, пише Казандзакис отново в предговора. Човекът сам е замесен от пръст и след смъртта си отново се превръща в пръст – това е изначалната му връзка със земята. Огънят го прави човек, разпаленият огън го прави борец, който първо търси лицето на Бога, а когато разбере, че той няма лице, му придава лик – „своето лице“. Сам той става творец, сам той взима шепа пръст и я оформя, като не търси красотата, а избавлението. Ел Греко е творец на избавлението, защото красотата е присъща само на материята.

В този сън героят повествовател достига търсеното избавление, прекраща оврага, границата, изсечена от Бог, за да стигне до пътя към другия Синай, по-стръмния и по-високия. В епилога той посочва коя от трите молитви е избрал, а в предговора се убеждаваме, че това е именно тя – третата молитва: „Преизпъни ме, Господи, и нека се счуя!“.

ИЗВОДИ

Неведнъж Никос Казандзакис използва съня като средство за разкриване на идеите, които го водят по пътя към „Критския поглед“, където ще срещне Ел Греко. Това е и неговото значение – да обясни чрез образи онова, което трудно би било разбрано само чрез думи. Като най-значими сънища той определя този в предговора и този в епилога и заради това те функционират и като рамка. Философска основа на романа обаче полага сънят в епилога, защото през неговото тълкуване могат да бъдат разгледани всички най-основни идеи, които Казандзакис гради и разисква. Сънят в предговора е неговото продължение, което дава необходимите аргументи, че изборът е направен, че пътят е завършен, а дългът – изпълнен.

REFERENCES

Kazantzakis, N., 1984. Report to Greco. Sofia: National culture press (*Оригинално заглавие: Казандзакис, Н., 1984. Репорт пред Ел Греко. София: Издателство: „Народна култура“*).

SYMBOLISM OF VIOLETS IN THE WORKS OF PEYO YAVOROV AND DORA GABE¹¹

Aysun Bahadinova – Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: +359 894 72 66 57
E-mail: aysun_bahadinova@abv.bg

Assoc. Prof. Romyana Lebedova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359 879 267 776
E-mail: lebedova@abv.bg

Abstract: Yavorov - the poet who opened the door to Bulgarian poetry in the 20th century, had a lot of muses in his life that inspired him. But there are some who stand out and leave lasting traces in his life and creative path. The charming poet Dora Gabe is one of the first on this list. Their relationship has a strong character of spiritual communication. He is the teacher-mentor of the young poet, who edited her first poems, which were later published in the collection of poems "Temenugi". The history of the book intertwines the biographical-personal, the creative dialogue and the love between the two. It is interesting that both the teacher and the student develop the same theme - Dora Gabe in her first collection of poems, and Yavorov in his work of the same name "Temenugi". Yavorov's handwriting in the poet's book stands out clearly, because his songs sound with their own melody. The symbol of violets has a main character, because the symbol, unlike the mood, does not disappear.

In the early years of Yavorov's work, the violet was the most fragile and captivating creature. The violet symbolizes spring and blossoming dreams of happiness. Unfortunately, the spring flower passes very quickly and already contains another symbolic code in itself. It embodies the impermanence of everyday joys. In the poem, the quickly lost hopes are symbolically depicted as withered, lonely, and represent the theme of the dead tree. The flowers are sick, dying, waiting to die. Their pallor represents diminishing vitality and death. Yavorov's poem "Temenugi" is typically symbolic. Like the verses from Dora Gabe's first collection of poems, Violets are in the spirit of symbolism, with its specific vocabulary: marshmallows, azure (the light blue gentle color of the sky or the sea), daydreams, eternal sadness, pale moon. The texts reveal the tremors of a tender heart. Spring flowers are the colors of the shy female soul that she is afraid to show to the world. The "Violets" of the Master and the student, of the established poet and the young poetess, of the man and the woman, as much as they are similar, are as different. Reality and fiction are intertwined in them, and this gives rise to the collection of poems to be read in dialogue with the enigmatic Yavorov's poem "Temenugi".

Keywords: Peyo Yavorov, Dora Gabe, violets, Temenugi, symbols, love, teacher, student, spring, melody, symbolism, male, female, dialogue

ВЪВЕДЕНИЕ

Яворов - поетът, който е отворил вратата на българската поезия към 20в. е имал доста музи в живота си, които са го вдъхновили. Но има едни, които се открояват и оставят трайни следи в жизнения и творческия му път. Красивата поетеса Дора Габе се изрежда на един от първите места в този списък. Връзката им има подчертан характер на духовно общуване. Той е учителят, който напътва младата поетеса в сложния път на поезията. Първите стихове на Дора Габе са написани със замесата на талантливия Яворов, които по-късно са публикувани в първата ѝ стихосбирката „Теменуги“. В историята на книгата се преплитат творческият диалог и любовта между двамата. Интересно е, че и двамата, учителят и ученичката, разработват една и съща тема - Дора Габе в първата си стихосбирка, а Яворов в едноименната си творба Теменуги. Ясно се откроява Яворовият почерк в книгата на поетесата, защото неговите песни звучат със собствена мелодия. Символът на теменугите и при двата труда има главен характер.

¹¹ Докладът е представен на Студентска научна сесия - 2020 с оригинално заглавие на български език: Символика на теменугите в поезията на Пейо Яворов и Дора Габе

При нея виждаме символистичната крехкост и нежност на женския образ, а при него - ясно изразената отдалеченост от радостта и вълненията на битието.

ИЗЛОЖЕНИЕ

За създаването на своите стихове, Яворов в анкетата си с Михаил Арнаудов споделя, че е нужна конкретна история, случка, реален повод, който да накара да излезе от душата му точно това стихотворение: „Всичките обстоятелства създават настроение. Иде настроението: не знаеш какво да напишеш. И тогава търсиш един реален мотив, в който да го изразиш. Възможно е и друго нещо. Възможно е един външен мотив да предизвиква настроение и сетне да се върнеш към този мотив и да го разработиш поетически“. Например като вдъхновение за стихотворението „Теменуги“ той посочва конкретен образ - теменугите в Борисовата градина или в тръните...:

Желания в живот немил,
мечти, неволи и несмели -
вий чезнете един след други.
О бледи болни теменуги!

„Ето где е била солта на всичкото. Сега имаш: настроението, на което търсиш името и което можеш с няколко думи да характеризираш, но настроение, което няма никакъв активен елемент и което чезне тъй, както се ражда. Как да изразиш това? Търсиш символа, и намиращ теменугите. Ето ти символистичексо нещо *par excellence*, в което теменугите са само средство, по-хубаво да обективираш своето настроение.“ Но въпреки всичко за Яворов всъщност настроението се ражда от любимата жена. Една от най-значимите жени, която вдъхновява поета, е чаровната поетеса Дора Габе, в която е влюбен и певецът на равна Добруджа Йордан Йовков. Красотата на тази поетеса е причина и за написването на едни от най-хубавите и нежни стихове на Яворов: „Теменуги“, „Може би“, „Пред щастието“, „Не си виновна ти“, „Самота“, „Дни в нощта“, „Насаме“, „Угасна слънце“ и др.

Връзката на Яворов с Дора Габе през втората половина на 1905 г. има подчертан характер на духовно общуване. До този извод може да се стигне от немалкото публикувани писма на поета. Яворов е първият учител-ментор на младата поетеса, който редактира първите ѝ стихове и ѝ помага да направи първите сигурни крачки в поезията. Тя приема намесата му и по-късно тези нейни творби са публикувани в първата ѝ стихосбирка „Теменуги“ от 1908г., в която се долавя почерка на поета. Яворов е първият редактор на стиховете ѝ, той е техният вдъхновител. В историята на книгата се преплитат биографично-личното, творческият диалог и любовта между Габе и Яворов. Стихосбирката може да се прочете в диалог с енигматичното Яворово стихотворение Теменуги. Самата Дора Габе разказва, че докато е била в София всяка сутрин е получавала букет с теменужки от поета. Възможно е именно този негов жест да е провокирал озаглавяването на първата ѝ книга. Литературната критика смята, че прочит на енигматичното Яворово стихотворение „Теменуги“ е възможен и през диалога му с книгата на Габе, озаглавена по същия начин. Интересен е фактът, че и двамата пишат върху една и съща тема. Стихотворението „Теменуги“ от Пейо Яворов е включено в стихосбирката „Безсъници“, 1906г.

В спомените си за Яворов Никола Зидаров си спомня как той още в раните си години развива темата „Теменужка“ само на страница и половина: „Теменужка. Пред мен е виолетов цвете - теменужка. Зюмбюла, розата, карамфила, шибоя захвърлил бих ги тоя час пред това малко, но токлова мило, пред това скромно, но така омайно и благоуханно мило цвете...“ В разцвета на живота му пролетното цвете е най-крехкото и пленително създание. Като в по-късен етап от живота му тази гледна точка се променя. Причина, за която може би е самата Дора Габе.

Литературният историк Стефан Памуков открива неизвестни писма, които доказват, че взаимоотношенията между двамата не са били само платонически. Но за жалост техните отношения биват прекъснати много рано, което дава повод теменужката да отmine много бързо и вече да съдържа друг символен код в себе си. Цветята са като част от символното поле на дървото, типичен код на символизма. Теменугата е пролетно цвете, което символизира

разцъфналите мечти за щастие. Но те олицетворяват и нетрайността на битийните радости. Бързо изгубените надежди са изобразени символно като увехнали, самотни, болни и представят темата за мъртвото дърво.

В стихотворението „Теменуги“ от Яворов, наблюдаваме точно това преобразуване на красивите цветя, което започва така:

Вас слънце ви не вижда — лъх,
зефирен лъх ви не допира;
сред тръни, скромни и без дъх,
дори пчела ви не намира —
печални бледни теменуги.

Слънцето най-често в текстовете на българските символисти представя огъня. В символизма обичащото и прощаващо божество, което дарява човека с първите трепетни радости на битието, надеждата за щастие е представено като топлещото слънце. Но в случая теменугите са лишени от тази топлина.

Огънят и въздухът преди всичко са символ на живот. Въздухът като битийна стихия представя преди всичко животворящото начало. А с тази функция е свързана движението на живия въздух. Символният еквивалент на вятъра на живота, който е по-близо до идеята за душата, за нематериалното за Светия Дух, е зефирът. Зефир, лъх, дъх се появяват като функционални синоними на живия въздух. В митологията зефирът често е определен като самия живот. Другият божествен образ - пчелата, пак символ на живота. Но малките теменуги са лишени и от светлината на живия огън и от божествения зефир, и ако едно цвете не е опрашвано от пчела, то е обречено на смърт.

В стихотворението „Теменуги“ звучи един познат от модерната литература мотив за самотата, за невъзможността човек да разруши преградата между себе си и света. Поетът е категоричен за това, че мечтите не ще се сбъднат — „Напразно чакате!...”. Напразни са бляновете.

Печални, чакате ръка,
сънувате и пръсти нежни.
Напразно чакате!... Така,
в надежда тихо безнадеждни,
вий мрете — болни теменуги.

Цветята са болни, умиращи, чакащи своята кончина. Тяхната бледост представя намаляващата жизненост и смъртта. Бледността в символизма е свързана преди всичко с библейския образ на смъртта („конник бледен“.) Теменугите са жертва на безпощадния живот.

Оксиморонът „в надежда тихо безнадеждни“ разкрива колко нелогични са човешките надежди. Яворов включва мотива за смъртта / „вий мрете” / и я утвърждава като изход от страданието. В третата строфа авторът отново внушава усещането за преходността на човешкото съществуване, на красотата, на нежността. В „Теменуги“ се преплитат чистите блянове и стремежи към нравственост, нежна любов и пълно човешко щастие.

Първата стихосбирка на Дора Габе е „Теменуги“ (1908). Стиховете в нея са в духа на символизма, със специфичната му лексика: зефир, лазур, блянове, вечна тъга, бледа луна. Интерпретирани са темите за живота и смъртта, за любовната мъка и самотата в света. В поетиката на тази книга се чувства влиянието на Яворов. Основната част от текстовете в лиричната книга на младата поетеса са публикувани най-напред в литературното списание „Мисъл“.

В текстовете са разкрити трепетите на женската душа, откриваме епитети като нежна, женствена душа, женствени звуци и др. Основният тон на лирическата сбирка е елегичен, това са „прости”, „еднозвучни до болка настроения” (Николай Лилиев). Голяма част от определенията на душата на поетесата и на нейната лирическа героиня са производни от факта, че това е женска душа: нежна, чувствителна, свенлива, в нея има една тиха мила сладка тъга, носталгия, въздишки и топлина. Звучи доста наивно, че тези стихове са написани още, когато авторката им е била ученичка. Както и самата Дора Габе споменава спомените си за Яворов: „Прочетох стиховете и не мога да се начудя как е могло моето шестнадесетгодишно сърце на

девойка да бъде толкова тъжно.“ Теменугите са цветовете на свенливата женска душа, които тя се страхува да покаже пред света.

Любовните вълнения се въртят в една затворена система: любимият и тя. Несъвпадението на представата за него с действителния му образ поставя началото на любовното крушение. Ако приемем, че наистина Яворов е вдъхновител на тези стихове, тогава виждаме как се преплитат реалност и фикция. „Рано беше да разбирам сложния Яворов“ казва Дора Габе, но всъщност той остава неразбран и след смъртта си.

Лирическата героиня в книгата „Теменуги“ „заспива и чака“, чака ръката, която ще докосне нейната еднострунна душа. Препратката към Яворовите „Теменуги“ е прекалено явна: „Печални чакате ръка,/ сънувате и пръсти нежни“. Ето ги – и сънят, и чаканата ръка.

Стихосбирката на Дора Габе завършва със стихотворението: „Сега стоя самотна, безнадеждна на кръстопът“. Ще трябва да изминат десетилетия, за да преодолее тя колебанията и избере истинската от четирите посоки на този творчески житейски кръстопът.

ИЗВОДИ

„Теменугите“ на учителя и ученичката, на утвърдения поет и младата поетеса, на мъжа и жената, колкото и да си приличат, толкова са и различни. В ранните години на Яворовото творчество теменугата е най-крехкото и пленително създание. Теменугата сивмолзира пролетта и разцъфналите мечти за щастие. За жалост пролетното цвете отминава много бързо и вече съдържа друг символ код в себе си. Тя олицетворява нетрайността на битийните радости. В тесктовите на Дора Габе от първата и стихосбирка „Теменуги“ са разкрити трепетите на нежното сърце. Пролетните цветя са цветовете на свенливата женска душа, които тя се страхува да покаже пред света. В тези два труда са преплетени реалност и фикция, което дава повод стихосбирката да се прочете в диалог с едноименното Яворово стихотворение „Теменуги“.

REFERENCES

Markovska, M., 1989. Memories of P. K. Yavorov. Sofia: UNIVERSITY PRESS KLIMENT OHRIDSKI (**Оригинално заглавие:** Марковска М., 1989. Спомени за П. К. Яворов. София: Университетско издателство „Климент Охридски“)

Arnaudov, M., 1970. Yavorov - personality, work and fate. Sofia: Bulgarian writer press. (**Оригинално заглавие:** Арнаудов, М., 1970. Яворов - личност, творчество и съдба. София: Издателство „Български писател“)

Stoilova-Naydneova, G., 1986. P.K. Yavorov - chronicle of his life and work. Sofia: Publishing house of BAS (**Оригинално заглавие:** Найденова-Стоилова, Г., 1986. П. К. Яворов - летопис за живота и творчеството му. Второ преработено издание. София: Издателство на БАН)

Dobrev, D., 2000. The symbols in the works of the Bulgarian symbolists. Sofia: CIELA press (**Оригинално заглавие:** Добрев, Д., 2000. Символите в творчеството на българските символисти. София: Издателство: „СИЕЛА“)

Bilyarska, V., Bilyarska, D., Bilyarski T. & Granitski, I., 2019. Dora, Mina and Lora - the three muses of P. K. Yavorov. Love and poetry. Sofia: Z. STOYANOV PRESS (**Оригинално заглавие:** Билярска, В., Билярска, Д., Билярски, Ц., 2019. Дора, Мина и Лора - трите музи на П. К. Яворов. Любов и поезия. София: Издателство „Захари Стоянов“)

Team, 1976. History of Bulgarian literature. Volume 4. Bulgarian literature from the end of the First World War to September 9, 1944. Sofia: Publishing house of BAS (**Оригинално заглавие:** Колектив, 1976. История на българската литература. Том 4. Българската литература от края на Първата световна война до девети септември 1944 година. София: Издателство на БАН)

A BRIEF LOOK AT SCIENTIFIC VIEWS ON NATIONALISM¹²

Ivo Dimov – Student

Department of Philosophy,
University of Sofia “St. Kliment Ohridski”
Tel.: +359 89 5671030
E-mail: ivo_dimov@mail.bg

Assoc. Prof. Rumyana Lebedova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359 879267776
E-mail: Lebedova@abv.bg

Abstract: The paper reviews some of the existing most accepted theories on nationalism. Nationalism as an ideology and a political phenomenon, is explored through the point of view of the authors Ernst Gellner, Benedict Anderson and Eric Hobsbawm, with the purpose to spark, at the same time, interest in new researches on the topic, and to form in the reader critical thinking on how the official political narrative is forming our way of thinking. The report provides the most important statements of the above mentioned authors, presented in a brief way.

Keywords: Nation, Nationalism, History, Culture

ВЪВЕДЕНИЕ

“Изглежда, сме свидетели на явление, което пряко и неизбежно произтича от основните промени в нашата обща социална ситуация, от промените в цялостната взаимовръзка между общество, култура и държава.” (Gellner, 1983) Това са думи на Ърнест Гелнър, които можем да използваме, за да ни дадат основа за разсъждение и обща перспектива към национализма като явление, към неговата същност и към неговото значение. Нещо, което Гелнър, както и други изследователи на национализма, са забелязали, е че значимостта на явлението не съвпада с академичния интерес към него. Това може да се обясни с липсата на важни за самия национализъм доктринални текстове и автори. Накратко, отделните националистически доктрини не променят концепцията за национализъм, която остава в най-голяма степен обща. А знаем, че науката обича конкретиката.

Въпреки липсата на концепции, които изясняват цялостно национализма като явление и понятие, въпреки наличието на различни гледни точки към проблема, задаването на въпроси относно общата и конкретната му проява би могло да доведе до отговори, които допринасят към едно по-добро разбиране на политическата и културната история, както и на въпроса какъв е пътят от „народ“ към „нация“.

ИЗЛОЖЕНИЕ

За да се запознаем със значението на понятието „национализъм“, ще се обърнем към трудовете на трима от именитите му теоритици и изследователи – Ърнест Гелнър, Бенедикт Андерсън и Ерик Хобсбом. И тримата са представители на модернизмското схващане на национализма – като модерно явление, продукт на безпрецедентни исторически, социални и технологични условия. Съществува и противоположното схващане – че нациите са секуларизиран вариант на библейските „народи“. В своя известен труд „Нации и национализъм“ Ърнест Гелнър ни дава една от основните дефиниции: „Национализмът е съвпадане на културни и политически граници. Той е пряко обусловен от настъпването на индустриалната епоха и следователно резултативен на безпрецедентни социални условия в историята на човечеството. Негови водещи характеристики са хомогенност, грамотност,

¹² Докладът е представен на Студентска научна сесия - 2020 с оригинално заглавие на български език: БЪРЗ ПОГЛЕД КЪМ НАУЧНИТЕ ПРЕДСТАВИ ЗА НАЦИОНАЛИЗМА.

мобилност, анонимност. Принципът на съвпадение на политическа и национална единица съответства на национално чувство – това чувство е гняв при нарушаване на принципа и задоволство от спазването на принципа“. Гелнър обширно представя различните вариации на нарушаване на политическия принцип на национализма, сред които: членовете на нацията да не са обхванати от политическите ѝ граници; членовете да са смесени с чужденци; членовете да нямат собствена държава; членовете да са хомогенни, но в границите на няколко държави; етническа граница между управляващи и управлявани. (За да онагледим, например проблем на българския национализъм са липсата на държавна единица, поради живота в многонационална империя преди 1878, който е, като че ли, и априорно свързан с етническата граница с управляващия етнос.)

Друг често срещан проблем е наличието на повече национализми отколкото физическо пространство за държави. (Да си спомним за Балканите и проблематичното едновременно съществуване на Велика България, Велика Сърбия, Велика Елада, и пр.) В този ред на мисли, национализмът винаги представя себе си като „велик и по-стойностен от чуждите национализми). Освен това, представя себе си като вроден, което за Гелнър е очевидно, но невярно: „Нацията не е вроден атрибут на човечеството, но днес изглежда точно така.“ Това той дефинира като „сърцевина на проблема за национализма“.

Център в поддържането на нормалното безпроблемно съществуване и съвместен живот на членовете на нацията е стандартизираното образование. Неговата задача е да възпроизвежда социално членове на хомогенната култура, а тя е култура в условието на икономическите императиви на индустриалното общество. В него често се налага промяна на професията, кратко и анонимно, но все пак значимо общуване с анонимни индивиди, които от своя страна изискват общ набор от умения (които се придобиват в общата образователна система) и общ език (който се изучава в училище). Стандартизирането на образованието е задача на държавата, която се явява нужния политически „покрив“ на дадена национална култура. Точно тази стандартизация кара Гелнър да сравни обществото с армия. Т.е. това общество дава на всички едни и същи знания и умения, за да задоволи взаимозаменяемостта на различните членове, с цел обслужване на икономическия напредък. Под думата „култура“ се разбира антропологическа култура – набор от норми на поведение и общуване в група от хора в определен период от време, а не смисъла и на висока (писмена) култура. Важното за нас е, че при изграждането на нациите високата култура става всеобща. Тази култура, както вече бе казано, се възпроизвежда чрез образованието. Според Гелнър образованието е „универсалната норма на екзосоциализация“.

С преминаването от аграрна към индустриална култура, от съжителство на високата култура с множество ниски към една хомогенна висока култура, равният достъп на всички вярващи до бог (чрез грамотност) се оказва реципрочен на равен достъп на всички невярващи до високата култура.

Подробно внимание се налага да обърнем на модела за раждане на един въображаем национализъм в главата „Пътят на истинския национализъм никога не е бил гладък“ в книгата на Гелнър, за да се уверим с колко голяма част от описанието можем да идентифицираме българския национализъм:

Типичният сценарий за еволюцията на национализма [...] се е разигравал приблизително по следния начин. Руританците били селско население, говорещо група свързани и повече или по-малко разбираеми един за друг диалекти, населяващо редица несмети, но и немного изолирани долини в земите на империята Мегаломания. На руритански език или по-скоро на диалектите, от които би могло да се приеме, че е образуван езикът, всъщност не говорел никой освен тези селяни. Аристокрацията и чиновниците използвали езика на мегаломанския двор, а той пък случайно принадлежал към лингвистична група, различна от групата, чиито разклонения представлявали руританските диалекти.

Повечето, но не всички руритански селняни принадлежали към църква, чиято литургия също била заимствана от друга езикова група; мнозина от духовниците, особено по-високопоставените, говорили на език, който представлявал тогавашна

говорима версия на църковния език на това вероизповедание и също бил много далеч от руританския. Дребните търговци от малките градове, обслужващи руританското село, произхождали пък от различна етническа група и религия, и то такива, които руританското селячество ненавиждало от все сърце.

В миналото руританските селяни били преживели множество бедни, прочувствено и красиво записани в техните елегични песни (старателно събирани от селските учители в края на XIX век и станали добре известни на международната музикална публика чрез произведенията на великия руритански народен композитор L). Тежкото потисничество, на което били подложени руританските селяни през XVIII век, предизвикало народната съпротива, оглавена от прочутия руритански борец за социална справедливост K, чиито дела все още се съхраняват в местната народна памет, да не говорим за посветените на подвизите му няколко романа и два филма, един от които създаден от народния артист Z с най-вишочайша благословия наскоро след провъзгласяването на Народна социалистическа република Руритания. [...] (Gellner, 1983, p. 80)

Да видим приложимостта на този общ модел към отделни национализми, спомага да придобием една по-обективна и критична изследователска перспектива и да излезем от собствените си вярвания (което един учен по дефиниция трябва да прави).

Андерсън ни дава следното определение за нация: „Нацията е въобразена политическа общност – въобразена и като наследствено ограничена, и като суверенна. Нацията е въобразена, защото, макар членовете дори и на най-малката нация никога да не познават повечето от своите съчленове, да не се срещат с тях или дори да не чуват за тях, във всеки един е жива представата за тяхната общност“. (Anderson, 1983) Важната фраза тук е „представата за тяхната общност“. Андерсън не подкрепя позицията на Гелнър, че национализмът „измисля нация, там където не съществува“ в смисъл, че за Гелнър „измисля“ означава „фалшифицира“. За Андерсън „измисля“ означава „въобразява“, тъй като ако фалшифицираше общност, това би предполагало, че съществуват истинна общности, а това не може да е така, защото те всички са въобразени (не само нациите). (Anderson, 1983) Т.е. дори градските и селски общности са въобразени и съвпадат с дефиницията, съвременните правителствени и неправителствени организации, интернационалните организации, държавните учреждения, или с други думи, всяка група или общност появила се след семейния (родов) принцип след ерата на ловците събирачи е въобразена. В наши дни дори и семейството може да се гледа като въобразено, а науката от известно време го разглежда и като властова структура. За Б. Андерсън национализмът е съотносим по-скоро с роднинство и религия, отколкото с либерализъм или с фашизъм: „Нацията е въобразена политическа общност – въобразена и като наследствено ограничена, и като суверенна...“ Б. Андерсън определя нацията като въображаема общност, защото нейните членове не се познават лично, те са водени от жива представа за своята общност... мислена като силно хоризонтално другарство, родство, което заличава социалните различия.

Според Андерсън, трите неща, които правят възможни новите въобразени общности са: новата система на производство и производствени отношения, позната като капитализъм; новата технология на комуникация (печатане); предопределеното езиково различие на хората и взаимодействието на тези три неща. (Anderson, 1983) Добре е да добавим към необходимите условия отношението на национализма към предхождащите го културни системи – религиозната общност и династичните монархии, от и срещу които възниква той.

Една от тезите на Бенедикт Андерсън се отнася и до технологичното развитие на медиите. Публичността е променена из основи чрез масовизирането на достъпа до вестниците. А във вестниците се поражда (представата за) едно хомогенно и празно време, в което четящият знае, че се намира едновременно с другите четящи, които четат едно и също в един и същи ден. Ражда се представата за „ние, които четем“, което допринася за по-голямото национално „ние“, предпоставка за споделяне на общи идеи.

Основен източник на националното съзнание според Б. Андерсън е печатният език, който дава възможност за нов начин на смислово свързване на човешката заедност, власт и време.

Чрез него се поражда нова представа за едновременност. Печатните езици „поставят оковите на националното съзнание“, като създават унифицирани полета за обмен и комуникация – свързват се чрез книгопечатането и така формират зародиша на национално въобразената общност (...близки един на друг читатели, свързани помежду си чрез книгопечатането, в своята трайна, особена, видима невидимост оформят зародиша на национално въобразената общност... (Anderson, 1983, p.58).

Ерик Хобсбом разширява представата ни за нация по следния начин. Хобсбом е съгласен с Гелнър, че национализмът предшества нациите, а не обратното. (Hobsbawm, 1990). Според Хобсбом, поради факта, че националното съзнание се развива неравномерно в обществото, то трябва да се разглежда като двойствено явление – това включва неговото „изграждане отгоре“ и „анализиране отдолу“ (надежди, нужди, копнежи, интереси на обикновените хора). Именно тук, според Хобсбом, са дефицитни съвременните нему изследвания на национализмите, включително това на Гелнър.

В дългия исторически преглед, който ни предоставя Ерик Хобсбом в книгата си, виждаме пълното разнообразие от националистически идеологии в различните исторически периоди, сред които: обвързване на национализма с национална икономика; езиков национализъм; етнически национализъм; критерия за „lebensfähig“ нация; триадата историческо минало, културен елит и възможност за завоевания; креолските национализми (независимост от „сънародници“); антиимпериалистичен национализъм (в някои държави в Африка и Азия през Втората световна война Германия и Япония се гледат като шанс за отървяване от британци и французи); антифашистко „подсилване“ на национализма (война за защита на нациите в Британия и Франция); странната взаимовръзка на социалистически интернационализъм и национални интереси (например африкански държави, които използват социализма като средство, но главната им цел е независимост на собствената държава). Може да се изрежда още, всичко това допринася да разберем, колко сложен и флуиден е феноменът „национализъм“ в контекста на многото му променливи и разнообразни взаимовръзки с други социални, икономически, идеологически и дори фактори от всекидневния бит.

В края на този доклад трябва да добавя две ценни идеи, с които се сдобиваме чрез Хобсбом (но не само). Първата е, че „никой сериозен историк на нациите и национализмите не може да бъде убеден политически националист“ (Hobsbawm, 1990) Това е така, защото „забравата, а бих казал, дори и историческата грешка са съществен фактор при формирането на една нация и следователно развитието на историческите изследвания често представлява опасност за националността“. (Ernest Renan, цит. през Хобсбом) Втората е, че Хобсбом казва, че щом напредваме в изследването му, значи явлението е преминало своя пик.

ИЗВОДИ

За да обобщим, ще кажем по по-прост начин всичко представено в този текст (понеже ако можеш да кажеш нещо просто, то значи си го достигнал и в дълбочина, и обратно, ако не можеш, сложните обяснения често са безплодни.) И така, първо, национализмът е сложно и модерно явление, зависещо от редица фактори – държава, политика, икономика, антропологична култура (етнос и език), идеология, индустрия, технология. Аз отказвам да вярвам на теорията, че нацията е секуларен вариант на богоизбраните народи. Тя се появява, условно, с (и след) 1789 г., а според Андерсън дори по-рано в американските колонии. Второ, нацията идва след национализма. Трето, повторно ще кажа, че най-общо и опростено, можем да приемаме нацията като съвпадане на политически и културни граници, а национализма като идеята стояща зад материализиране на националния идеал („един народ - една държава“, „България на българите“ и пр.)

REFERENCES

Anderson, B. (1983, 1991). *Imagined Communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso (**Оригинално заглавие:** Андерсън, Б., 1998. *Въобразените общности: размишления върху произхода и разпространението на национализма*. Превод: Генова, Я., София: ИК „Критика и хуманизъм“.)

Gellner, E. (1983). *Nations and nationalism*. Oxford: Blackwell Publishers (**Оригинално заглавие:** Гелнър, Ъ., 1999. *Нации и национализъм*. Превод: Ватова, И. & Знеполска, А., София: Издателство „Панорама”.)

Hobsbawm, E. (1990). *Nations and nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*. Central European University Press (**Оригинално заглавие:** Хобсбом, Е., 1997. *Нации и национализъм от 1780 до днес: Програма, Мит, Реалност*. Превод: Пинева, М. & Георгиев, Е., София: Издателство „Обсидиан”.)

IVAN VAZOV AND THE BULGARIAN LANGUAGE¹³

Todor Todorov – Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse “Angel Kanchev”

Tel.: +359 877 822 900

E-mail: ghz123@abv.bg

Assoc. Prof. Romyana Lebedova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse “Angel Kanchev”

Phone: +359 879267776

E-mail: Lebedova@abv.bg

Abstract: Vazov chooses for his life and creative purpose the mission to serve Bulgaria, led by his love, call and feeling for undone duty before her. With his astonishing in volume and diverse in genre and thematics creative work, Vazov consistently and purposefully builds the multifacial image of Bulgaria in the minds of the reader, praising the nature, earth, the people, history, folklore and her language. Vazov summons for the conservation of the Bulgarian language's uniqueness not only for its esthetic features as melodious, sonorous, creative, capable of embodying the scientific accomplishments of thought, but also because its spiritual influence on his carriers.

Keywords: language, poetry, literature, thought, culture, authenticity

ВЪВЕДЕНИЕ

Вазов избира за своя житейска и творческа цел мисията да служи цял живот на България, воден от обичта, от призванието си и от чувството на неизплатим дълг пред нея. Нито един изследовател не може да отмени предаността му към Родината, засвидетелствана в неговото творчество, което дори пестеливият на похвали литературен критик от периода между двете световни войни Владимир Василев определя като „ек на радостите и страданията ѝ, на всичко, което е история на всеки неин ден!“ С внушителното си по обем и разнообразно по жанр и тематика творческо дело Вазов последователно и целенасочено изгражда в представите на читателя многоликия образ на България, възхвалявайки природата, земята, народа, историята, фолклора и езика ѝ. Той се изявява като един от безспорните първомайстори и ревностни защитници на българския език не само поради искреното си патриотично чувство, но и поради съзнанието за неговото значение като определящ белег и обобщаващ символ на народността и националната общност и поради осъзнатата си роля на идеолог на нацията.

ИЗЛОЖЕНИЕ

С ясното съзнание, че езикът има ключова роля за пълноценното съществуване на нацията, за нейното самосъзнание и цялостно развитие, Вазов проповядва възгледите си за неговата същност и роля в множество произведения: в одата „Българският език“, включена в стихосбирката му, „Поля и гори“ от 1883 г., във „Филологическа разпря“ (Комедия в едно действие), публикувана във вестник „Народний глас“, бр. 253 от 1881 г., в епиграмата „На Богорова“, в някои страници на повестта „Чичовци“, излязла през 1885 г., в стихотворението „Езикът наш“ от стихосбирката „Песни за Македония“ (1916 г.), в стихотворението „Родната реч“ от стихосбирката „Люляка ми замира“ (1919 г.), в статията „Нашият поетичен език“ (Вежливи бележки), публикувана за пръв път в „Развигор“ през 1920 г., в множество „езикословни бележки“, разпръснати в пътеписите му (например „В недра на Родопите“, „До Радомир“), в рецензии, отзиви и пр.

¹³ Докладът е представен на Студентска научна сесия - 2020 с оригинално заглавие на български език: „ИВАН ВАЗОВ И БЪЛГАРСКИЯТ ЕЗИК“

Поетът изразява обичта и възхищението си от богатите изразни възможности на родния език така:

*Разбра ли някой колко хубост, мощ
се крий в речта ти гъвкава, звънлива -
от руйни тонове какъв разкош,
какъв размах и изразитост жива?
„Българският език“*

Много важен факт за българската духовна съдба е, че чрез езика са се запазили фолклорът и историята. През годините на османско робство българите са нямали възможността да създават летописи, нито да записват песни или предания за миналите времена, поради което речта е изиграла изключително важна роля за запазване на етническата самобитност и уникалното в българския дух. Езикът не само благоприятства за съхранението на фолклорните текстове, но и спомага за тяхното разпространение по всички етнически територии на българите, където са запазени в автентичен вариант. От друга гледна точка, именно чрез песните и обредите се е развивал речевият фонд на езика. Съществува взаимно обуславяне, двупосочна връзка, допълване и развитие.

Процесите, за развитие на езика и литературното богатство, които започва Иван Вазов чрез своето творчество, се поемат и продължават от писателите и поетите след него. В този смисъл, той е както „патриарх на българската литература“, така и начинател на тенденцията за използването на думи от народния лексикален фонд, която започва още след Освобождението. Заедно с други видни интелектуалци, те всячески се стараят да зададат норми за писане на книжовен български език в публицистиката и в белетристиката. При всички случаи, Вазов дава личен пример за това, което изисква и от своите съвременници – чрез дело и слово, чрез поезия и проза, чрез критика и възхвала той неизменно утвърждава българския език като притежаващ изразителна сила и интелектуална мощ.

През 80-те и 90-те години на XIX век, след конституирането на Третата българска държава, се зараждат нови културно-исторически процеси. В културния живот се появяват проблеми, свързани с националната идентичност на българина спрямо тогавашното време. Интелектуалците се вълнуват от въпроса как при новите обстоятелства нацията да отстоява своите ценности сред останалите народи и да развива духовния си потенциал. Един от аспектите на този проблем е езиковият проблем: дали той е способен да изразява както научната, така и поетичната мисъл, дали притежава необходимите качества, за да бъде съпоставен с останалите европейски езици, как да го запазим чист от чуждици, за да се съхрани автентичността му и по този начин да не изгубим вековната информация, която е заложена в него. На сцената се появяват така наречените „пуристи“, които поддържат тезата, че българският език разполага с необходимите достойнства, не изостава с качествата и изразния си потенциал от европейските езици, и трябва да се запази максимално чист и самобитен, тъй като е уникален и би било кошунство, ако допуснем той да се изгуби или обезличи. В тези стремежи пуристите стигат дори до крайности. Такъв е поводът Вазов да посвети една епиграма на Иван Богоров – виден интелектуалец-пурист, приел за мисия да създава нови думи, опонирайки по този начин на несправедливите обвинения, че българският език е неспособен да удовлетвори творческата мисъл и поставил си за цел да създаде думи, които заместват чуждиците, за да се запази езикът максимално чист:

*Побратим Богоров се трепи
да чисти наш беден език
и думи си нови кове, лей и клепи,
и вика с яростен вик:
„Языкът се веч опропасти!
И трупа пуристът велик
будикулки, седачи и саморастии,
бивалици, чинки и красти,
тъй щото языкът със тоз начин вещь
стана чист и ясен доколкото щещи,*

*едничката в туй бъркотия
е таз, че да можем го ния
разбра с леснотия,
ще трябва на всяк един час
Богоров да бъде при нас.
„На Богорова“*

Добре известно е, че за да има официални книжовни норми за определен език, трябва да съществува литература, която да ги зададе, развива и разпространява. Точно това прави Иван Вазов със своето творчество. Писателят твори още през 80-те и 90-те години на XIX век във всички литературни жанрове, като по този начин цели да запълни празнотите в националния ни корпус от текстове. Той напълно съзнателно сам е вършил това, което при другите народи са вършили множество творци и то с цената на десетилетия и векове наред. Делото му дава тласък на българския творчески дух, за да се разгърне той в бъдещите години. Вазов оставя на поколенията *завет*, а не просто литература.

„Едно време аз бях по-строг пурист – казва за себе си Вазов според спомените на Ив. Шишманов. – Сега виждам, че не съм бил прав“.¹⁴ Поетът призовава българските поети по-уверено да създават нови думи, което ще помогне за успешното изграждане на поетичния език. С времето неуспешните „новизми“ ще отпаднат, а добрите ще оцелеят. Необходим е само здрав езиков усет при избора на материала.

Върху употребата на чужди думи от страна на Ив. Вазов разсъждава и Р. Чолаков в статията си „Чуждици в езика на Вазова“ (Развигор, бр. 41 от 15.X.1921). Авторът смята, че „Вазов е пурист в езика, но не от ония пуристи, които не търпят чужди думи и гледат как и как да ги отстранят от езика“, а заменя чуждиците със средства от живите говори, които „заслужават да влезнат в речника на нашия книжовен език“. Така на страниците на литературен лист „Развигор“ (1921-1927) още през първата година на издаването му се оформя едно умерено и ползотворно разбиране за езиковия пуризм, търси се полезността за българския език при използването на чуждоезиков материал и се отричат крайните чистачески увлечения.

Вазов разбира силата на езика като възможност за емоционално и интелектуално въздействие. Но за да се осъществи то, езикът на литературата трябва да е такъв, че да докосне народната душа – да е разбираем, близък и свой. Затова в предговора на стихосбирката „Легенди при Царевец“ Вазов казва: „И писателят, когато пише, трябва да знае какво пише и за кого пише, да помни, че той пише, за да бъде четен, разбран и оценен не от чужденци, а от българи. Така само може да остане самобитен и да влияе със словото си...“ „Воден от тези убеждения, писателят се обръща към младите поети на България с призива: „Млади поети, бъдете българи, синове на своя народ. Чувствайте и пишете по български!...“

Тези възгледи Вазов изразява и в поетически творби. В отношението му към българския език се наблюдават някои постоянни идеи и тенденции. Например:

- Българският език притежава поетическа изразителност и емоционална стойност – внушението е постигнато чрез възходящата градация и инверсията:

*...Тоз хубавий език, и звучен, и кристален,/ „Езикът наш“/
/ Вслушал ли се е някой досега
в мелодията на твоите звуци сладки?/ „Българския език“*

- Българският език е дар свише:

...И тоя най-скъп дар помежду даровете/ „Езикът наш“/

- Българският език е недооценен от самите българи

*/На тоз език и днес се радваме и плачем,
но ний се не гордейм със него, не го тачим –
едва ли пред света не ни докарва срам.*

¹⁴ Статията е препечатана в литературен лист „Развигор“ (бр. 11 от 19.III.1921) няколко месеца преди смъртта на автора и може да се приеме като завещание.

*Туй, що е българско, е много долньо, диво,
о, чуждото за нас е скъпо и красиво!/, „Езикът наш“/
...Сѐ туй ругателство ужасно, модно,
сѐ тоя отзив, низка клевета,
що слетя всичко мило нам и родно. / „Българския език“/*

- Българският език ни е запазил като народ през вековете, той е вместилище на паметта, спойваща нишка между поколенията, пазител на националния дух:

*...Език свещен, нам страж и в вековете дални / „Езикът наш“/
/език на мъки, стонове вековни,/ „Българския език“*

- Българският език е най-ценният дар, защото е не само средство за общуване, но и оръжие на националните идеи, и сила за духовно въздействие, и възможност за духовно общуване, и начин за осъществяване на връзка между времена и поколения:

/от всичките блага най-скъпоценно благо/ „Езикът наш“

Дори при повърхностно четене и изследване на Вазовото отношение към българския език, ще забележим, че той го съотнася към онези духовни дарове, които са спасителна благодат за народа. Като „жрец на словото“ Вазов се нарежда след светите братя Кирил и Методий и монаха Паисий Хилендарски. Още през IX век словото на живота е дадено на българите, а чрез тях и на останалите славянски племена, за да могат те да четат и разбират, най-вече да се молят на техния си език на Бога. Това е огромна привилегия за този отрязък от историческата линия. Малко са тези, които са могли да си позволят това удобство. През този период още е била в сила доктрината за триезичието.

Имено езикът е този, който запазва българския етнос, традиции, самосъзнание през тежкото изпитание на османското робство. Вазов напълно е осъзнавал каква роля е изиграла устната реч и го изразява в стихотворението си „Езикът наш“:

/Език свещен, нам страж и в вековете дални,/

По-нататък, в „Родната реч“:

/язик за песни и за бран,

язик, сечиво благородно,/

Многократно той изтъква, че българската реч е способна да отрази и въплъти поривите на творческата мисъл и чувство, да създава поезия и проза, която може да се съревновава с всички останали езици и народи:

/Обичам те, българска реч,

звук сладък, най-мил в звуковете,/ „Родната реч“

/Разбра ли някой колко хубост, мощ

се крий в речта ти гъвкава, звънлива -/ „Българския език“

Но не забравя да заяви, че в него е скрита и мощ, дълбочина, отекваща и можеща да променя съзнанието на масите:

/ту гъвкав, ту твърд, като камен/ „Родната реч“

Вазов призовава да се съхрани уникалността на българския език не само заради естетическите му качества на музикален, звучен, творчески, способен да въплъти научните постижения на мисълта, но и заради своеобразното духовно въздействие върху неговите носители. Той е „храм на народната памет“, и като такъв трябва да се пристъпваме в него със свещен трепет, да го тачим, да го предадем на идните поколения. Наред с фолклора и историята, езикът оформя святата троица на България, за която писателят толкова често „пее“. Цялото му многообразно тематично и жанрово творчество – от диалектните думи до високата поетическа лексика – е израз на способността му да бъде великолепен филолог и идеолог на нацията; защото езикът в най-голяма степен е вместилище на паметта, жива връзка между поколенията израз на народопсихологията и образ на социума.

Цветан Минков пише:

„Българския език за Вазов е свещен, осветен от мъките и културните подвизи на един петвековен роб. Чужденци и свои се нахвърлят върху него, че не може да въплъти "създанията на творческата мисъл", че е годен само за практически нужди, "за груб

брътвеж". Тази "низка клевета" възмуцава огорчения поет, който се нагърбва с трудната мисия да разкрие хубостта, силата, размаха и тънката изразителност на българския език, "чудесно сечиво за творби идеални". "

ИЗВОДИ

Като един от основните фактори за съхранение и разпространяване на обществените ценности, езикът е жизненоважен компонент от културата на всеки един човек и на всяка общност. Съществено е да се запази чистотата и самобитността на езика, защото по този начин се свързваме с колективната памет на народа и съхраняваме неговите психологически особености, неговия мироглед. Българският език е напълно способен да въплъти във форма поривите на творческата мисъл и да проследи криволичещите пътища на научните обяснения. Той притежава магическа сила, неоспорима поетическа стойност, музикалност и сила да променя съзнанието на хората. За Иван Вазов езикът е първо дар свише, второ най-ценното духовно наследство от дедите ни, и трето, ключ към обединено и светло бъдеще за всички негови носители. Писателят изиграва своята роля добре като продължава делото на Солунските братя и Хилендарския монах. Оцелявайки през вековете, езикът се е доказал като спасителен кораб, чрез който са запазили нашите обичаи, минало, културни достижения и пр. Уникален по същността си, той заслужава да бъде възхваляван като баща на всички славянски езици. Заветът на Вазов е да го съхраним, развиваме и предадем на идните поколения, за да могат и те да се докоснат до небесното богатство и да възкресят в себе си славното българско минало с всичките му живи, дишащи образи.

REFERENCES:

Library "Bulgarian writers". Under the redaction of M. Arnaudov (1929), T. IV. Sofia: Fakel press (**Оригинално заглавие:** Библиотека "Български писатели". Под ред. на М. Арнаудов (1929). Т. IV. София: Издателство „Факел“)

Vazov, Ivan 1975. Collected works, V.2. Sofia (**Оригинално заглавие:** Вазов, Иван, 1975. Събрани съчинения, Т. 2, София)

Vazov, Ivan, 1976. Collected works in 22 volumes. S., v. IV (**Оригинално заглавие:** Иван Вазов "Събрани съчинения в 22 тома", С., 1976, т. IV.)

Vazov, Ivan, 1916. Macedonian songs (**Оригинално заглавие:** Вазов, Иван, 1916. Песни за Македония)

The relationship of Vazov with Bulgarian language (**Оригинално заглавие:** Отношението на Вазов към българския език, <19.09.2018г.>) (Страница: <https://tinyurl.com/udgef8u>)

Minkov, Tsvetan. Ivan Vazov. Life – creative work – ideas. LIBRARY "BULGARIAN WRITERS" (**Оригинално заглавие:** Минков, Цветан. Иван Вазов. Живот - творчество – идеи. БИБЛИОТЕКА „БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛИ“. (Страница: <https://liternet.bg/publish9/marnaudov/kanon.htm>)

LITERATURE AND CENSORSHIP – THE FREEDOM OF SPEECH IN SOCIALIST BULGARIA¹⁵

Ivan Krasimirov Savov – Student

Department of Law,
University of Sofia “Sv. Kliment Ohridski”;
Tel.: +359 893201056
E-mail: ivan_savov.123@abv.bg

Assoc. Prof. Romyana Lebedova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359 879267776
E-mail: Lebedova@abv.bg

Abstract: *The following report focuses on the concept of freedom of speech, in terms of the literature during the totalitarian regime in Bulgaria (1944-1989). The legal and administrative aspects of the problem of censorship are reviewed, as well as its impact on the press and the media in general and also on literature with emphasis on several specific authors from that period: Dimitar Dimov, Radoy Ralin, Zhelyu Zhelev and Georgi Markov.*

Keywords: *Bulgarian Literature, Censorship, Freedom of Speech, Totalitarian Regimes.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Изобретяването на печатарската преса от Гутенберг през XV век създава възможност за по-лесно разпространение и демократизиране на информацията. Това застрашава влиянието и позициите на католическата църква, поради което започва да се развива широка цензурска дейност, изготвят се т. нар. индекси на забранените книги, просъществували чак до XX век.

Впоследствие идеите на Просвещението намират израз в приетата през 1789 г. Декларация за правата на човека, фундаментален документ на Френската революция, прокламиращ свободата на словото, а приета през 1791 г. Първа поправка на Конституцията на Съединените щати гарантира свободата на словото и на печата.

Възходът на тоталитарните режими през XX век обаче налага обратната динамика – унищожаването на всякакъв вид свобода. Тоталитарните режими поемат пълен контрол върху медиите, превръщайки ги в инструменти за провеждане на държавната идеология, а „отклоняващите се” мнения и гледни точки биват сурово санкционирани.

Тези процеси имат своето проявление и в обществения и културния живот на България в периода 1944-1989 г.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Едно от най-ярките проявления на ограничаването на свободата на изразяване в социалистическа България е наложената официална забрана и наказателна отговорност за разпространението на т. нар. “вредна” литература – едно твърде широко понятие, като вредна може да бъде всяка литература (в по-широк смисъл – информация), която е чужда или критична спрямо комунистическата догматика.

Веднага след държавния преврат на 9 септември 1944 г. изцяло се променя системата на българската журналистика. В деня на преврата редица вестници са ликвидирани, а в края на 1944 г. министрите от кабинета на ОФ вземат решение да се спрат всички вестници, с изключение на правителствените, като изтъкнатият мотив е „поради липса на хартия“.

¹⁵ Докладът е представен на Студентска научна сесия 2020 с оригинално заглавие на български език: ЛИТЕРАТУРА И ЦЕНЗУРА – СВОБОДАТА НА СЛОВОТО В СОЦИАЛИСТИЧЕСКА БЪЛГАРИЯ.

Истинската причина обаче е недоволството на съветските представители в България от независимата българска преса¹⁶.

С приетия през 1946 г. Закон за допълнение на закона за печата официално се въвежда последваща цензура на периодичния печат. През 1947 г. е наложен тотален контрол над печатните издания с ликвидирането на частната собственост чрез национализиране на печатниците и издателствата. На 4 декември 1947 г. е приета Конституцията на Народна република България, с която са отменени всички нормативни актове, свързани с вестникарската дейност в страната¹⁷.

Показателен е фактът, че още преди да се установи еднопартиен режим и да се ликвидира опозицията и нейните издания, отечественофронтовската власт изготвя своя първи “индекс” на забранените книги.

Съгласно приетото на 6.X.1944 г. 12-о постановление на Министерски съвет се изземват по списък от всички книгоиздатели, книжари, библиотеки (освен народната и университетската) “печатни издания с прогермански и изобщо фашистки и расистки характер, както и печатните издания, написани против Съветския съюз и свободолюбивите народи”¹⁸.

Списъкът съдържа 92 заглавия на книги и списания, сред които философски, правни, политологически, исторически книги и литературни творби на автори като Л. Владикин, В. Вундт, Ст. Чилингиров, Д. Симидов, Сл. Красински, Д. Калфов, Д. Талев, Змей Горянин, Вл. Полянов и др.

Впоследствие този списък се дообогатява от едно помагало, издадено от “АГИТ-ПРОП”, Шумен (1945 г.) и озаглавено “Какво да четем”, съдържащо списъци на научна, популярна и художествена литература, подразделени на:

- “Да се чете” (съветските и българските комунистически автори и заглавия);
- “Могат да се четат..., макар че...” (Хауптман, Зудерман, Ибсен, Еврипид, Есхил, Софокъл, Сервантес, Гогол, Тургенев, Байрон, Блок, Мицкевич);
- “Да не се четат!” (Ницше, Пшибишевски, Шатобриан, Мюсе, Шопенхауер, Метерлинг, П. Истрати (някои), Д'Анунцио, Карл Май, и българските Т. Траянов, Ф. Попова-Мутафова, К. Христов, Ст. Чилингиров, Ч. Мутафов, Д. Симидов, Ст. Михайловски (някои), П. Горянски (някои)).

Не закъсняват и директивите на БРП (к) спрямо литературното творчество. В т. нар. отворени писма на партийния вожд Георги Димитров (до Съюза на българските писатели, до Конгреса на издателите и книжарите и др.) се препоръчва на творците („истинските народни писатели”) да черпят вдъхновение за творбите си от „чудесният героизъм на нашите народни партизани, партизанки и нелегални дейци в борбата с фашистите” и „храброто участие на българската армия в окончателния победоносен разгром над фашистка Германия”¹⁹. А задачата на критиката е „да чисти българската литературна нива от зловредни плевели, да чисти редовете на българските писатели от некадърници, бездарници и всякакъв вид литературни търгаши”²⁰.

Същинското разгръщане на цензурата обаче предстои. То се осъществява по съветски образец. Главно звено в този процес е отдел “Пропаганда и агитация” към ЦК на БКП, сформиран още през 1944 г. и следящ за “идеологическата чистота” на изявите в полето на науката, образованието, изкуството, културата, печата, а по-късно – в радиото и телевизията. Цензурата, осъществявана от отдела, е най-вече превантивна²¹.

Успоредно с партийния се организира и административният цензурски апарат. През 1950 г. се създава Главна дирекция на издателствата, полиграфическата промишленост и търговия

¹⁶ Панайотов, Т., „Правна рамка и регулация на вестникарската дейност в България (1879–1947)”, http://ebox.nbu.bg/mascom12/view_lesson.php?id=18

¹⁷ Пак там

¹⁸ Бенбасат, А., „Цензурата върху книгата”, https://litenet.bg/publish14/a_benbasat/cenzurata.htm

¹⁹ В. „Работническо дело”, 1945 г.

²⁰ В. „Работническо дело”, 1945 г.

²¹ Бенбасат, А., „Цензурата върху книгата”, https://litenet.bg/publish14/a_benbasat/cenzurata.htm

с печатни произведения („Главлит“). Тя трябва да упражнява общо ръководство и контрол над издателствата, полиграфията и разпространението на печатната продукция.

Това включва утвърждаване и контрол над издателските производствени планове, изготвянето на списъци и издаването на заповеди за инкриминирането на вече издадени книги. Появява се фигурата на т. нар. политредактор (дума, заменяща непривлекателната „цензор“).

Под строг контрол всички забранени книги отиват за претопяване. По един охраняван екземпляр остава само в т.нар. специални фондове на Народната и окръжните библиотеки, книгохранилищата на БАН и на висшите училища, на Народното събрание, Министерския съвет и някои министерства²².

След Априлския пленум „Главлит“ е закрыта, но нейните функции се поемат последователно от „Полиграфиздат“, Държавно обединение „Българска книга“, Комитет за печата и накрая – ТСО „Българска книга и печат“.

Функцията на най-мощната от тези институции – основаният през 1971 г. Комитет за печата при Министерския съвет, е да ръководи както целия печатен и книгоиздателски сектор, така и полиграфията, фотографията, авторското право, да осигурява „високо идейно-художествено и научно равнище“ на издаваната литература, „в съответствие с изискванията на социалистическия реализъм“²³.

Очертава се една действаща система на тоталитарната цензура в книгоиздаването и книгоразпространението, разположена както „по вертикала“, така и „по хоризонтала“, т.е. вътре във всяко издателство.

Контролът на тази мощна структура се разпростира и върху целия поток на излизащата по света и внасяна в България книжнина, в това число вестници и периодика. Официално разпространявани у нас са единствено печатните органи на комунистическите партии – на френската, италианската и др. Списъците на „спецфонда“ са системно попълвани с чужди издания, с емигрантска и дисидентска литература, където попадат както Александър Солженицин и Борис Пастернак, така и Георги Марков, Румяна Узунова, Атанас Славов, Желю Желев и Блага Димитрова.

В същото време в Сливен функционира „затвор“ за конфискувани книги. Там са се прибирали тиражите на „Фашизмът“ от Ж. Желев, на романа „Лице“ от Блага Димитрова, на „Дневник“ от Богдан Филов, на Библията и др.

Интерес представлява историята на някои от произведенията, станали жертва на цензурата. Чрез тях може да се проследят нейните особености, механизми и слаби звена.

Веднага след издаването си през 1951 г. романът „Тютюн“ на Димитър Димов е заклеен от Съюза на българските писатели. Организирано е голямо обсъждане, продължило три дни, в рамките на което преобладава пълното отрицание на романа („провал за Димов“, „произведението не е художествено“, „Димов остава в плен на буржоазнореакционното фройдишко схващане за човешката личност“). На обсъждането присъства и самият автор, който рязко и самоуверено се защитава от критиките. В джоба си той носи поздравително писмо от върховния авторитет и жрец по онова време – Вълко Червенков, с висока оценка за романа, но така и не го прочита.

Следва вестникарска кампания срещу романа, в хода на която настава суматоха заради неинформираността относно височайшите мнения за произведението. Във в. „Работническо дело“ се появява знаменитата статия „За романа „Тютюн“ и неговите злополучни критици“. Върху критиката и критиците е стоварен смазващият удар на партийната мисъл, а „Тютюн“ е наречен „гордост на нашата литература“.

В крайна сметка се налага мнението, че романът все пак се нуждае от преработка – в него са преувеличени мястото и ролята на буржоазния свят, а не е отделено подобаващо място на комунистите и работническата класа. Димов се принуждава да преработи романа си, като

²² Пак там

²³ Пак там

включва още около 250 машинописни страници и развива цяла втора сюжетна линия – *Павел-Лила*, паралелна на линията *Борис-Ирина*²⁴.

Огромен скандал в тогавашното обществено пространство предизвиква сборникът с народни епиграми на Радой Ралин „*Люти чушки*”.

Книгата е издадена през 1968 г. в тираж 40 000 екземпляра, а е постъпила в издателството през 1965 г. В началото на пазара са пуснати 20 000 бройки, а останалите остават в печатницата. Първата седмица продажбата върви нормално, но когато някой открива една илюстрация на прасе с опашка – подписа на Тодор Живков, и с кратък текст: „*Сит търбух за наука глух*”, книгата буквално бива разграбена.²⁵

Съдържаща „художествено и идейно несъстоятелни обобщения и груби клевети по адрес на нашата социалистическа действителност, срещу политиката на Българската комунистическа партия”²⁶, книгата бързо набира популярност, а цената ѝ на черно се увеличава. По нареждане „от горе” останалите 20 000 екземпляра се изгарят в печатницата, но поради силната тяга на комина из околността хвърчат полуизгорели книги. Учениците от съседното училище ги събират, а на другия ден прекопирват част от илюстрациите и масово ги разпространяват. Същото става и в Университета и скоро из цяла София се разпространява прасето, на чиято опашка е подписът на Тодор Живков²⁷.

Книгата „*Фашизмът*” на Желю Желев е написана през 1967 г., а излиза едва през 1982 г. Цели 15 години „виси” в почти всички софийски издателства. Междувременно ръкописът непрекъснато се разпространява и чете по системата на самиздата, както в столицата, така и в провинцията.

Заслугата за широкото и бързо разпространение на ръкописа принадлежи на Радой Ралин, който е и първият му читател. В продължение на години той лично разнася текста в различни интелектуални и политически среди, дава го на определени хора, които според него трябвало непременно да го прочетат.

През 1982 г. книгата е издадена в 10-хиляден тираж от издателство „Народна младеж”. Три седмици след пускането ѝ по книжарниците е забранена и иззета от библиотеките. Всъщност е иззета третата, последната партида, така че в ръцете на читателите остават най-малко 6 хиляди екземпляра.

Това, което привлича вниманието както на публиката, така и на цензурата, е пълното съвпадение на двата варианта на тоталитарния режим – фашистският и комунистическият, и прогнозите за гибелта на тоталитарните режими.²⁸

Известна е и историята на **Георги Марков**. През 1969 г. той емигрира от България, живее в Италия, след това в Лондон, където работи в българската секция на ББС. Сътрудничи също на радио „Дойче веле” (Кьолн), на Радио „Свободна Европа” (Мюнхен), където звучат в ефира неговите „Задочни репортажи за България” (1977-1978), издадени в Цюрих (1980-1981) и в София (1990). В България е осъден на 6 г. лишаване от свобода, а през 1978 г. срещу него е извършен атентат, след който умира в лондонска болница.²⁹

Още преди да напусне България завинаги Георги Марков влиза в конфликт с тоталитарната власт заради две свои пиеси и това става една от причините за неговото решение. През 1967 г. пиесата „Да се провреш под дъгата” е поставена на сцената на Театъра на народната армия. Спряна е на тринадесетото си представление. Пиесата „Комунисти” (документална драма) бива спряна и забранена от онези, които са я поръчали. Премиерата в „Сълза и смях” така и не се състои. В тези творби режимът разпознава инакомислието на

²⁴ Жечев, Т., „Препрочитайки Тютюн” (1992), в „Тютюн”, Д. Димов, Издателски комплекс „Труд”

²⁵ Ташев, Б., „Вместо предговор”, в „Люти чушки”, Р. Ралин.

²⁶ ДОКЛАДНА ЗАПИСКА от комисия в състав: Ст. Белчев, Л. Лазаров, Р. Карарусинов, Д. Ананиев и Ю. Емилова, 21. XI. 1968 г. София

²⁷ Ташев, Б., „Вместо предговор”, в „Люти чушки”, Р. Ралин.

²⁸ Желев, Ж., „Вместо предговор: „Фашизмът” или политическата биография на една книга”

²⁹ <https://liternet.bg/publish10/gmarkov/index.html>

писателя, неговата неудобна независимост и критиката му към партията, която е излъгала надеждите на идеалистите³⁰.

ИЗВОДИ

През декември 1989 г. е премахнат чл. 1 от Конституцията на България, с което се обезсмислят и функциите на Отдел "Пропаганда и агитация" към ЦК на БКП, както и на цялата тоталитарна система на цензурата. "Спецфондът" на Народната библиотека е отворен за общ достъп, арестуваните книги се появяват по библиотеките и книжарниците. На следващата година е закрито и ТСО "Българска книга и печат". Поставя се началото на частните вестници и издателства. Цензурата полека отстъпва позиции, което обаче не изключва нови форми за контрол върху книгата, медиите и публичността въобще³¹.

Приетата през 1991 г. Конституция на Република България прокламира правото на мнение, на информация и свободата на медиите, създавайки гаранции за свободата на изразяване, но и очертавайки нейните законови граници – правата и доброто име на другите, запазването на националната сигурност и обществения ред – каквито са и изискванията за съществуването едно демократично общество.

REFERENCES

- Benbasat, A., "Book censorship" (*Оригинално заглавие*: Бенбасат, А., „Цензурата върху книгата”, https://liternet.bg/publish14/a_benbasat/cenzurata.htm);
- Markov, G., 2018. Plays. Sofia: Ciela press (*Оригинално заглавие*: Марков, Г., 2018. Пиеси. София: Издателство „Сиела“)
- Panayotov, T., "Legal frame and regulation of the Bulgarian press (1879-1947)" (*Оригинално заглавие*: Панайотов, Т., „Правна рамка и регулация на вестникарската дейност в България (1879–1947)”, http://ebox.nbu.bg/mascom12/view_lesson.php?id=18)
- Tashev, B. "Instead of introduction", in "Chili Peppers", R. Ralin (*Оригинално заглавие*: Ташев, Б., „Вместо предговор”, в „Люти чушки”, Р. Ралин);
- Zhechev, T., "Rereading Tobacco" (1992), in "Tobacco", D. Dimov. Sofia: Trud press (*Оригинално заглавие*: Жечев, Т., „Препрочитайки Тютюн” (1992), в „Тютюн”, Д. Димов. София: Издателски комплекс „Труд“);

³⁰ Марков, Г., „Пиеси”(2018), Сиела

³¹ Бенбасат, А., „Цензурата върху книгата”, https://liternet.bg/publish14/a_benbasat/cenzurata.htm

MAN AND TIME IN THE WORK OF PETYA DUBAROVA ³²

Hristina Shegeva, Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse "Angel Kanchev"
Tel.: +359 877 822 900
E-mail: hristina_shegeva@abv.bg

Assoc. prof. Rummyana Lebedova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch
University of Ruse "Angel Kanchev"
Phone: +359 879267776
E-mail: Lebedova@abv.bg

Abstract: *Petya Dubarova is a "whole poetess" by birth, that is why both her personality and her words always radiate poetry. The rapidity of the expression in her verses seals the "breathless joy" of her youth, and the parable sound of her texts is part of the great poem of her sunny presence in life and death. The symbiosis between an artist, a lyrical hero and a lyrical speaker in Petya Dubarova's poetry accompanies the philosophically distant gaze. She is the embodiment of talent that does not seek recognition, but expresses itself spontaneously and with dazzling sincerity. Her tragic choice to leave this world early and of her own free will, by some strange logic, underscores the extraordinary vitality of her poetry - spiritual, rapid and multicolored - which has become the spiritual charge of her poetic world.*

Keywords: *lyrical voice, spiritual charge, vitality.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Петя Дубарова създава жизнено пълнокръвни образи, които придават динамика на светоусещането и въздействат с финеса на своето излъчване. Тя има невероятната способност да „опитоми“ и одухотвори света, да намери път към сърцето му и да се впише в него, общувайки пълноценно с морето, вълните, слънцето, небето, есента, дъжда... Такъв тип светоусещане е като приобщаване към вселенската хармония, като органическо сливане с пулса на Битието, с ритъма на Природата. Необятната духовна същност на лирическата героиня, чийто прототип е младата поетеса, е като проекция на небесното, с всички конотации, които поражда то – за светлина, духовност, възвишеност, красота, загадъчна примамяливост и вечност:

*...защото като палава минута,
внезапно грабната от дълъг ден,
живея аз, от никого нечута,
а цялото небе живее в мен...*

Съприкосновението с наглед обикновените неща е почувствано не само като извор на жизненост и преживяна радост, но и като извор на вдъхновение, което има силата да одухотворява света, да излъчва светлина, да изразява воля за любов:

*В дланите ми каца слънцето червено –
добро и светло, като гълъб ален,
то сгушва се усмихнато във мене
и пулсът ми запява в миг запален...*

*И хората да гледат мен засмени,
да казват "Тя е слънчево момиче,
във вените ѝ слънчево червени
дъхът на слънцето с кръвта ѝ тича.*

32 Докладът е представен на Студентска научна сесия - 2020 с оригинално заглавие на български език: „ЧОВЕКЪТ И ВРЕМЕТО В ПОЕЗИЯТА НА ПЕТЯ ДУБАРОВА“.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Стиховете пораждаат усещането за неизчерпаема жизненост и поривност, за стремителен духовен полет и интензивен духовен живот, изразени чрез метафориката на огъня, чиято природа е амбивалентна – стопля и свети, но изгаря и изпепелява. Сякаш животът и смъртта са вплетени в едно цяло. Като „обречена на слънцето“, лирическата героиня живее някак неистово страстно, с виталност, която не се вмести в представите за социални норми и инстинкти за самосъхранение, с усещането, че има нещо невъзвратно, стремително отлитащо с времето, способно да се изяви пълноценно само тук и сега – в конкретиката на мига – и това е смисълът на живота, като силен пламък, отрицание на благоразумното мъждукане в делника. Има нещо романтично, максималистично, дори стихийно в способността да възприемаш себе си като неудържим порив:

*...а съм само една и за пръв път съм млада,
като грабната в миг от дървото сълза,
като пламък, изригнал от девствена клада,
като лумнала бързо нагоре лоза.*

(„На петнадесетгодишните”).

Чувството за импулсивност е изразено чрез експресивните глаголни форми, които са натоварени не само с усещането за динамика, но и за някаква свръх състеност на енергията, за неудържима стремителност и абсолютна свобода, неподатлива на контрол. Те са като че ли проекция на все още неосъзнатото, но и интуитивно доловено усещане за невъзвратимостта на нещата в живота и за неговата преходност:

*Текал минути, часове и дни
в безспирен бяг безследно отлетели...*

Метафоричният изказ поражда философски дълбочини на внушенията и представя екзистенциалната драма на човека, който не може да промени логиката на живота :

*... но във тебе като рана
ще пари мисълта, че две неща
не можеш никога да си възвърнеш:
Живота да избавиш от смъртта
и времето назад да върнеш!*

(„Време“)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В този контекст виталността е контрапункт на страданието и страха от това, че животът отнема от силата, красотата, жаждата, вярата в чудеса.

Виталността и дионисиевският дух са компенсаторна реакция на предчувствието за пресъхване.

От виталността извира онази чудна способност да се слееш със света около себе си и да си далеч от заплахата на самотата, защото владееш „изкуството да говориш със водата“ – като вълни, като небесни струи, като море или дъжд.

Прегръдката, топлината, духовният полет, благородството, окриляващото чувство за взаимност, щедро споделените обич и доброта са онези духовни опори, които правят живота пълнокръвен и го оплождат със смисъл. Младостта ги осветява с невинност и красота.

Поетическият свят на Петя Дубарова е пределно одухотворен – така всичко в него е животрептящо, ценностно значимо, равнопоставено, прието с възторг и открито сърце. Само сливайки се с него и претворявайки го чрез изкуството човек остава безсмъртен:

*...Животът - това е, което остава
да диша, тупти и цъфти след смъртта...*

Това прозрение на младата поетеса е израз на жаждата ѝ чрез стиховете да дава утеха и радост на другите, а чрез тях да живее и в усмивката, и в сълзата. И тя го възплъщава в стихове:

Аз следвам на времето светлия ход / и искам, как искам след моя живот / пак някой да трепне, внезапно спасен, / открил в моя стих своя пристан зелен...

REFERENCE

Andreev, V., 1988. Sonata for Petya Dubarova. Plovdiv: Khr. G. Danov press (**Оригинално заглавие: Андреев, В., 1988. Соната за Петя Дубарова. Пловдив: Издателство „Хр. Г. Данов“**).

Dachev, M., 1997. The semiotics of color in the poetic text. Sofia: National Assembly (**Оригинално заглавие: Дачев, М., 1997. Семиотика на цвета в поетическия текст. София: Народно събрание**).

Dobrev, D., 1996. Directory of symbols in Bulgarian symbolism. Shumen: Glauks press (**Оригинално заглавие: Добрев, Д., 1996. Справочник на символите в българския символизъм. Шумен: Издателство „Глаукс“**).

Pasi, I., 1983 . The metaphor. Sofia: Science and art (**Оригинално заглавие: Паси, И., 1983. Метафората. София: Издателство „Наука и изкуство“**).

Topalova, D., 2006. The phenomenon of Petya Dubarova. Sofia: University Publishing House "St. Kliment Ohridski" (**Оригинално заглавие: Топалова, Д., 2006. Явлението Петя Дубарова. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“**).

FRAGMENT AS A NEW LITERARY GENRE IN THE BULGARIAN LITERATURE IN XXTH CENTURY ³³

Melvin Murad – Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359885439549
E-mail: melvinmurad@gmail.com

Assoc. prof. Romyana Lebedova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359 879267776
E-mail: Lebedova@abv.bg

Abstract: *The fragment is a genre in the Bulgarian literature with which the names of Stoyan Mihaylovski and Atanas Dalchev are associated. This genre requires synthesis and philosophical depth of thought, aphoristic expression, accuracy of assessment - qualities that are criteria for rich erudition, talent and clear criteria for morality and artistry.*

Keywords: *fragment, philosophy, insight, erudition, literature.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Фрагментът е жанр, с който в българската литература са свързани имената на Стоян Михайловски и на Атанас Далчев. Този жанр изисква синтез и философска дълбочина на мисълта, афористичност на изказа, точност на оценката – качества, които са критерий за богата ерудиция, талант и ясни критерии за морал и за художественост.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Атанас Далчев е една от най-представителните фигури в Българската литература, факт, обусловен не само поетическите му постижения, но и от литературно-критическата му дейност и нравствените и естетически послания, възплетени в неговите фрагменти.

Атанас Далчев създава първата българска книга с фрагменти, която е публикувана през 1967 година. Това е една от най-модерните за своето време книги. През 20-те г. на XX век, когато започва първите опити в този жанр, фрагментарност и модерност са идентични понятия и за утвърждаването на подобно разбиране най-голям дял имат Гео Милев и Атанас Далчев.

Всъщност първите проявления на творчески търсения по отношение на фрагмента като жанр в Новата българска литература бихме могли да открием в „откръшлеците“ и апофтегмите на Стоян Михайловски, чийто талант се проявява в способността да бъдат съчетани краткостта и смисловата изчерпателност на фразите (улесняващи тяхното запаметяване) в съчетание с най-висока степен на реализъм и достоверност.

Етимологията на апофтегма е от старогръцки език (*apóphthegma*) и означава кратко и стегнато остроумно нравоучително изречение. Често се използва като синоним на сентенция, афоризъм, максима. Понятието „апофтегма“ е употребено именно от него за първи път в XVIII фрагмент от отпечатаната в списание “Мисъл”, книга “Из присоите на мисълта. Откръшлеци от дневника на един самотник”. Нарича ги още „откръшлеци“ или „редушки“. Задълбочено изследване върху апофтегмите в творчеството на Михайловски е статията на Владимир Янев „За апофтегмите на Стоян Михайловски“³⁴, в която Михайловски е окачествен като най-ярък

³³ Докладът е представен на Студентска научна сесия 2020 с оригинално заглавие на български език: ФРАГМЕНТЪТ КАТО НОВ ЛИТЕРАТУРЕН ЖАНР В БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА ПРЕЗ XX ВЕК.

³⁴ БАН, „Стоян Михайловски, Пенчо Славейков – ракурси на модерното”, С., 2009, с. 30.

представител на този жанр в нашата литература и представен като автор с новаторски търсения, който конституира фрагмента като продуктивен жанр в българската литература.

По отношение на тематиката апофтегмите са в духа на моралните убеждения и философските възгледи на Михайловски (формирани под влиянието на френската литература и философия). В тях сякаш намира отзвук твърдението на Волтер: *Думите са врагове на мисълта*. И пак той твърди че, *краткост и простота са първите качества на литератора*. Апофтегмите на Стоян Михайловски са насочени против владетеля-тиранин, против уличния анархист и малокултурния човек, който се стреми към властта. Апофтегмите носят силно въздействащ сатиричен заряд и са своеобразен коректив на реалността. Открояват се следните ключови проблеми: за свободата и робството, за властта, за смисъла на живота и достигане на духовно съвършенство:

“На власт у малокултурните народи е уличният политикан.”

“Свободата се добива в реда, а не редът в свободата.”

“Хора, които пресмятат точно и подробно какво струва свободата, не заслужават да бъдат свободни.”

“Най-отвратителен и грозен е просякът на свобода.”

“Подарената свобода е винаги плод на скрита замисъл. Повечето пъти тя се преобръща на слободия.”

“Конституцията на един народ е като честта на една жена – когато се нуждае от всеминутно пазене, тя не заслужава да бъде спазвана.”

“У нас - не партията е средство и обществена цел, а наопаки – партията е цел и обществено средство....”

“Правова държава е оная, където правата са написани в сърцата.”

“Спасен бива онзи народ, който спасява сам себе си.”

“Животът има стойност само като средство за духовно спасение.”

“Ако най-нещастното човешко същество е онова, което знае, а не може, най-опасното е онова, което може, а не знае.”

“Истина без любов – ето най-великото заблуждение.”

В един по-късен етап от развитието на Българската литература свои образци във фрагмента като жанр създава Атанас Далчев.

Книгата „Фрагменти“, излиза през 1967 година и въпреки неголемия си тираж се превръща в литературно събитие, но не остава значима само за времето, в което е издадена, а става настолна книга на цяло поколение литератори. Книгата на Далчев полага началото на един възрожден в националната ни култура интерес към фрагментарно-есеистичния изказ.

„Фрагменти“ е един синтез на цял период в творческото развитие на самия Ат. Далчев, защото изразява възгледите му за изкуството, моралните му принципи, литературно-критическите му оценки. Тя в най-голяма степен разкрива човека и твореца, вдъхновенията и съмненията, прозренията и философските обобщения, до които стига.

Фрагментите могат да се групират според тематиката:

Изразяващи естетическите му възгледи:

“Обичам изкуството, което завоюва действителността, а не бяга от нея, което претопява нещата и явленията и извлича от тях като от руда стройния свят на образите.”

“Когато мисля за нашата действителност, изкуството, което правим, ми се вижда чуждо и безполезно, прилично на ония лимонови дървета, които всяка година изнасят лете по балконите, а зиме прибират на топло в гостните и чиито плодове, дори и когато узреят, не са добри за ядене.”

“Посредственият художник пресъздава по-точно действителността, отколкото даровитият – тъкмо защото му липсва въображение.”

“Поезията е, разбира се, различна от ума и волята, но онези, които искат да ги изгонят от поетичното произведение, неправилно си я представляват като непроницаемо тяло, което, за да заеме едно място, трябва да изтиква всяко друго тяло оттам. Поезията прилича по-скоро на светлината: тя озарява и прониква нещата, без да ги премахва.”

“Художникът намира най-добрите черти от картината си, след като моделът му си е отишъл.”

Изразяващи етичните му възгледи:

“Приятелството се измерва с искреността, която то може да понесе.”

“Популярността е опасна: тя плоди подражатели, обръща оригиналните приумици в общи места, води след себе си пресициране, ускорява идването на забравата. Неуспехът, наопаки, запазва произведението, както флаконът запазва парфюма от изветряване.”

“Човекът е изобретателен. Когато не може да се освободи от някой недостатък, започва да го култивира съзнателно. И със самия факт, че е вече искан, недостатъкът му добива и за него, и за другите вид на качество.”

“Остроумието и искреността не се подправят.”

“Резултатът интересува хората повече от причината. Навярно затова мнозина не правят разлика между смешен и остроумен.”

“Известността носи със себе си окови: зависимост от читателите, от критиката; зависимост дори от собственото ти предишно творчество. Бих желал да пиша всеки път така, като че започвам за първи път.”

“Човек е искрен не по желание, а по природа.”

Изразяващи философските възгледи

“Струва ми се съвсем погрешно да се противопоставя красотата на истината. Те може да се различават, но не си противоречат.”

“Животът на всеки човек е в края на краищата един неуспех.”

“За един писател, влюбен в истината, не съществуват ни приятели, ни семейство, ни родина. Той е удовище.”

“Трябва да се придържаме о конкретните неща. Те ни предпазват от общите фрази и големите, но празни думи.”

“Нищо не изглежда по-остаряло от това, което е било ново вчера.”

“Страхувай се от глупака не когато те напада, а когато намисли да те похвали.”

Изразяващи литературно-критическите му оценки:

“От всички поети на символизма, като изключим Яворов, най-голямо влияние върху нашето поколение имаха Димчо Дебелянов и Николай Лилиев. Това влияние беше толкова силно, че за да се освободят от него, някои от нас трябваше да се възбунтуват срещу тях. Това е обяснението на известни наши отрицания: нашата омраза беше любовна омраза, една неразделна част от нашето възхищение.”

“Има винаги едно звено между старите и младите. Това звено между символистите и новата ни поезия беше Дебелянов... Новите поети могат да кажат без преувеличение, че те не биха създали своята поезия, ако нямаша пред себе си примера на “Нощ към Солун”, “Старият бивак” и “Един убит”.”

“Художественният превод ми напомня прозорец, в който образите от улицата се смесват с отраженията на предметите вътре в стаята. Той е произведение толкова на автора, колкото и на преводача.”

“Поезията не е общуване, а приобщаване. Приобщаване към Идеята, Красотата, Истината. В това е разликата между едно писмо и една поема.”

“Критикът не бива да има очите на влюбения: той трябва да е способен да се възхищава, без да престава да вижда и различава недостатъците.”

Част от фрагментите си Далчев отделя в цикъл със заглавие „Цариградска мозайка“, както и „Миниатюри“, където се виждат опитите му за не толкова критическо, колкото художествено съдържание на тези фрагменти. Интересно е и това, че единствено те имат заглавия, което напомня на малки лирически отклонения, на кратки разказчета, където писателят излива своите чувства и настроения, напр:

„Сиромашия“

Малка неизмазана къщица, сам сама в полето. И в двора ни петел, ни куче. Само един жълт слънчоглед.” (фрагмент 221)

Най-ясно личи интерпретаторско и литературно-историческо значение на Далчевите фрагменти в конкретните му съждения за българските писатели. Близко 50 от 450-те Далчевите фрагмента са посветени на конкретни автори от българската литература. Размислите на Далчев представят критическите възгледи на поета, който има остро самосъзнание за собственото си литературно-историческо място. Основните размисли за българската литература са за онези творци, които са предшественици на автора. Яворов и Димчо Дебелянов са и поетите, за които той е пише най-много. Единственият български прозаик, за който има изказване в фрагментите е Йордан Йовков. В изказванията на Далчев ще открием, не просто необходимата почит, която всеки поет трябва да отдаде на традицията, не само портретни зарисовки на класиците, но и проникателни наблюдения върху поетиката им.

ИЗВОДИ

С фрагмента като жанр в българската литература свързваме Стоян Михайловски и Атанас Далчев. Михайловски поставя началото, Далчев продължава традицията. Съчетанието на философия, есеистика и моралистичен заряд превръщат жанра в един от най-оригиналните – като възможност и за художествени обобщения и за израз на философски прозрения, както и за литературно-критически оценки. С постиженията си двамата автори надхвърлят границите на националната ни култура, доказателство за което са думите на Светлозар Игов: *“Далчевите работи от тази книга имат за нашата литература значението, което имат за модерната световна литература есета на Т.С.Елиът и статиите и фрагментите на Пол Валери.”*

REFERENCES

- Dalchev, At., 2004 Fragments, thoughts and impression. Sofia: Zahari Stojanov press. (**Оригинално заглавие:** Далчев, Ат., 2004. Фрагменти, мисли и впечатления. София: Издаелство „Захари Стоянов“).
- Karolev, Sv., 1988. Atanas Dalchev. Sofia: Kliment Ohridski University press. p.52,53,55,56. (**Оригинално заглавие:** Каролев, Св., 1988. Атанас Далчев. София: Унив. изд. „Климент Охридски“, стр. 52,53,55,56.).
- Milev, G., 1919. The fragment. Sofia: magazine “Vezni” issue number4. (**Оригинално заглавие:** Милев, Г., 1919. Фрагментът. София: сп. „Везни“, бр.1 № 4).
- Hadzhikosev, R., 2004. History of Bulgarian Literature (1918 - 1944). Bucharest: University press (**Оригинално заглавие:** Хаджикосев, Р., 2004. История на българската литература (1918-1944). Букурещ: Унив.изд).
- Cholakov, Zdr., 1979. Philosophical Problems in Bulgarian Poetry. Sofia: Bŭlgarski pisatel press, p.198, 199, 200 (**Оригинално заглавие:** Чолаков, Здр., 1979 Философски проблеми в българската поезия. София: Издателство „Български писател“, стр. 198,199,200);

FOLKLORIC FIGURES AND MOTIVES IN THE LITERARY COLLECTION "RYE" BY ANGEL KARALIYCHEV ³⁵

Mervin Murad – Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch
University of Ruse "Angel Kanchev"
Phone: +359885439549
E-mail: mervin.murad97@gmail.com

Assoc. prof. Romyana Lebedova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch
University of Ruse "Angel Kanchev"
Phone: +359 879267776
E-mail: Lebedova@abv.bg

Abstract: *The collection "Rye" by Angel Karaliychev is a representative text about the September literature, which arose as an echo of the September uprising of 1923. Due to the political circumstances and the presence of censorship, the main ideological suggestions are subtextual. Impressions are strongly influential and bear the imprint of the folklore psychological, as they are based on images and motifs typical of Bulgarian folklore. This expression gives them originality and national flavour and becomes a key trend of Karaliychev's style.*

Keywords: *folklore, literature, impression, subtextual, vitality, tragedy.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Каралийчевият сборник „Ръж“ (1925) се вписва в контекста на Септемврийската литература, която включва поетически и белетристични текстове, проблематизиращи национално историческия катаклизъм от 1923-1925г. Септемврийските събития слагат окончателно край на хармонията и целостта на българския свят и разрушават традиционната ценностна система на човека, гарантираща неговата идентичност. В много произведения на литературата и изобразителното изкуство от този период се изразяват ужаса от преживяното и трагизма, връхлетял традиционния космос. За стила на Ангел Каралийчев е характерна близостта до фолклора, от изворите на който авторът черпи образи и мотиви, които насища с нов смисъл. Така успява да въплъти в подтекста на импресиите идейно-емоционалните внушения, породени както от скръбното преживяване на историческите събития, така и оптимизма, породен от сигурността в победата на живота и жизнестойчивостта на националния дух.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В „Ръж“ Каралийчев включва десет разказа, които са силно лиризирани и са с подтиснат сюжет, при което на преден план излиза настроението. По тази причина литературната критика ги определя в жанрово отношение като импресии, а често включва и сборника „Ръж“ в понятието „септемврийска поезия“. Първоначално те са публикувани в сп. „Нов път“ през 1924 г. с псевдонима Илия Чернев. Десетте разказа приличат на парченца мозайка, които, извадени от нея, стават енигматични за анализатора си, защото в тях е изключително функционален подтекстът, като начин да се преодолее цензурата. Този факт налага импресиите да бъдат четени и интерпретирани именно като части от едно цяло, в което те могат да бъдат осмислени диалогично.

³⁵ Докладът е представен на Студентската научна - 2020 с оригинално заглавие на български език: ФОЛКЛОРНИ ОБРАЗИ И МОТИВИ В СБОРНИКА „РЪЖ“ ОТ АНГЕЛ КАРАЛИЙЧЕВ.

Един от ключовите архетипни мотиви в човешката култура е образът на Майката Земя. Той присъства в митовите и фолклора на всички народи и възплъщава представата за вечно раждаща утроба, за хранителница и неизчерпаем извор на живот.

Образът на Земята майка присъства в сборника "Ръж" – тя отхранва живота и го „кърми с коравите си гърди“, но и носи печата на драматичната българска съдба. Напоена с кръв, потопена в ужаса на кръвопролитие и огньовете, тя трябва да намери жителни извори и да роди плод, защото плодът е цел и смисъл на всяко усилие и основен закон за природата и за човека. Този парадокс е разкрит в „Гергьовски огньовете“. В представяне на природната картина са вписани традиционни фолклорни представи и обредни елементи – споменато е вярването, че в нощта срещу Гергьовден играят огньовете, където има имане. Поставен е акцент и върху венците от глог, закичени на всяка врата за здраве, като магическо благопожелание за здраве и берекет във всеки дом.

Огънят обаче е амбивалентен образ, в който се съчетават символните характеристики на живота, но и на изпепеляващата стихия. В сборника „Ръж“ огънят е полисемантичен образ, символизирайки живота, той се свързва и със смъртта посредством мотива за Апокалипсиса. Апокалиптичните картини тук са част от виденията на героите. Този факт подтекстово налага усещането за емоционален дисонанс – виталността се съчетава с трагизъм, защото в този кипнал от живот свят срещу Гергьовден „нивите са – в пламък“, „запалило е слънцето тази вечер земята... По улиците се низят прегърбени бабички. Носят големи свещи и росен босилек“. Читателят е раздвоен в емоционалното преживяване, защото и фолклорните елементи раздвойват смисъла си – свещи се палят за здраве, но и за упокой; с босилек се красят празнични китки, но босилек се слага и на мъртвец; огньовете в пламналите ниви може да са поетическо видение, но може и да са реална трагедия. Образът на „прегърбени бабички със запалени свещи и босилек извиква асоциация за поредицата от Задущници на художника Иван Милев, заглавието на чиято картина „Нашите майки все в черно ходят“ обобщава емоционалната атмосфера на времето и поражда асоциация за път към гробище, в каквото е превърната по време на погрома българската земя. Оптимизъм и трагизъм се сливат в едно. Подобни са внушенията и в „Окрелчето“ – сливат се в едно отблясъците на „огнения бяг на слънцето“ и на „запалилите села“. Героят възприема света като смесица от реалност и фикция. Светът носи приказни характеристики – пред него са горната и долната земя, зад гората светът свършва, редуват се ями, окопи, червени реки, мяркат се „куци дяволи“, „бял и черен овен“, водата не утолява жажда, а мие рани, а горчивият дъх на босилек асоциира света с гробище.

Светът в „Ръж“ е одухотворен, защото същностна особеност в светоусещането на човека с фолклорен тип съзнание е анимизма – способността за одухотворяване на природата и предметите. В картината, която разкрива любовната среща и прегръдката между небето и земята, се долавя влиянието на архетипната представа за йерогамията – свещената сватба между небето и Земята. Тя е обещание за ново начало и плод, доловимо в чудото на срещата и преливането в мига на здрачаването, когато „синьото небе безшумно пада надолу... падат звездите, пада луната.“ Сякаш целият ден е прелюдия към прегръдката между земята и небето, между женското и мъжкото начало. Знаковостта на тази картина отеква в съзнанието на героя, приглушава и омекотява усещането за нощта като символ на злочестина и налага оптимизма и ведростта като доминиращи чувства. Животът е представен като непрекъснато обновление, като редуване: Ще изгори целият свят и нов ще се роди. Нови хора ще заорат нивите. Нови песни ще прокълкнат по семените...“ („Гробът го вика“).

Много от героите в разказите, събрани в сборника „Ръж“, едва прикриват психическия стрес от страшния кошмар, който е нарушил привичния покой на „старото село“, което Каралийчев обича да идеализира, извадил е покоя на душата от нейния привичен сън. Такива герои, дагосани от страданието на времето, са например дядо Златан и Монката от „Вятър и юг“. Старецът излива своята мъка чрез песента – протяжна, мъчително тежка, прокобна, актуална и скръбна:

*Всяка вечер, Богдане,
Кървави ризи донасяш-
мене ми много додея*

*кървави ризи да пера,
Богдане, бог да те убие!*

Героят е бил свидетел на отделни кървави сцени, сам изпитва на гърба си палките на побойниците, дълбоко у него отеква ехото на народната печал. И намира нужните образни средства, познати от фолклора, с които да разкрие емоционалната атмосфера, която дълго време властва над цялата българска земя. Черната могила или Куршуменото кладенче, където трима души идват да промият кървавите рани на Андреа Карадимов, неизсъхналите сълзи по лицето на Ганка, потъмняла и отчаяна – всичко поражда асоциация за жертвите, за погрома.

Самата смърт в сборника „Ръж“ е осмислена като пътуване. Движението на долу (в земята) създава представата за смъртта като край, като изчезване, което засилва чувството за безнадеждност и отчаяние в сборника. Едновременно с това обаче носи смисъла и на завръщане в утробата на майката земя, което носи в себе си оптимистичен заряд. Той се засилва от символиката на движението нагоре (към небето като пространство на духа, нетленността и безсмъртието), което прокарва подтекстово идеята за изконното единство на смъртта и живота, за смъртта като начало на друг живот.

Според някои народни вярвания след смъртта си човек се превръща в птица – птицата представлява душата на мъртвия. Запазени са и редица примери, в които мъртвият се превръща именно в орел. В сборника на Каралийчев образът на орела се „оглежда“ в този на земята: мъжете-орли (соколи) носят и характеристиките на змеекото начало.

ИЗВОДИ

Сборникът „Ръж“ носи характерни особености на светоусещането на един 22-годишен младеж, какъвто е авторът, в годината на създаването. Това е самобитна книга, в която характерни особености са подчертаният лиризм, отказът от боравене с документални исторически факти, липсата на ясно изразена събитийност и дискретното имплицитане на отправки към трагичните събития, които провокират създаването ѝ. Художественият свят на „Ръж“ е изграден чрез множество фолклорни мотиви и образи, които обуславят наличието на асоциативност на възприятието. Архетипната основа на фолклорната образност универсализира представите, като ги обвързва не само с националното, но и с общочовешкото. Емоционално-експресивното начало и предметно-сетивният рисунък правят художественият свят на „Ръж“ раздвижен, одухотворен, тайнствен и изконно раздвоен между смъртта и живота, скръбта и радостта, края и началото. Фрагментите от митове, песни, приказки, ритуали насищат този свят с мистика и усещане за вечност, които приглушават трагизма на конкретните исторически събития и зазвучат с философско смирение пред логиката на живота.

REFERENCES

Jordanov, Al. “Our “land” in Ruzh”, AleksanderYordanov’s Blog (*Оригинално заглавие: Йорданов, Ал. „Своята „земя” в Ръж ” – Блог на Александър Йорданов*)

<http://www.alexanderyordanov.com/culture-and-literature/21-articles/46-svoyata-zemya-v-ruzh-na-angel-karaliychev/>.(accessed on 04/05/2020);

Kolarov, St., 1976. Angel Karaliychev – literary- critical essay. Sofia: Bulgarski pisatel press (*Оригинално заглавие: Коларов, Ст., 1976. Ангел Каралийчев – литературно- критически очерк. , София: Издателство „Български писател“*);

Koleva, D., 2013. Nature and Eros in AngelKaraliychev’s Prose. Varna: online magazine LiterNet, , № 10 (167) (*Оригинално заглавие: Колева, Д., 2013. Природа и ерос в прозата на Ангел Каралийчев. , Варна: електронно списание „LiterNet“№ 10 (167)*);

[/https://litenet.bg/publish29/dora-koleva/angel_karaliychev.htm/](https://litenet.bg/publish29/dora-koleva/angel_karaliychev.htm/) (accessed on 04/05/2020)

Sultanov, S., 1958. Angel Karaliychev. Literary -historical essay. Sofia : Bulgarski pisatel press (*Оригинално заглавие : Султанов, С., 1958. Ангел Каралийчев. Литературно-критически очерк. София: Издателство „Български писател“*)

PEDAGOGY, PSYCHOLOGY, TEACHING METHODOLOGY

FRI-ONLINE-PPTM(S)-01

**SOME TIPS FOR PROMOTING SPEAKING ENGLISH
IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM³⁶**

Nevin Nida – Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch

University of Ruse “Angel Kanchev”

Phone: 0899065768

E-mail: Nevin.nida97@abv.bg

Assoc. Prof. Diana Zhelezova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch

University of Ruse “Angel Kanchev”

Phone: +359898585210

E-mail: dianazhelezova@abv.bg

Abstract: *Speaking skills are a very important part of learning and teaching a foreign language. Today's world, however, requires the purpose of speaking lessons to improve students' communication skills, because only in this way can students express themselves and learn how to follow the social and cultural rules appropriate in any communicative circumstance. The teacher should devise such speaking exercises that all students can become involved. With today's technology, it is easier. The teacher can use different sites to show videos, songs, movies, and more, and then comment on what the students have understood. The paper studies the ability to communicate in a second language clearly and efficiently contributes to the success of the learner in school and success later in every phase of life. Therefore, it is essential that language teachers pay great attention to teaching speaking. Along with listening and comprehension activities, speaking activities belong in the priority list of every language teacher. Today's world requires that the goal of teaching speaking should improve students' communicative skills, because, only in that way, students can express themselves and learn how to follow the social and cultural rules appropriate in each communicative circumstance*

Keywords: *Speaking skills, EFL classroom settings, classroom activities, communicative skills.*

INTRODUCTION

Speaking is "the process of building and sharing meaning through the use of verbal and non-verbal symbols, in a variety of contexts" (Nunan, 2003, p. 33). Speaking is a crucial part of second language learning and teaching. Despite its importance, for many years, teaching speaking has been undervalued and English language teachers have continued to teach speaking just as a repetition of drills or memorization of dialogues. However, today's world requires that the goal of teaching speaking should improve students' communicative skills, because, only in that way, students can express themselves and learn how to follow the social and cultural rules appropriate in each communicative circumstance. In order to teach second language learners how to speak in the best way possible, some speaking activities are provided below, that can be applied to ESL and EFL classroom settings, together with suggestions for teachers who teach oral language.

EXPOSITION

Why True Speaking Is True Learning?

If you're teaching somebody to ride a bike, it would be patently obvious that you don't simply let them watch a series of YouTube videos, give a lecture on speed and balance or deliver a heartwarming talk on road safety, right? These things are good to know, but these learning experiences

³⁶ Докладът е представен на Студентска научна сесия -2020 със заглавие на български език: НАСЪРЧАВАНЕ НА УМЕНИЕТО ЗА ГОВОРЕНЕ В ЧУЖДОЕЗИКОВАТА КЛАСНА СТАЯ.

are only vicarious at best. They exist only at the periphery of riding a bike. To teach somebody how to ride, you have to let them hop on and find their balance. You have to let them sit on a bike and have them reach for the handlebars.

You stand at the back of the student, holding the bike upright. You begin by giving them a little nudge, a push to start them off. You trot along, working with your student as he struggles to keep balance and get enough speed. As in the history of learning anything, there will be starts and stops, mistakes, adjustments and even nasty falls. However, with your guidance and encouragement, those missteps gradually fade away. This goes for a host of other teaching activities, like teaching somebody how to swim or shoot a free throw. The learners have to actually do it, roll up their sleeves and engage in the target activity—repeatedly until they get the hang of it. All the attendant mistakes, failures and false starts are a given. That is called learning.

It would then follow that, in teaching a language, much of what we do in the classroom should involve students opening their mouths and trying out the target language. There is, of course, room for grammar, syntax and proper sentence construction, but what's more important is for us teachers to give opportunities for students to speak—to feel how the words and phrases roll off their tongues, to actually hear themselves enunciate strings of vocabulary. Along with listening and comprehension activities, speaking activities belong in the priority list of every language teacher.

Talking of speaking activities, the most productive type isn't one where you say, "Si!" and the whole class repeats after you with a chorus of "Si!" Maybe the listen-and-repeat scheme may work for absolute beginners, but when you really want your students to acquire the language, you need to allow them to really use the language. Provide meaningful context for the utterance while you are at it. Let them observe the language as it's being used: to talk to a friend, to greet a stranger, to ask a question or to buy stuff. Let your students have at it—with all the mistakes they can muster. You not only allow them to use the language, but you, the teacher, also give your students the clear and unequivocal permission to make mistakes.

The following are **two** activities that you may use in class in order to encourage students to open up and speak up. They provide meaningful context to the utterance, making the language come alive.

Some examples of tasks we can use to develop students' speaking skills:

1. Sell Me Something

This activity involves a student trying to persuade the class into buying something. They'll note all the benefits and advantages of the said product and deliver a sales pitch using the target language.

Preparation: Students choose an object that they would like to sell and bring the actual object to class on the day of the pitch. If that's not possible, students could instead bring pictures or videos to show the class.

The students should also be dressed for the part, so if a student is selling some oranges in a market setting, he should dress accordingly in order to be more in character. If a student is selling a solid gold airplane, then she should also dress the part.

The Activity: Each student is given two minutes to pitch the product to the whole class. They'll relate to the class the distinct features of the product as well as its primary advantages and benefits. This is great for teaching students to be descriptive, confident and persuasive. This activity is a good vocabulary-building exercise that's specifically geared to make the adjectives of the target language particularly memorable. Because a student has to describe the product's physical features, they'll have to dig into the trove of adjectives available. Because there's a visual reference and strong context for the vocabulary, it becomes memory-friendly not only for the student delivering the pitch but also for the classmates looking on and listening in. So, for example, the word "ripe" becomes much more alive for the students when they see those plump red tomatoes held by one of their classmates. The activity also lends itself to quick lessons in numbers and units of measurements, because when selling something, prices as well as quantity will often be discussed.

2. I Am History

Students get to pick a favorite historical character and develop a speech as if they were the person. The class will guess who the character is.

Preparation: Encourage students to pick characters who may not be as famous as Gandhi or Alexander the Great so they could learn something extra along the way. The personalities could be on fields like science, economics or the arts and they would have to do research about him/her. (If the male students would choose to play female historical characters and vice versa, this could elevate the fun and interest level a few notches higher.) Remind the students that they'll be dressed in character and can freely bring props for their presentation.

The Activity:

Each student gets two minutes to talk as the character of their choice, dropping plenty of hints as to their identity. They'll get to mention the character's credentials, accomplishments, trivia and the anecdotes credited to them. Because the task is arranged as a first person speech, your students will get plenty of practice in first person sentence construction and grammar. This first person point of view is vital in any target language because it's what native speakers use to talk about themselves and their experiences. At the end of the speech, you ask the class who the person standing in front of them is. Brownie points for the student who guessed correctly, as well as the student who gave the speech.

CONCLUSION

Teaching speaking is a very important part of foreign language learning. The ability to communicate in a second language clearly and efficiently contributes to the success of the learner in school and success later in every phase of life. Therefore, it is essential that language teachers pay great attention to teaching speaking. Rather than leading students to pure memorization, providing a rich environment where meaningful communication takes place is desired. With this aim, various speaking activities such as those listed above can contribute a great deal to students in developing basic interactive skills necessary for life. These activities make students more active in the learning process and at the same time make their learning more meaningful and fun for them.

REFERENCES

- Brown, G. and G. Yule. 1983. Teaching the Spoken Language. Cambridge: Cambridge University Press.
- Harmer, J. 1984. The Practice of English Language Teaching. London: Longman.
- McDonough, J. and C. Shaw. 2003. Materials and Methods in ELT: a teacher's guide. Malden, MA; Oxford: Blackwell.
- Nunan, D., 2003. Practical English Language Teaching. NY:McGraw-Hill.

HOW TEACHERS CAN TALK TO STUDENTS ABOUT COVID-19 AND ONLINE TEACHING³⁷

Mervin Murad –Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359885439549
E-mail: mervin.murad97@gmail.com

Assoc. Prof. Diana Zhelezova, MA, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359898585210
E-mail: dianazhelezova@abv.bg

Abstract: As public conversations around coronavirus disease 2019 (COVID-19) increase, children may worry about themselves, their family, and friends getting ill with COVID-19. Parents, family members, school staff, and other trusted adults can play an important role in helping children make sense of what they hear in a way that is honest, accurate, and minimizes anxiety or fear. The coronavirus has caused widespread school closures for an unknown duration. Teachers are scrambling to find ways to support students from a far through distance and online teaching. Online/distance learning does not need to be expensive; there are many inexpensive or even free software solutions that can meet your needs. For example, Google’s G Suite (which you are likely already using) provides a reliable system for the exchange of student work at a distance. One can also use Google Classroom as an effective mechanism for managing a distance classroom—this platform allows you to assign, review, and grade student work using Google Docs. Similarly, Zoom offers users a low cost but highly effective video conferencing solution with which it is possible to host a real-time distance classroom.

Keywords: coronavirus, COVID-19, health, online teaching, protection, school.

REFERENCES

- Bender, L., Navarro, C., Dr. Nyamkhum, Ts., “Key Messages and Actions for COVID-19 Prevention and Control in Schools”, New York, 2020.
Department of Health & Human Services, “General principles for talking to children”, U.S., 2020.
Essberger, J., “Coronavirus-COVID-19”.
Kyungmee, L., “Coronavirus: 14 Simple tips for better online teaching”, Lancaster University, 2020.
North, A., “How to answer big questions kids have about the Coronavirus pandemic”, Seattle, Washington, 2020.
Saunders, L., Psy.D., “Talking about the coronavirus with young children”, interview, Scholastic classroom magazines, U.S., 2020.
<https://www.englishclub.com/vocabulary/coronavirus-covid19.php> (accessed on 24/04/2020)
<https://www.unicef.org/coronavirus/how-teachers-can-talk-children-about-coronavirus-disease-covid-19> (accessed on 24/04/2020)
<https://classroommagazines.scholastic.com/support/coronavirus.html> (accessed on 24/04/2020)
<https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/daily-life-coping/talking-with-children.html> (accessed on 24/04/2020)

³⁷ Докладът е изнесен на заседание на секция Педагогика, психология, методика на обучението по ... на 07.05.2020 и номиниран за публикуване в Compiled edition of Reports Awarded with “Best Paper” Cristal Prize’20, as a hard copy (ISBN 978-954-712-826-2) and on-line on the Conference Website (<http://conf.uni-ruse.bg/bg/?cmd=dPage-&pid=-bestPapers>).

<https://www.vox.com/2020/3/20/21186739/coronavirus-kids-parents-covid-19-pandemic-parenting> (accessed on 25/04/2020)

<https://theconversation.com/coronavirus-14-simple-tips-for-better-online-teaching-133573> (accessed on 25/04/2020).

<https://www.bbc.com/news/uk-politics-52431913> (accessed on 27/04/2020)

CONSCIOUS AND SUBCONSCIOUS FOREIGN LANGUAGE LEARNING WITHIN SUGGESTOPEDIA³⁸

Melvin Murad –Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359885931142
E-mail: melvinmurad@gmail.com

Assoc. Prof. Diana Zhelezova, MA, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359898585210
E-mail: dianazhelezova@abv.bg

Abstract: *Suggestopedia is a language teaching method originated in the 1970s by Bulgarian psychologist Georgi Lozanov. Georgi Lozanov known as 'the father of accelerated learning', was a Bulgarian scientist, neurologist, psychiatrist, psychologist and educator, creator of suggestology, suggestopedia (or 'suggestopaedia', an experimental branch of suggestology for use in pedagogy), and integrated psychotherapy. In 1966 he created the State Suggestology Research Institute in Sofia, Bulgaria, and the Centre for Suggestology and Development of Personality at the University of Sofia "St Kliment Ohridski", which he directed until 1984. the method was certified by the Unesco in 1980. Upon certification of his method, he created the International Centre for Desuggestology in Vienna, Austria. To this end lessons take place against a background of soothing music in an emotionally comforting environment, with the teacher actively planting and unplanting thoughts in and from the learners' minds. The suggested information is acquired spontaneously, joyfully and with a relaxing effect. A lot of music and classical art are incorporated in the learning process, which bring a great deal of positive experience and inspiration for learners. Suggestopedia is based on the activation and development of the potential capabilities of individuals, the so-called hidden reserves of the mind, which every person possesses.*

Keywords: *Lozanov, suggestopedia, de-suggestopedia, method, lesson, Baroque music.*

INTRODUCTION

Suggestopedia is a language teaching method originated in the 1970s by Bulgarian psychologist Georgi Lozanov. The name combines the terms "suggestion" and "pedagogy", the main idea being that accelerated learning can take place when accompanied by de-suggestion of psychological barriers and positive suggestion. To this end lessons take place against a background of soothing music in an emotionally comforting environment, with the teacher actively planting and unplanting thoughts in and from the learners' minds.

EXPOSITION

Suggestopedia is a pedagogic system of teaching, which is the combination of pedagogy, psychology and artistic approaches. In order to understand what suggestopedia is and why it is the method which leads to the best and most long-lasting results, the main differences from traditional forms of education should be outlined. Suggestopedia is the brainchild of Professor Georgi Lozanov, who was a physician, psychiatrist, psychotherapist, brain physiologist and pedagogue. More than 50 years ago he committed to do research on the potential capabilities of the person and their accelerated and harmonic development. Georgi Lozanov known as 'the father of accelerated learning', was a Bulgarian scientist, neurologist, psychiatrist, psychologist and educator, creator of Suggestology, Suggestopedia (or 'Suggestopaedia', an experimental branch of Suggestology for use in pedagogy), and integrated psychotherapy. In 1966 he created the State Suggestology Research Institute in Sofia, Bulgaria, and the Centre for Suggestology and Development of Personality at

³⁸ Докладът е представен на Студентска научна сесия - 2020 обучение“ със заглавие на български език: СЪЗНАТЕЛНО И ПОДСЪЗНАТЕЛНО ИЗУЧАВАНЕ НА ЧУЖД ЕЗИК ЧРЕЗ МЕТОДА СУГЕСТОПЕДИЯ.

the University of Sofia" St Climent Ohridski", which he directed until 1984. The method was certified by the Unesco in 1980. Upon certification of his method, he created the International Centre for Desuggestology in Vienna, Austria.

Suggestopedic Methodology

The basis of Suggestopedia is formed by the 7 laws of Suggestopedia (some of them are love to the person, freedom in the communication, manifold increase of input volume, the golden ratio etc.), which enable the successful acquisition of new knowledge by stimulating all senses and the intellect of the individual. The suggested information is acquired spontaneously, joyfully and with a relaxing effect. A lot of music and classical art are incorporated in the learning process, which bring a great deal of positive experience and inspiration for learners.

Basis of Suggestopedia

Suggestopedia is based on the activation and development of the potential capabilities of individuals, the so-called hidden reserves of the mind, which every person possesses. The uncovering of these reserves leads to immensely faster and more effective learning (from 3 to 5 times faster compared with traditional methods), as well as the retaining of the acquired knowledge. This serves to answer the questions about the essence of Suggestopedia and why it leads to such high results for short periods of time.

Various means of joyful and wholesome communication are used in order to activate the hidden reserves. At the heart of the methodology are the active and passive concert sessions, during which the lessons are read out in a specific way with classical music in the background. Suggestopedic methodology incorporates various role plays and interactive techniques, popular songs and classical painting reproductions.

Why Suggestopedia?

Both the conscious and the para-conscious perceptions are engaged during suggestopedic lessons by specifically selected emotional stimulus. Learners' imagination is unleashed, which leads to both hemispheres of the brain working in harmony, an exceptionally important factor in the activation of long-term memory. Suggestopedia is a natural way of teaching and learning. It is a type of communication, free, inducing love and supreme delight to the senses, which is in fact the secret to reaching the hidden reserves. It is this that makes Suggestopedia 'a generally superior method' according to UNESCO's evaluation. As early as 1978 an international commission of experts arrived in Bulgaria in search for the following answers: What is Suggestopedia and why does it need to be applied in various fields of learning?

Typical features of a Suggestopedia lesson:

- Target language/mother tongue
- teacher-centred
- bright, cheerful classrooms with comfortable chairs
- soothing background music
- positive suggestion and negative "de-suggestion" by teacher
- new identities for learners with TL names and new occupations
- printed TL dialogues with MT translation, vocabulary and grammar notes
- reading of dialogues by teacher, rhythm and intonation matched to music
- reading of dialogues by learners just before sleeping and on rising (homework)
- classroom activities based on dialogues, including Q&A, games and song.

One of the most unique characteristics of the method was the use of soft Baroque music during the learning process. Baroque music has a specific rhythm and a pattern of 60 beats per minute, and Lozanov believed it created a level of relaxed concentration that facilitated the intake and retention of huge quantities of material. This increase in learning potential was put down to the increase in alpha brain waves and decrease in blood pressure and heart rate that resulted from listening to Baroque

music. Another aspect that differed from other methods to date was the use of soft comfortable chairs and dim lighting in the classroom (other factors believed to create a more relaxed state of mind).

Objectives

The prime objective of Suggestopedia is to tap into more of students' mental potential to learn, in order to accelerate the process by which they learn to understand and use the target language for communication. Four factors considered essential in this process:

- the provision of a relaxed and comfortable learning environment;
- the use of soft Baroque music to help increase alpha brain waves and decrease blood pressure and heart rate;
- "desuggestion" in terms of the psychological barriers learners place on their own learning potential, and
- "suggestibility" through the encouragement of learners assuming "child-like" and/or new roles and names in the target language.

The final aim of Suggestopedia is to highlight the interrelatedness the integrity of conscious and subconscious foreign language learning.

Key Features

Here are some of the key features of Suggestopedia:

- (1) Learning is facilitated in an environment that is as comfortable as possible, featuring soft cushioned seating and dim lighting.
- (2) "Peripheral" learning is encouraged through the presence in the learning environment of posters and decorations featuring the target language and various grammatical information.
- (3) The teacher assumes a role of complete authority and control in the classroom.
- (4) Self-perceived and psychological barriers to learners' potential to learn are "desuggested".
- (5) Students are encouraged to be child-like, take "mental trips with the teacher" and assume new roles and names in the target language in order to become more "suggestible".
- (6) Baroque music is played softly in the background to increase mental relaxation and potential to take in and retain new material during the lesson.
- (7) Students work from lengthy dialogs in the target language, with an accompanying translation into the students' native language.
- (8) Errors are tolerated, the emphasis being on content and not structure. Grammar and vocabulary are presented and given treatment from the teacher, but not dwelt on.
- (9) Homework is limited to students re-reading the dialog they are studying - once before they go to sleep at night and once in the morning before they get up.
- (10) Music, drama and "the Arts" are integrated into the learning process as often as possible.

Typical Techniques

Freeman, in her book *Techniques and Principles in Language Teaching* (1986:84-86) provides expanded descriptions of some common/typical techniques closely associated with Suggestopedia. The listing here is in summary form only.

- (1) Classroom Set-up (Emphasis is placed on creating a physical environment that does not "feel" like a normal classroom, and makes the students feel as relaxed and comfortable as possible)
- (2) Peripheral Learning (Students can absorb information "effortlessly" when it is perceived as part of the environment, rather than the material "to be attended to")
- (3) Positive Suggestion (Teachers appeal to students' consciousness and subconscious in order to better orchestrate the "suggestive" factors involved in the learning situation)
- (4) Visualization (Students are asked to close their eyes and visualize scenes and events, to help them relax, facilitate positive suggestion and encourage creativity from the students)
- (5) Choose a New Identity (Students select a target language name and/or occupation that places them "inside" the language language they are learning)
- (6) Role-play (Students pretend temporarily that they are someone else and perform a role using the target language)

(7) First Concert (Teacher does a slow, dramatic reading of the dialog synchronized in intonation with classical music)

(8) Second Concert (Students put aside their scripts and the teacher reads at normal speed according to the content, not the accompanying pre-Classical or Baroque music - this typically ends the class for the day)

(9) Primary Activation (Students "playfully" reread the target language out loud, as individuals or in groups)

(10) Secondary Activation (Students engage in various activities designed to help the students learn the material and use it more spontaneously - activities include singing, dancing, dramatizations and games - "communicative intent" and not "form" being the focus).

CONCLUSION

The language teaching method known as Suggestopedia provides some valuable insights into the power of cognition and creating/employing techniques that make students feel comfortable and relaxed, and "suggestible" to the material being learned. Unfortunately it does not provide for the majority of language teaching environments teachers typically encounter. The dim lighting, large comfortable chairs and music selections are not readily available to the majority of schools, and these environmental factors are certainly close to impossible for very large classes.

Still, many teachers can implement in their everyday practice many of the basic principles of the approach. Playing soft music to make students relax, making classrooms as comfortable as possible for students within the constraints imposed by space and budget considerations, having them assume new target language identities, employing role-playing activities, and decorating the classroom with peripheral aids to learning. In my opinion, these are the things that could be implemented from Suggestopedia and effectively combined with more effective language teaching techniques specific to the students we find in various learning situations. Something that I would like to implement in my teaching practice from Suggestopedia and experiment extensively in terms of teaching will be the concept that communication. It takes place on "two planes" - the conscious and the subconscious. Suggestopedia suggests that on the conscious plane, learners attend to the language itself and the linguistic message encoded there in. On the subconscious plane are factors influencing this linguistic message, such as the physical environment and various background ways to make the students relax and feel that the learning process is as easy, natural and stress-free as possible.

REFERENCES

- English teaching methodology. (n.d.). English Raven EFL/ESL Resources. Retrieved March 11, 2011, from <http://www.englishraven.com/methodology.html>
- Freeman, D. (1986). *Techniques and principles in language teaching*. New York, N.Y., USA: Oxford University Press.
- Lozanov, G. , *Suggestology and Outlines of Suggestopedia*; Gordon and Breach, New York, London, Paris, 1978
- Lozanov, G. And E.Gateva, *The foreign Language Teacher's Suggestopedic Manual*; Gordon and Breach Science Publishers S.A., New York, 1988
- Lozanov, G., *Suggestology*. Sofia: Nauka I izkustvo press, 1971 (**Оригинално заглавие:** Лозанов, Г., Сугестология. София: Издателство «Наука и изкуство»1971.)
- Richards, J. C., & Renandya, W. A. (2001). *Methodology in language teaching: an anthology of current practice*. New York, N.Y.: Cambridge University Press.
- Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2007). *Approaches and methods in language teaching* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- <https://www.tefl.net/methods/suggestopedia.htm> (accessed on 24/04/2020)
- <https://www.vihrovenia.bg/en/suggestopedia/the-seven-laws-of-suggestopedia-6> (accessed on 24/04/2020)
- https://krumsyarov.files.wordpress.com/2016/12/lozanov_desuggestopedia.pdf (accessed on 24/04/2020)

SOME ASPECTS OF DEVELOPING LISTENING SKILLS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING³⁹

Demet Behchet – Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359895786665
E-mail: dbehchet@gmail.com

Assoc. Prof. Diana Zhelezova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359898585210
E-mail: dianazhelezova@abv.bg

Abstract: *The paper reviews some aspects of developing listening skills in foreign language teaching. In English language as well as in the other languages there are four types of linguistic skills and they are: speaking, reading, writing, listening. Right now we will investigate some aspects of developing listening skills in foreign language teaching. Listening has been considered to be the least researched of all four language skills. This may be due to its implicit nature, the ephemeral nature of the acoustic input and the difficulty in accessing the processes. The paper studies listening and its comprehension as the act of understanding an oral message. Listening comprehension is an extremely complex activity that requires much more than simple perception of the acoustic signal. Listening comprehension is not something that happens because of what the speaker says, but “the listener has a crucial part to play in the process, by activating various types of knowledge and by applying what he knows to what he hears and trying to understand what the speaker means”. The paper presents five types of listening on psychological background: Biased Listening, Sympathetic Listening, Critical Listening, Informational Listening, Selective Listening.*

Keywords: *linguistic skills, listening, communicative language teaching*

INTRODUCTION

In the English language as well as in the other languages there are four main types of linguistic skills and they are: speaking, reading, writing, listening. Speaking and listening have a crucial place in communicative language teaching. When people undertake to learn a new language, their first expectation is to be able to speak it as freely as possible and to understand it easily whenever it is spoken. Listening is receiving language through the ears. Listening involves identifying the sounds of speech and processing them into words and sentences.

EXPOSITION

When people undertake to learn a new language, their first expectation is to be able to speak it as freely as possible and to understand it easily whenever it is spoken. What is listening? Listening is receiving language through the ears. Listening involves identifying the sounds of speech and processing them into words and sentences. When we listen, we use our ears to receive individual sounds (letters, stress, rhythm and pauses) and we use our brain to convert these into messages that mean something to us. Why teach listening? One of the main reasons for getting students to listen to spoken English is to let them hear different varieties and accents- rather than just the voice of their teacher with its own idiosyncrasies. In today's world, they need to be exposed not only to one variety of English (British English, for example) but also to varieties such as American English, Australian English, Caribbean English, Indian English, or West African English. Why is listening comprehension an important ability? It's because it is necessary for communication “since we cannot communicate face-to-face unless speaking and listening are developed in tandem. It is significantly

³⁹ Докладът е представен на Студентска научна сесия - 2020 със заглавие на български език: НЯКОИ АСПЕКТИ НА РАЗВИТИЕТО НА УМЕНИЕТО ЗА СЛУШАНЕ ПРИ ИЗУЧАВАНЕТО НА ЧУЖД ЕЗИК.

different from the other three language skills in view of characteristics that are unique to listening (i.e., speech rate, accent, elision, the placement of stress and intonation, redundancy and hesitation). Listening is a skill and any help we can give students in performance that skill will help them to be better listeners. What is listening comprehension? Listening comprehension is the act of understanding an oral message. Listening comprehension is an extremely complex activity that requires much more than simple perception of the acoustic signal. Listening comprehension is not something that happens because of what the speaker says, but “the listener has a crucial part to play in the process, by activating various types of knowledge and by applying what he knows to what he hears and trying to understand what the speaker means”.

Skill	Order learnt	Extent of use
Listening	First	First
Speaking	Second	Second
Reading	Third	Third
Writing	Fourth	Fourth

Fig. 1 Order learnt and extent of use of listening skills

The time an individual is engaged in communication: approximately 9 per cent is devoted to writing, 16 per cent to reading, 30 per cent to speaking, and 45 per cent to listening.(fig. 1)

Types of listening

Here are 8 types of listening that you ought to be aware of, so let's see.

1) **Biased Listening**-This type of listening does what it says on the tin – we hear things that confirm our preconceived biases, opinions, or expectations. We hear what we want to hear... what we think we should be hearing. And we do this subconsciously, without even realizing it.

This is due to a wide variety of factors and often happens in the workplace or personal relationships where stress and emotions are involved.

For example, we think we hear our bosses say something because we're almost expecting them to say it, be it a deadline or praise. And there are plenty of things that can influence what we think is being said. Our initial judgement of a person or situation can really affect how we hear and interpret things. The way someone looks, their tone of voice, and other factors can impact what we think they're going to say, and we pre-empt their actual speech with our expectations.

2) **Sympathetic Listening**-Again, this is pretty self-explanatory, but it's also a very important form of listening! Sympathetic listening is our way of showing that we understand what a person is saying and how it is affecting them. It shows that we care about them. This kind of listening is common among close friends, partners, and family members. It links very closely to body language, so you're likely to see head tilts, sighing, and nodding.

The trouble with this type of listening is that it can be quite easily faked or staged. Since we all know what to expect from people when they're being sympathetic, it's easy to replicate this.

3) **Critical Listening**-Critical listening involves just that – being critical about what is being said, taking the important bits and making a judgment as needed. Essentially, this type of listening is great in the business world – it helps listeners get to the point quickly and keeps things streamlined and efficient. By using critical listening as a skill, we can make decisions sooner as well as coming up with solutions to problems and analysis of situations much quicker. 'Critical' can often have a negative connotation, but in this context, it simply means cutting through what is being said to lift out the most important, relevant parts. This is a great skill to learn when it comes to business meetings, anything involving finances, and any kind of high-stress situation.

4) **Informational Listening**-This is all about paying attention to the information being conveyed by the speaker. It's similar to critical listening in that we retain the parts that are most

important, but it differs in that we're doing so in order to learn rather than to streamline a process. Informational listening is our way of being educated through speech – we listen to the news or attend classes to learn things; to gain new information and insights. This type of listening often involves practical or technical content. People who use this type of listening the most are normally studying on some level (high school student, university students, etc.) or working in a business environment.

5) **Selective Listening**-This must be something we've all been accused of in the past, but it's not always our fault. Selective listening essentially means that we only hear what we want to hear and often tune out to other things because we find them irrelevant or boring! Out of all the types of listening, this is probably the only one that can have negative connotations. It suggests trouble with communicating, empathizing, or paying attention.

What kind of listening should students do? It is significantly different from the other three language skills in view of characteristics that are unique to listening (i.e., speech rate, accent, elision, the placement of stress and intonation, redundancy and hesitation). If, on the other hand, we give them a realistic (though not authentic tape of a telephone conversation they may learn much more about the language-and start to gain confidence as a result. What special about listening?-There are a numbers of ways in which listening activities differ from other classroom exercises: firstly, tapes go at the same speed for everybody. Unlike language study or speaking practice-or even reading, where individual students can read (to some extent) at their own pace- the tape continues even if individual students are lost. Unlike reading, listeners to a tape cannot flick back to a previous paragraph, re-read the headline, stop to look at the picture and think for a bit before continuing. Listening is special too because spoken language, especially when it is informal, has a number of unique features including the use of incomplete utterances. Where does video fit in?- Almost everything we have said about listening applies to video too. We have to choose video material according to the level and interests of our students. If we make it too difficult or too easy, the students will not be motivated. If the content irrelevant to the students', it may fail to engage them. Video is richer than audio tape. Speakers can be seen. Their body movements give clues as to meaning, so do the clothes they wear, their location etc.

More listening suggestions-

- In three groups, students listen to three different tapes (witness reports, phone conversations arranging a meeting etc.). By comparing notes, they have to work out the truth. This is called 'jigsaw listening'.
- Students listen to a phone message being given. They have to record the message on the message pad.
- Students hear sound effects. They use them to construct a story of what actually happened.
- Students listen to a news broadcast and compared it with a newspaper report.

CONCLUSION

One of the important reasons for getting students to listen to spoken English is to let them hear different varieties and accents - rather than just the voice of their teacher with its own idiosyncrasies. In today's world, they need to be exposed not only to one variety of English (British English, for example) but also to varieties such as American English, Australian English, Caribbean English, Indian English, or West African English.. No matter if this is about only for the English languages or for the other foreign language in every language there are varieties and accents. In this group Bulgarian language can be included also for example, because in the Rhodopes there are other varieties, dialects and accent, but in northeast Bulgarian there are other varieties, dialects and accents, and in northeast Bulgarian we speak the most correct Bulgarian language. So, each language has its varieties, dialects and accents. As most English teachers believe, that we have learned a lot about the nature of listening and the role of listening in communication, listening has been considered to be the least researched of all four language skills. This may be due to its implicit nature, the ephemeral nature of the acoustic input and the difficulty in accessing the processes. In order to teach listening more effectively, teachers need a richer understanding of the listening process. Research into listening is important because a better understanding of the process will inform pedagogy on the whole

Students who learn to control their listening processes can enhance their comprehension. This, in turn, affects the development of other skills and overall success in the learning.

REFERENCES

- Anderson, A., & Lynch, T. (1988). Listening. Oxford University Press.
- Buck, G. (2001). Assessing listening. Cambridge University Press.
- Geddes, M., & White, R. (1978). The use of semi-scripted simulated authentic speech in listening comprehension. Audiovisual language journal, 16(3), 137-45.
- Brown, G., & Yule, G. (1983). Discourse analysis. Cambridge University Press.
- <https://www.researchgate.net/publication/331981907>, accessed on 04/05/2020
- <https://www.youtube.com/watch?v=QmxksDIL1cwq>, accessed on 05/05/2020

THE THREE "ELECTRICS" - AESCHILL, SOFOCAL, EURIPID⁴⁰

Yoana Markova – Student

University of Ruse "Angel Kanchev"

Tel.: +359 878 963 889

E-mail: yoanamarkova18@gmail.com

Assoc. Prof. (Lina) Galina Lecheva, PhD

University of Ruse "Angel Kanchev", Silistra branch,

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,

Phone: +359 88 540 0647

E-mail: LechevaG@gmail.com

Abstract: *The only case of three tragedies developing the same plot is related to the topic of Electra. In the second part of "Oresteia" by Aeschylus ("Hoeforite") and in the tragedies of Sophocles and Euripides, which are called "Electra". These are three dramas that are in a very powerful intertextual field: these three tragedies have a connection only with the mythological plot, but also with themselves. Sophocles focuses on what Aeschylus said, arguing with him. And the following year Euripides gave his answer, in which he argued with both Aeschylus and Sophocles.*

Keywords: *tragedy, Ancient Greece, Electra, intertextuality*

ВЪВЕДЕНИЕ

Единственият случай на три трагедии, разработващи един и същ сюжет, е свързан с темата за Електра. Във втората част на „Орестия“ от Есхил („Хоефорите“) и в трагедиите на Софокъл и Еврипид, които носят името „Електра“. Това са три драми, които се намират в едно много мощно интертекстуално поле: тези три трагедии имат отношение не само към митологическия сюжет, но и към самите себе си. Софокъл се ориентира към казаното от Есхил, спори с него. А на следващата година Еврипид дава своя отговор, в който спори и с Есхил, и със Софокъл.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Есхилевата „Хоефори“ е втората от трите трагедии в „Орестия“ (456 г. пр. н.е.). Софокловата „Електра“ е от 413 г. пр. н.е., поставена е на драматургическия агон 42 години по-късно. Накрая е Еврипидовата „Електра“, която е поставена на следващата година (412 г. пр. н.е.), когато е спечелил една от малкото си първи награди. Стихов обем на драмите: „Хоефори“ наброява 1075 стиха; Софокловата „Електра“ – 1510 стиха; Еврипидовата „Електра“ – 1359 стиха. Средният обем на Есхилевата трагедия е около 2/3 от средния обем на Софокловата трагедия. Софокъл следва сюжетно-драматургична схема, предложена от Есхил.

Драматургична техника и стил. Кои са нещата, които ги различават?

Акад. Алексей Лосев определя стила на Есхил като монументално-патетичен (това обаче може да се почувства само при четене в оригинал). Стилът на Есхил е доста по-различен от стила на Софокъл и Еврипид, който също така е ориентиран към високите регистри на речта, но не е така монументално патетичен. Тази монументална патетичност на стила у Есхил се постига чрез употребата на многобройни съставни прилагателни, на редки и архаични думи. Самият стил у Есхил носи в много по-голяма степен поетическа приповдигнатост.

С оглед на развоя на действието, предвид на това, че Есхилевите трилогии представляват „свърхтрагедии“, трябва да обърнем внимание върху това, че действието в Есхилевите трагедии се развива постъпателно, много бързо, без никакви драматургични

⁴⁰ Докладът е представен на Студентска научна сесия - 2020 с оригинално заглавие на български език: ТРИТЕ „ЕЛЕКТРИ“ – НА ЕСХИЛ, СОФОКЪЛ И ЕВРИПИД.

усложнения. Друга много съществена разлика, която отличава драматургична техника на Есхил от тази на Софокъл и Еврипид е понятието за трагическа вина. У Есхил трагическата вина е заключена в миналото. Това е т.нар. „родова вина” – престъпление, допуснато от прародител, което обаче тегне върху поколенията и се стоварва като гибел и изкупление за трагическия герой.

Софокъл е известен с редица нововъведения. В персонажната система забелязваме много интересно представяне на женските образи. На Софокъл принадлежи великолепно хрумване да извежда на сцената алтернативни женски образи: Антигона и Исмена, Електра и Хризотемида. Това са две двойки сестри: първите са смели, решителни, непоколебими (Антигона, Електра); вторите са плахи, колебливи, нерешителни, подчинени (Исмена, Хризотемида). Най-важното Софоклово откритие е въвеждането на сложна система от перипетии и узнавания. При Софокъл, за разлика от Есхил, в чиято драма действието е изключително кратко, праволинейно и се развива по предписанията на митологическия сюжет, Софокъл въвежда система от перипетии и узнавания.

Софокъл използва един похват, който не използва нито Есхил, нито Еврипид и който в класическата филология се отбелязва като трагическа ирония. Тя е идва от незнанието на трагическите герои какво ги очаква. След като ѝ се връчва урната с мнимия прах на Орест, Клитемнестра ликува, защото най-сетне се успокоява: няма кой да отмъсти за убийството на Агамемнон. А Електра, която е до нея, е съкрушена, защото тя разбира, че нейната последна надежда е умряла. Това е трагическата ирония. Клитемнестра, която я очаква скорошна гибел, ликува, Електра, която скоро ще ликува, е съкрушена. Този ефект в класическата филология се обозначава като трагическа ирония. Това става в първия епизод.

Еврипид възприема новаторството на Софокловата драматургична техника - третия актьор и новата функция на хора, превърнат вече в коментатор на събитията (идеализиран зрител). Още древните елини обаче са назовавали Еврипид „философ на сцената”. Онова, което прави най-силно впечатление е, че Еврипид е най-отворен към следващи етапи в развитието на античната, но и на новоевропейската драматургия. Трагизмът у героите на Еврипид е много по-трагичен, отколкото този у героите на Есхил и Софокъл.

При Еврипид в 9 от неговите 18 достигнали до нас трагедии (19-тата е сатирна драма) присъства богът от машината (*deus ex machina*), който се появява накрая. Когато драматургичното действие е така заплетено, че не може по естествен логически път да се стигне до развързка, Еврипид прибегва до бога от машината. Имало е такова театрално приспособление: дървена платформа, която сценични работници са надигали на ръка. Платформата е била зад скелето. Скелето е имало различна височина, но не по-малка от 3 м. Актьорът, стъпил върху тази платформа, по механичен път е бил издиган, докато се е появявал някъде над скелето. Той се е появявал „от Олимп”. Богът от машината е известявал каква е волята на боговете. В Еврипидовата „Електра”, за разлика от трагедиите на Есхил и Софокъл на тази тема, се появява богът от машината и то даже не един, а се появяват двамата близнаци, Кастор и Полидевк, които са синове на Зевс – единият смъртен, другият безсмъртен. Те са познати по латинската версия на имената (Кастор и Полукс). Явяват се и известяват каква е волята на боговете, след като Орест изпълнява вмененото му от Аполон задължение да отмъсти за любовното убийство на своя баща Агамемнон.

Какво е новото в трагедията на Еврипид? Той въвежда за първи път, именно благодарение на това общуване със софисти и реторици, т.нар. драма с интрига. Това е нещо доста по-различно от традиционната съществувала чак до 30-те години на V в. пр. н.е. трагедия. Какви са тези елементи на драма с интрига в „Електра”? Есхилевият Орест влиза много лесно при майка си. След това още по-лесно влиза при престъпника Егист и го убива, после убива и майка си. Еврипид въвежда много забележителен елемент на интрига, много правдоподобен. Клитемнестра е подмамена да отиде в селския дом на дъщеря си под претекст, че Електра ще ражда.

Еврипид стига до още по-високи върхове, който въвежда личната (индивидуална) трагическа вина на героя. Героят е обременен вече не само от родовото проклятие, но има и лична, собствена, индивидуална, неповторима човешка вина.

Еврипид прави нова идейно-съдържателна интерпретация на мита, като прекроява самата сюжетика на действието.

Орест и Електра

В древногръцката естетика съществува понятието „етос“, което означава „характер“. Етосът на Еврипидовите герои е променлив. Най-изявените герои на Еврипид показват пред зрителя различни страни от своя характер. Героите на Софокъл, Орест и Електра, са застъпници на бащиното право, докато при Есхил и Еврипид са по-диалектически настроени – те отчитат принципите, позициите, мотивацията на двете страни (Агамемнон и Клитемнестра). Етосът на Софокловите герои е неизменен: Електра е непоколемиба. Героят софист е доста безчувствен и прагматичен, също и Електра. Поради това Орест и Електра правят впечатление на хладнокръвни убийци. В момента, в който Орест зад скелето убива Егист и Клитемнестра, иззад скелето се чува викът на Клитемнестра „Ах, нарани ме“. Софокловата Електра, която е пред лицето на публиката, но може да следи какво става, се обръща към брат си със следния вик: „Удари и втори път!“. Това е уникална сцена. Няма я нито у Есхил, нито у Еврипид, където не само Електра не взема участие в убийството, но и самият Орест е силно раздвоен, тъй като трябва да изпълни един тежък дълг, защото трябва да убие собствената си майка. Софокловите герои са ликуващи, непоколебими, докато при Есхил и Еврипид - смазани, съкрушени, нещастни.

При Есхил и при Софокъл Електра е неомъжена. Така че Софокловата Електра се определя като клета, нещастна, неомъжена злочестница. Еврипидовата Електра не е клета „неомъжена злочестница“. Тя е омъжена за автург (обикновен селянин, земеделец), пред чиято къща се развива действието, поради две причини: да бъде отстранена от двореца, тъй като тя е винаги противник на майка си и да не може нейното поколение по никакъв начин да заплашва царското семейство.

Припознаването на Орест

При Есхил припознаването на Орест се случва в първия епизод. Софокъл заобикаля несъобразностите с прекалено елементарното разпознаване между брат и сестрата от трагедията на Есхил „Хоефорите“. Той въвежда допълнителни персонажи - възпитателят на Орест и сестрата на Електра – Хризотемида и така при него припознаването е в третия епизод, когато се появява истинският Орест. Разпознаването се случва и в третия епизод на Еврипидовата Електра, когато Орест се опитва да убеди сестра си, че той е Орест, но тя не вярва на теорията за къдрицата и на стъпките край гроба, т.е. онова, което е изведено като доказателства в трагедията на Есхил и отчасти в трагедията на Софокъл.

REFERENCES

Lecheva, G., 2006. THE ATHIC TRAGEDY - SACRED AND SOCIAL FUNCTION. Handbook of Ancient Greek Literature (epic, poetry, drama). Silistra: RITT press. Look: <https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?cid=2390237023700691> (**Оригинално заглавие:** АТИЧЕСКАТА ТРАГЕДИЯ - САКРАЛНА И СОЦИАЛНА ФУНКЦИЯ. В: „Помагало по старогръцка литература (епос, лирика, драма)“ Силистра. 2006. Виж: WEB-базиран курс по Антична литература в E-Learning Shell 2.

Lecheva, G., 2014. ORIGIN OF ANCIENT GREEK THEATER AND DRAMA. WEB-based course E-Learninr Shell 2./ Branch of the University of Ruse in the town of Silistra/ Ancient literature. Look: <https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?cid=2390237023700691> (**Оригинално заглавие:** ПРОИЗХОД НА ДРЕВНОГРЪЦКИЯ ТЕАТЪР И ДРАМА Виж: WEB-базиран курс по Антична литература в E-Learning Shell 2.

Lecheva, G., 2014. ESHIL. ESSENCE OF THE AESCHILE TRILOGY. ORESTIA. Lecture in WEB-based course E-Learninr Shell 2. Branch of the University of Ruse in the town of Silistra/ Ancient literature Look: <https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?cid=2390237023700691> (**Оригинално заглавие:** ЕСХИЛ. СЪЩНОСТ НА ЕСХИЛОВАТА ТРИЛОГИЯ. „ОРЕСТИЯ“.

Lecheva, G., 2014. EURIPIDES - AN ERA AND CREATIVITY. THE "SUNSET" OF THE ATTIC TRAGEDY. FEATURES OF THE EURIPIDES TRAGEDY. COMPARISON BETWEEN EURIPIDES, SOPHOCLES AND AESCHYLUS. . Lecture in WEB-based course E-Learninr Shell 2. Look: <https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?cid=2390237023700691> (**Оригинално заглавие:** Еврипид - епоха и творчество. „Залезът“ на атическата трагедия. Особенности на Еврипидовата трагедия.

HOMIR'S ILIAD FROM A NON-STANDARD POINT OF VIEW ⁴¹

Krasimira & Rosen Nedkovi – Students

Silistra Branch,

University of Ruse “Angel Kanchev”

Phone: +359

E-mail: krassiva@gmail.com

Assoc. Prof. (Lina) Galina Lecheva, PhD

Silistra Branch,

University of Ruse “Angel Kanchev”

Phone: +359 877 466 707

E-mail: LechevaG@gmail.com

Abstract: *Homer's epos about the siege of Ilion is built through the traditional paratactical plot of the epic narrative. In parataxa, episodes are not interconnected, new episodes can be added without compromising the integrity of the narrative. It is interesting that 23 of the songs about Ilion are built through a paratactical plot, only the first song of the "Iliad" has a non-traditional for the geometric era hypotactical plot.*

Hypotaxis is a model for building a plot narrative, in which the individual episodes are mutually conditioned, they cannot be shifted, and when an episode is cut or a new one is added, the logic of the narrative is violated. The hypotactic plot is typical for the novel as a genre in literature. In the written tradition of ancient Greece, parataxa appeared in the Hellenistic era. Hellenism was the last epoch in the development of the culture of ancient Greece. The paratactic plot is typical for the epos. The epos as a literary genre was born and existed during the geometric era, which started the development of Hellenic culture.

Keywords: *epic, plot, hypotax, parataxa*

ВЪВЕДЕНИЕ

Омировият епос за обсадата на Илион е изграден чрез традиционния за епическото повествование паратактичен сюжет. При паратаксата епизоди не са свързани помежду си, могат да се добавят или прибавят нови епизоди, без това да наруши целостта на повествованието. Интересен е фактът, че 23 от песните за Илион са изградени чрез паратактичен сюжет, само първа песен на "Илиада" има нетрадиционен за геометричната епоха хипотактичен сюжет. Хипотаксата е модел за изграждане на сюжетно повествование, в който отделните епизоди са взаимно обусловени, те не могат да бъдат размествани, а при опит някой епизод да бъде изрязан или да бъде добавен нов, се нарушава логиката на повествованието. Хипотактичният сюжет характерен за романа като жанр в литературата. В писмената традиция на древна Елада паратаксата се появява в епохата на елинизма. Елинизмът е последната епоха от развитието на културата на древна Елада. Паратактичният сюжет характерен за епоса. Епосът като литературен род се ражда и съществува през геометричната епоха, с която стартира развитието на елинската култура.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В WEB-базирания курс по Антична литература в E-Learning Shell 2 в менюто „АФО – теми за реферати по Антична литература“, списъкът започва с „**Направете любителски видеофилм на избрана от Вас тема, използвайки хипотактичен сюжет (като този от I песен на "Илиада")**“.

Защо първа песен има хипотактичен сюжет?

Това е обяснено кратко и ясно в „Помагало по старогръцка литература (епос лирика, драма)“, качено в посочения по-горе WEB-базиран курс:

⁴¹ Докладът е представен на Студентска научна сесия 2020 с оригинално заглавие на български език: ОМИРОВАТА "ИЛИАДА" ОТ НЕСТАНДАРТНА ГЛЕДНА ТОЧКА.

“Илиада” има два основни етапа на сюжетния код:

- конфликтът между Ахил и Агамемнон;
- помирението между Ахил и Агамемнон.

Тези два етапа формулират две, отлично свързани ТЕМИ:

- Гневът на Ахил;
- Отмъщението за Патрокъл.

За фабулата на “Илиада” е характерна т.н. ДВОЙНА КАЗУАЛНОСТ:

- така са постъпили хората;
- така са пожелали боговете.

Нормален в съвременния смисъл на думата **ХИПОТАКТИЧЕН СЮЖЕТ** има цялата първа песен на “Илиада” - Първа песен в инвертен порядък разказва събитията, за да обясни: **ЗАЩО СЕ ГНЕВИ АХИЛ?**

1. Ахил се гневи, защото Агамемнон му отнема Близеида.
2. Агамемнон постъпва така, за да компенсира отнетата му Хризеида..
3. Хризеида не е при Агамемнон, защото е върната на баща си Хриз – жрец на Аполон.
4. Върнали са я, защото по молба на Хриз, който е жрец на бог Аполон, Аполон е пратил мор в ахейския лагер, след като Агамемнон не е уважил бащиното желание да откупи дъщеря си.

Според проф.Богданов, ако следваше своята експозиция, Омир би създал по-кратка и по-стегната епическа поема, но тя нямаше да се хареса на неговите слушатели. Затова той прави компромис между фолклорната тардиция и изискванията на белетристиката като литературен жанр.

От гледна точка на съвременната литературна теория (днес не познаваме първата част от Аристотелевата „Поетика“, “Илиада” е компромис между фолклорната традиция и новия стремеж към оригиналност на литературата:

Експозиция - гневът на Ахи;

Завръзка - Агамемнон връща дъщерята на Хриз и взима Бризеида. Тетида получава обещание от Зевс, че ахейците ще търпят поражение, докато не загладят нанесената на сина ѝ обида;

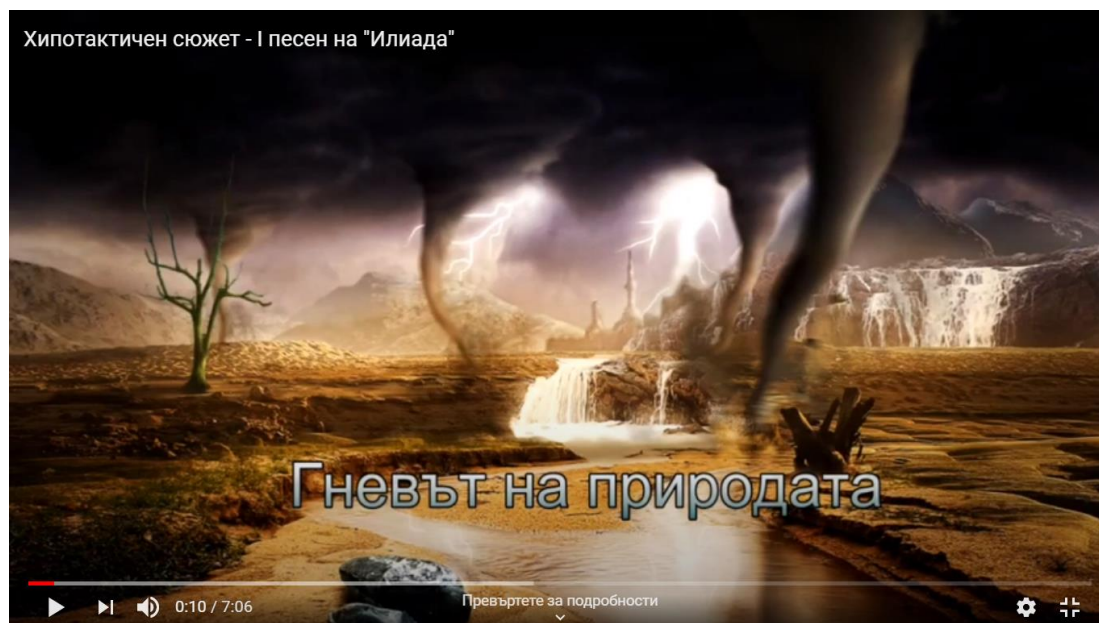
Изложение – битките между троянци и ахейци; („Илиада“ е военна поема) поражението на ахейците; гибелта на Патрокъл, която изисква отмъщение; смъртта на Хектор от ръката на Ахил; гневът на Ахил е изчерпан – той се примирява (макар и с божия намеса).

Заклучение – XXIV песен – Ахил се е примирил и организира погребални игри в чест на Патрокъл. [Лечева, Г. , 2006, стр. 51-52]

Основна и водеща тема в епоса за Троянската война е темата за ГНЕВА на АХИЛ. Аедът така започва своя епос:

О, Музо, възпей оня гибелен ГНЯВ на Ахила – сина Пелеев, Богиньо...

На Ахиловия гняв, продължил цяла година (ако вярваме на изследователите, че в епоса за Илион Омир описва последната година от обсадата на Троя) заложихме и ние при изготвяне на своя реферат – видеофилмът "Гневът на природата"

Виж: <https://www.youtube.com/watch?v=pNhVOMQLgy8>

Такъв хипотактичен сюжет можем да приложим в много аспекти от живота - в гнева на един бунтовен тинейджър, опитвайки да намери себе си, обвинявайки всички други за неговите несгоди; в едно приятелство покосено от предателство; в една изневеря и т.н. Ние намерихме такъв паралел м/у природата и човека. Защото ясно се вижда, че когато човек си повярва как е господар и командир на цялото творение тогава всъщност идва неговото голямо падение - а именно чрез гнева на природата.

Още от самото сътворение природата обичаше природата и природата обичаше човека. М/у тях съществуваше една приятелска и неразделна връзка до момента, в който човек си помисли, че може да отнеме силата на природата и да стане нейн господар. Не така мислеше тя, защото силата е в нея, понеже тя е нашия дом, красота, хармония и единство. Тя е майка на вековните дървета, на всичко онова, което ни заобикаля. Само ако се заслушаме в шепота на гората и вникнем в дълбочината на океаните, в румоленето на потоците ще се удивим от нейното величие. Понеже щастието не е в това да я покоряваме, а в хармонията да общуваме с нея. Тя е диригента на всичко което ни заобикаля. Докосването до нейната суровост, покой и любов ни прави силни, здрави и по-добри. Природата е вдъхновител за много творци. Тя е истинският, неизчерпаем извор на живот. Тя е неповторима, но и непредсказуема. Човек е направен така, че да влиза в съзвучност с нея.

ИЗВОДИ

И някак в него се заражда алчност, егоизъм, завист, сребролюбие и той започва да разрушава всичко онова, което му е подарено. Той започва да възприема природата единствено, като средство за печалба. И точно в този момент изгубва магията на хармонията м/у него и нея. И тогава пламва гнева на природата. Няма сила, която да спре земетресение, наводнение и всякакви бедствие, които са в нейната власт. Тя забавя, но не забравя. Опустошителна, разрушителна е нейната сила във вихара на гнева ѝ.

REFERENCES

Lecheva, G., 2006. HOMIR'S ILIAD. Handbook of Ancient Greek Literature (epic, poetry, drama). Silistra: RITT press. (**Оригинално заглавие:** ОМИРОВАТА „ИЛИАДА“ - митологична основа на епоса за Илион; сюжет; структурно – композиционни особености) В: „Помагало по старогръцка литература (епос, лирика, драма)“. Силистра: Издателство „РИТТ“; качено в WEB-базиран курс по Антична литература в E-Learning Shell 2. Виж: <https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?cid=2231221122110851>)

KALOKAGATIYA - PAST AND PRESENT⁴²

Zehra Shefket – Student

University of Ruse “Angel Kanchev”

Tel.: +359 888 963 842

E-mail: zuzy98@gmail.com

Assoc. Prof. (Lina) Galina Lecheva, PhD

University of Ruse “Angel Kanchev”, Silistra branch,

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,

Phone: +359 88 540 0647

E-mail: LechevaG@gmail.com

Abstract: *The paper reviews what makes something beautiful, what kind of beauty there is, the beauty of mind and body. It includes Plato's view about the philosophical category of aesthetics and his teaching about the world of ideas, and Ancient Greece's view about beauty of character and body. Also, the qualities of ancient heroes and which kind of beauty is more lasting and which is temporal and what is the attitude toward inner and outer beauty in modern times.*

Keywords: *Kalokagathia, beauty, body, spirit, hero, ancient Greece, god*

ВЪВЕДЕНИЕ

В древногръцката философия **калокагатията** е хармонично съчетание между физически и духовни достойнства – идеал за възпитанието на човека-гражданин. Хармонията между вътрешния и външния свят (микро и макро космоса) на човека бива видима в единството на физическа красота, духовни способности, благородство, богатство и води до ... мъдрост.

Калокатия (на старогръцки: *καλοκαγαθία*, от *καλός* και *ἀγαθός*,) е термин, използван в античната етика, съставен от две прилагателни (*καλός* (прекрасен) и *ἀγαθός* (добър)), което превеждаме като **нравствена красота**. Понятието е особено актуално за античната философия от класическия етап в развитието на културата на Древна Елада (**Сократ, Платон, Аристотел**). Свързва се с елинската „пайдея“ (понятието за култура в съзнанието на древния елин; вид изкуство; гръцката образователна система). Най-старият запазен текст, в който се обяснява калокатията е **легендата за седемте мъдреци**, разказана от **Солон**.

Калокатията е едновременно социално-политически, педагогически, етически и естетически идеал. Човекът – носител на калокатия, е идеалният гражданин на полиса, който се стреми към осъществяването на колективните цели на гражданското общество и е способен да ги реализира. Идеалът за калокатия лежи в основата на идеала за хармонично развитата личност, характерен за културата на Ренесанса.

А. Ф. Лосев обяснява термина калокатия, сравнявайки го с кентавър – „Калокатията е етико-естетическо понятие. Така както представата за човека-кон е можело да съществува във времената на митологичната древност, така и представата за човек, който е „прекрасно-добър“ има значение само за класическата епоха на Древна Елада, когато е налице **синкретично възприемане на етиката и естетиката**“.

Терминът **калокагатия** се тълкува по различен начин през различните периоди от социално-историческото развитие на античното общество и зависи от типовете мислене. ПИТАГОРЕЙЦИТЕ я възприемат като външното поведение на човека, зависещо от „вътрешните“ му качества. Старинно-аристократичното разбиране за калокатия е присъщо на ХЕРОДОТ, който свързва понятието със жреческите традиции. ПЛАТОН, който свързва калокатията с войнската доблест, обяснява същата с произхода на човека – днес бихме казали „с генетичните му предимства/обременености“.

⁴² Докладът е представен на Студентска научна сесия 2020 с оригинално заглавие на български език: КАЛОКАГАТИЯТА – МИНАЛО И НАСТОЯЩЕ.

С развитие на античното индивидуално (не родово) стопанство, терминът калокагатия започва да бъде използван за обозначаване на усърдните и успели стопани (днес бихме казали успели предприемачи), а в сферата на политическия живот терминът се използва като съществително нарицателно за умерените демократи.

В края на V в. пр. н. е. с появата на СОФИСТИТЕ, терминът калокагатия започва да се употребява за характеристика на ученост и образованост. Ксенофонт, Платон и Аристотел възприемат калокагатията философски – като хармония на микро и макро космоса. Хармонията прави човека мъдър и го води до калокагатия.

В ЕПОХАТА НА ЕЛИНИЗМА, калокагатията започва да се тълкува не като природна даденост, а като резултат от образованието и възпитанието на човека (елинската „пайдейя“), което я превръща в етическа категория. Като ИДЕАЛ ЗА ФИЗИЧЕСКО И НРАВСТВЕНО СЪВЪРШЕНСТВО калокагатията намира отражение в изкуството – в частност в творчеството на Фидий и Поликтет (V в. пр. н. е.), в поезията и особено в трагедиите на Софокъл. (ок. 496—406 пр. н. е.).

ИЗЛОЖЕНИЕ

В литературата на Древна Елада са на почит външната хубост и сила за сметка на съзерцателната способност на ума да открива красотата в абстрактното.

Боговете в елинския пантеон са представени с исполински тела и сила, но с човешки слабости. Много често се зараждат кавги помежду им и действията им въобще не отговарят на техния статус.

Поколението на героите се сътворява от „кентавро“ връзката между божество и човек. Затова децата, плод от тази връзка, винаги са физически и нравствено красиви.

За елините, за да е осъществен идеалът за съвършен човек, той трябва да бъде в духовен план добър и благ, а във физически – красив и атлетичен. Според древните ВРЪЗКАТА Е БИЛА НЕОТМЕНИМА МЕЖДУ ДВЕТЕ, ТЪЙ КАТО АКО ВЪТРЕШНО СИ БЛАГ, ТОВА ЩЕ ПРОЛИЧИ И ОТВЪН. По същия начин, ако си красив външно, това означава, че притежаваш положителни качества на характера.

В Омировия епос „Илиада“ и „Одисея“ тази представа е ясно изразена. **Ахил**, който е смел воин, жадуващ за слава, се възприема като физически красив, макар и никъде в „Илиада“ да няма портретна характеристика на героя. За него знаем, че е бързоног и гневлив, т.е. има много силен агон. Агонът е необходима добродетел за война. Според Платон, войнската доблест и чест е израз на калокагатия. Вероятно затова във всички екранизации на Омировия епос ролите на Ахил и Одисей се възлагат на атлетични и красиви актьори.

От друга страна царят на Микена – главнокомандващият ахейските войски **Агамемнон**, има типичния за античния владетел хюбрис – той е надменен. Надменността му го кара да лиши Ахил от Бризеида и по този начин дълбоко да засегне войнската доблест и чест на мирмидонца, защото девойката му е дадена при разпределяне на плячката. Тя е доказателството, че ахейската войска признава на Ахил, че е „по-по-най“ от всички войни, обсаждащи 10 години Троя.

Хектор, наричан „любимият герой на Омир“ от епоса за Троянската война единствен се приближава до представата на елините от епохата на Класиката за човек, достигнал калокагатията – той е красив, атлетичен мъж, самоотвержен защитник на родния град и нежен баща и съпруг, т.е. прекрасен и добър едновременно.

Менелай – съпругът на Хубавата Елена, който според Омировите химни моли брат си Агамемнон да оглави войските, които трябва да му върнат жената, открадната от Парис, остава в сянката на Ахил и Агамемнон. Царят на Спарта обаче носи Платоновата калокагатия у себе си – той има благороднически произход, държи на дадената дума - след сватбата му с Елена, присъстващите са се договорили да му помогнат (ако някой друг кандидат, не взел участие в сватбеното състезание, отвлече Елена) да си върне съпругата. В епоса за Илион е описан епизод, в който Менелай предизвиква на двубой Парис (традиция в античността – Давид и Голиат от Стария завет) с уговорката – победителят взима Хубавата Елена и войната

приключва. Този епизод индиректно напомня, че Менелай не е страхлив, но и не обича излишното кръвопролитие, плячкосването на градове, живота по време на война. Ако през геометричната епоха някой можеше да мисли за калокатия, Омировите герои биха я притежавали, защото всеки един от тях е сътворен, за да бъде образец за подражание.

В епохата на класиката в Древна Елада стават съществени промени в т.н. общественорполитически живот, който излиза от рамките на рода и всичко важно за хората се случва в полиса.

„Атинската робовладелска демокрация – първата хуманистична епоха в историята на човечеството, кратката хармония на атинското общество, намира естетически покой в делото на Софокъл“

Отчитането на скрития смисъл на формите и настроенята, може да открие в драмата на Софокъл всички значителни общественорпсихологически проблеми на Перикловата епоха. Затова вярната представа за същностните страни на тази епоха улеснява историческото разбиране на Софокъл

В една кратка епоха на политическо равновесие по думите на Перикъл в негова реч, предадена в историята на Тукидид, **хората не се ценят по имущественото си положение, а по своите способности и по услугите, които могат да окажат на държавата.** В това трябва да се търси изворът на оптимизма и вярата в човека. Те естествено се появяват там, където личните и обществените интереси съвпадат, където гражданите усещат социалната общност като реалност, която им принадлежи.

*„По времето на Перикъл гражданинът се чувства свободен в частния си живот, между него и държавата съществува търпимост и разбирателство. Тази хармония на лична свобода и обществен дълг, органичното единство на гражданин и колектив се изясняват като естетически идеал в хармонията и умереността на изкуството на Перикловата епоха. Скрепеност, единство на форма и съдържание, задълбоченост и примирителност, целенасоченост и обществена осмисленост, **стремеж към съвършенство – КАЛОКАГАТИЯ** - това са характерните черти на стила на гръцката класика.“*

Още късните герои на Есхил правят впечатление със своята **индивидуализираност**, с малките си грижи. Това вече е възможно, тъй като в свободното разбирателство с демократичната държава **човекът започва да се възприема като носител на характер.** ТРАГЕДИИТЕ НА СОФОКЪЛ ОТРАЗЯВАТ НОВОТО РАЗБИРАНЕ ЗА СВОБОДАТА НА ЛИЧНОСТТА, но в същото време с религиозната си идейност се противопоставят на процеса на прекаленото отделяне на индивида от човешката общност. Софокъл предвеща и вижда по-късно с очите си **кръшението на демократичната хармония между гражданин и колектив.**

Софокъл високо цени **свободата на човека и вярва в силата на човешката природа.** Неговият идеализъм се проявява особено в стремежа **ДА СЪЗДАВА ХОРАТА ТАКИВА, КАКВИТО ТРЯБВА ДА БЪДАТ.** Но Софокъл има съзнание и за ограничеността на човешките възможности. Голямата тема на неговата трагедия е изменчивостта и непостоянството на човешката съдба, **трагедията на героя, когато достига до знанието за тази сила, по-висока от човека.**

«Няма на света щастливи» - е лийтмотивът на Софокловата трагика. Но щастиято не е игра на боговете и случая. Съществува **ВРЪЗКА МЕЖДУ ЧОВЕШКАТА ПРИРОДА, СЪДБАТА И СТРАДАНИЕТО.** Причината за нещастиято е **в надменността на човека, в пренебрегването на божествените закони, в прекалената активност и неумерена свобода.**

Днес от повечето хора за успял човек се смята този, който е успял да създаде семейство, намерил си е доходоносна работа, гради кариера, живее в голяма къща или обширен апартамент, има верни приятели, готови да му помогнат във всяка трудност.

Въпреки този образец обаче, сред младите хора по света се наблюдава заплашително изместване в тяхната ценностна йерархия. Много от тях гледат да се отделят възможно найрано от родителите си, не признават брака, стремят се към бохемски живот. За тях свободата е да правят каквото си искат и то често без последствия. В България ставаме

свидетели на голяма част от младите са не искат да учат или работят. Това обезценяване на образованието довежда до криза в страната.

В миналото хората са били оценявани не според тяхното имуществено положение, а според тяхната способност да бъдат полезни на държавата. Един учител е много по-полезен като човек, който обучава бъдещи кадри, отколкото като собственик на къща, плащаш данък за нея. Въобще, за българина образованието е било основна ценност и много се е уважавало като обществено постижение. В него битува вярването, че образованият човек е не само почитан сред хората, но и добър и примерен гражданин на общността.

ИЗВОДИ

Не винаги красотата означава външна хубост и не трябва да я търсим само в нещата, до които можем да се докоснем с поглед, а трябва да се опитаме да я откриваме в нещата, които не са видими за очите, а само за душата. Много често красотата е скрита и не може да се долови само с поглед, както се казва „всичко най-хубаво е невидимо за очите”, ето защо трябва да се научим да виждаме и оценяваме нещата и хората не по това, което виждаме, а по това, което всъщност са, да се научим да гледаме през тях, т.е. да виждаме с душата си. Само истински добрите хора могат да усетят духовната красота, защото красотата означава добро, а доброто се крие вътре в нас.

REFERENCES

Losev, A. F. The history of ancient aesthetics. (*Оригинално заглавие*: Лосев А. Ф. История античной эстетики: В 8-ми тт. — Т. 2: Софисты. Сократ Платон; Т. 4: Аристотель и поздняя классика; Т. 7: Последние века; Т. 8: Итоги тысячелетнего развития). Виж: <http://psylib.org.ua/books/lose002/index.htm>

Bogdanov, B. Antigone of Sophocles - the natural measure of a great tragedy. Look: Lecheva, G. «Singapore» Antigone the natural measure of a great tragedy. (*Оригинално заглавие*: «Антигона» на Софокъл - естествената мяра на една велика трагедия. В: Лечева, Г. Помагало по антична литература (епос-лирика драма). Силистра. 2006. Виж: <https://drive.google.com/drive/folders/0B5zFQhOKcdKDdXVDUGlBRkFuSUk>

Lecheva, G. «Singapore» Antigone the natural measure of a great tragedy. (*Оригинално заглавие*: «Антигона» на Софокъл - естествената мяра на една велика трагедия. В: Лечева, Г. Помагало по антична литература (епос-лирика драма). Силистра. 2006. Виж: <https://drive.google.com/drive/folders/0B5zFQhOKcdKDdXVDUGlBRkFuSUk>

The beautiful. Otkrovenia (*Оригинално заглавие*: Красивото – това е красотата, видяна през очите на душата. Виж: <https://otkrovenia.com/bg/eseta/krasivoto-tovae-krasotata-vidyana-prez-ochite-na-dushata>

JEFFREY CHAUCER ⁴³

Zhivko Chobanov – Student

University of Ruse “Angel Kanchev”

Tel.: +359 888 963 842

E-mail: jivkochobanov@abv.bg

Assoc. Prof. (Lina) Galina Lecheva, PhD

University of Ruse “Angel Kanchev”, Silistra branch,

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,

Phone: +359 88 540 0647

E-mail: LechevaG@gmail.com

Abstract: *In the library of the British Museum in London, a manuscript of poems by Leadgate and Hocklew, Chaucer's students, needed binding. In the course of the work they found that the old binding was reinforced with two parchment sheets. Upon closer inspection, these turned out to be fragments of the book of household expenses of Elizabeth, Countess of Ulster, wife of Lionel, son of King Edward III. Among other expenses was a list of clothes distributed to various members of the household for Easter 1357. Somewhere at the end of this list appears the name of Jeffrey Chaucer. He received a short cloak, a pair of tight-fitting red and black trousers, and shoes. So, for the first time, Chaucer appears in front of us wearing tight-fitting red and black pants and a short cloak. Elizabeth, Countess of Ulster, traveled extensively and attended royal celebrations and banquets. Chaucer, like her page, must have been in the retinue and also witnessed these glamorous events.*

ВЪВЕДЕНИЕ

В библиотеката на Британския музей в Лондон един ръкопис със стихотворения от Лидгейт и Хоклив, ученици на Чосър, се нуждаел от подвързване. В процеса на работата открили, че старата подвързия била подсилена с два пергаментни листа. След внимателна проверка се оказало, че това са фрагменти от книгата за домашни разходи на Елизабет, графиня Ълстерска, жена на Лайънел, син на крал Едуард III. Между другите разходи имало списък на дрехи, раздадени на различни членове на домакинството за Великден 1357 г. Някъде на края на този списък фигурира името на Джефри Чосър. Той получил една къса пелерина, чифт тясно прилепнали панталони в червено и черно и обувки. И така, за пръв път Чосър се появява пред нас облечен в тясно прилепнали панталони в червено и черно и наметнат с къса пелерина. Елизабет, графиня Ълстерска, доста е пътувала и присъствала на кралски тържества и банкети. Чосър, като неин паж, сигурно е бил в свитата и също е бил свидетел на тези бляскави събития.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Името Чосър (calcearius) се превежда като обушар, среща се в Лондон и източните графства още през втората половина на 13 век. Юридическите пледоари ни информират, че през декември 1324 г. Джон Чосър не е бил много повече от дванадесет години и че той все още не е женен през 1328 г., годината, която се е считала за рождението на Джефри. Поетът вероятно е роден от осем до дванадесет години по-късно, тъй като през 1386 г., когато дава показания по делото на сър Ричард ле Скроп срещу сър Робърт Гросвенър за правото да носи определено оръжие. На по-късна дата, а вероятно и по времето на раждането на поета, баща му живее на улица Темза и трябвало да се омъжи за Агнес, племенница на Хамо де Комптън, която можем да считаме за майката на Джефри Чосър. През 1357 г.

Джефри е записан като паж, в служба на Елизабет, графиня на Олстър, съпруга на Лионел, херцог на Кларънс, вписвания в две листа от сметките на домакинството ѝ, случайно

⁴³ Докладът е представен на Студентска научна сесия -2020 с оригинално заглавие на български език: ДЖЕФРИ ЧОСЪР.

запазени, показвайки, че тя е платила през април, май и декември различни малки суми за неговото облекло и разходи. През 1359 г., Чосър заминава на войната във Франция. В определен период от кампанията той е бил в „Ретърс“, т.е. Ретъл, близо до Реймс, и впоследствие имал лошия късмет да бъде заловен. На 1 март 1360 г. кралят [Едуард III] плаща 16 паунда за откуп и до година-две по-късно Чосър е на кралска служба, тъй като на 10 юни 1367 г. Едуард му отпуска пенсия от двадесет марки за неговите минали и бъдещи услуги. Пенсия от десет марки е отпусната от краля предишния септември на Филипа Шосер за услуги на кралицата като една от нейните „домицели“ или „дамоизели“, и изглежда вероятно на тази дата Чосър вече да е женен. Обикновено се казва, че Филипа е била една от двете дъщери на сър Пайне Роет, другата е Катрин, която след смъртта на първия си съпруг, сър Хю дьо Суонфорд, през 1372 г., става гувернантка на децата на Джон от Гонт, а впоследствие и негова любовница. Възможно е Филипа да е била сестра на сър Хю и снаха на Катрин. И в двата случая бракът помага за отчитане на благоволенieto, което впоследствие е оказано на Чосър от Джон от Гонт. В отпускането на пенсията си Чосър е наречен нашият любим йеоман; преди края на 1368 г. той се е издигнал като един от ескуарите на краля. През септември на следващата година съпругата на Джон от Гонт, херцогинята Бланш, почива на двадесет и деветгодишна възраст и Чосър написва в нейна чест „Книгата на херцогинята“, стихотворение от 1334 реда в октосилабични куплети, първото от неговите безспорно истински произведения. През юни 1370 г. той заминава за чужбина в службата на краля, макар че по каква заповед или докде го е завела тази служба, не се знае. Той се връща вероятно известно време преди Майкълм и изглежда, че е останал в Англия до 1 декември 1372 г., когато заминава, с аванс от 100 марки в джоба си, за Италия, като един от тримата комисари, които пътуват за Генуа, където има търговска борса. Сметките, които той връща при завръщането си на 23 май 1373 г., показват, че той също е посещавал и Флоренция, и Падуа и там се е запознал с Петрарка. През втората четвърт на 1374 г. Чосер живее във вихъра на просперитета. На 23 април кралят му предоставя ежедневно стомна с вино, впоследствие сменена за рента от 20 марки. От Джон от Гонт, който през август 1372 г. отпуска на Филипа Шосер 10 паунда годишно, той самият сега получава (13 юни) подобна рента при възнаграждение за своите и услугите на съпругата си.

На 8 юни той е назначен за контрольор на поръчката и субсидирането на вълна, кожи и дърводелски материал, както и на дребните митнически вина в пристанището на Лондон. Месец преди това назначаване и вероятно в очакване на него той взе (10 май 1374 г.) лизинг за живот от град Лондон на жилището над портата на Олдгейт и тук живееше следващите дванадесет години. В неговия разказ за Констанс (след това приписан на Човека на закона), взет от англо-норманската хроника на Никълъс Тривет, написан около 1334 г., ние намираме, че той се бори да вкара някаква субстанция в друга слаба приказка, но все пак без смелостта да поправи радикалните му грешки, макар че и тук, както и при Гризилде, той прави толкова много за своята героиня, колкото конвенционалното възвишение на една добродетел в даден момент. Възможно е други приказки, които сега стоят в поредицата от Кентърбъри, да са били написани първоначално през този период. Сигурното е, че по някое време през седемдесетте години три или четири италиански стихотворения са приписвани на Чосър и той започва усилено да работи в тази насока.

Едно от най-интересните от стихотворения, редактирани за него от проф. Скейт, е фрагментарен „Комплент“, част от който е написан в терцини. Докато той експериментира с метриката на *Divina Commedia*, той направи първия си опит да използва материала, предоставен от *Teseide* на Бокачо, в друг фрагмент от голям интерес, този на *Quene Anelida* и *Fals Arcyte*. Повече от една трета от това е заета с друг и доста успешен метричен експеримент в „комплементанта“ на Анелида, но във въвеждането на самата Анелида Чосър направи първото от трите си неуспешни усилия да построи сюжет за важно стихотворение от собствената му глава и фрагментът, който започва толкова добре, се откъсва рязко на линия 357.

В Троил и Крисейд Чосър постига най-големия си артистичен триумф. Предупреден от неуспеха си в Анелида и Арсит, този път той се задоволява да вземе сюжета си без промяна от

Филострато и да последва стъпка по стъпка Бокачо. Но той не се държи като обикновен преводач. Той изпълнява мъжествено своя дълг за светиите „от други холинезиси“ в Сесиле, Гризилд и Констанс, на които било забранено от правилата на играта да се „обличат в плът и кръв“. В тази страхотна любовна история няма такива ограничения и героите, които лечението на Бокачо остави тънки и конвенционални, стават в ръцете на Чосър убедително човешки. Нито едно друго английско стихотворение не е толкова инстинктивно със славата и трагедията на младостта, а в детайлите на историята даровете на Чосър с ярки оцветявания, с хумор и съжаление са всички на най-високо ниво. Междувременно, във връзка (както е разумно вярвано) с годеж или брак на Ан от Бохемия с Ричард II (т.е. около 1381-1382 г.), Чосър завършва успешно *Parlement of Foules*, очарователна скица от 699 реда, които другите птици, в деня на Свети Валентин, съветват „Формеловия орел“ по избора ѝ на половинка. Успехът му тук, както в случая с *Det* на Блаунш Херцогинята, се дължи на липсата на каквато и да било нужда. Методът му за работа с тях би бил напълно одобрен от приятелите му сред френските поети. По-амбициозно начинание, *Hous of Fame*, в което Чосър си представя, че е пренесен от орел до храма на *Fame*, описва какво вижда и чува там, а след това се откъсва при видима невъзможност да се прибере, показва любопитна смесица от поетичните идеали на римската *de la rosa* и реминисценции на *Divina Commedia*. Както *Hous of Fame* най-често се помни и цитира за личните докосвания и хумор от разговора на Чосър с орела, така и най-цитираните пасажки в Пролога към Легендата за добрите жени са тези, в които Чосър изповядва своята привързаност към маргаритката. И нападението срещу неговата лоялност от Купидон и защитата му от Алчест. Неотдавнашните открития показват, обаче, че (освен задължения към Машо), някои от шрихите за маргаритката и спора между партизаните на Цветето и листата са откъси от стихотворения на приятелите му Фроасарт и Дешамп, които Чосър поема и се връща към тях с доста комплименти и че той е бил задължен на Froissart за част от рамката на неговото стихотворение. И двете версии на Пролога към Легендата са очарователни, а някои от приказките, по-специално тази на Клеопатра, се класират като най-добрата работа на Чосър.

Казват, че поклонниците, които той е събрал в *Inn Tabard* в *Southwark*, където Хари Бейли е бил домакин, са номерирани като „Wel nyne и двадесет в компания“, а Прологът дава пълни скици на рицар, сквайр (синът му) и техният Йеман; на приора, монах, брат, оксфордски чиновник и парсон, с две непочтителни закачалки на църквата, призовател и помилвател; на адвокат-сержант и доктор по физика, и на Франклин, или провинциален джентълмен, Търговец, Шипман, Милър, Кук, Мансип, Рийв, Плугман (брат на Парсън) и всеизвестната съпруга на Бат. В Лондон са описани пет лондонски бургазлии, а монахиня и жрец³ се споменават като присъстващи на Приореса. Всяко от тях, когато самият Чосър направи двадесет и деветия, беше обещан да разкаже две приказки, но включително един втори опит и приказка, разказана от Йеоман от канон, който изпреварва поклонниците на пътя, имаме само двадесет завършени истории, две недовършени и две прекъснати. Както в случая с Легендата за добрите жени, нашата загуба е не толкова от допълнителните истории, колкото от завършената рамка. Прекрасните героични скици на Пролога са пренесени още по-далеч от „Беседите по пътя“, които свързват различните приказки, а два от тези разговори, в които Съпругата на Бат и Пардонеца съответно изграждат компанията, имат значението на отделни приказки, т.е. но между приказките, които са стигнали до нас, липсват седем връзки, 4 и това е оставено на по-късна и по-слаба ръка, за да разкаже, в „Приказката за Берин“, приключенията на поклонниците в Кентърбъри. Позоваването на *Luf* на *Seynt Cescyle* в Пролога към Легендата за добрите жени дава външно доказателство, че Chaucer е включил по-ранната работа в схемата на приказките в Кентърбъри и е споменато за други истории, които са безспорно ранни. При липсата на такива метрични тестове, които са се оказали полезни в случая на Шекспир, датите, на които са съставени няколко от приказките, остават съмнителни, докато в случай на поне две - приказката на Клерк за Гризилд и трагедиите на монаха, т.е. има данни за ранна работа, която се преразглежда и допълва. За щастие е невъзможно да се раздели прологът към очарователно разказаната история на „Йонге Хю от Линкълн“ от самата приказка, а със „схемата за въвеждане“ във втория ред като доказателство, че Чосър е писал тук специално за своя Приорис, ние са забранени да ограничават новите истории до всеки

метър или тон. Не може да има никакво съмнение обаче, че това, което може да се нарече Приказките за Чурците (Милър, Рийв, Призован, братя и др.), И разговорните изливания на помилника и съпругата на Бат, се образуват с безсмъртния Пролог, най-важните и отличителни допълнения към по-старата творба. В тях и в историята на помилника за смъртта и тримата откровители и майсторският свещеник на монахинята майсторски боравене с баснята на Петела и лисицата, двамата освободени от грубостта, която бележи останалите, Чосър взема истории, които биха могли да бъдат разказани в кратка страница с проза и ги изработва с цялото умение в разказа, което той съблазнително усъвършенства. Брачните спомени на съпругата на Бат и приказката на Рийв с гнусната си кулминация (олекотена малко от сбогуването на Ален, редове 316-319) са сред великите неща в Чосър, както и Троил, Паламон и Арсит и Прологът. Те помагат най-вече да му дадат ширината на обхвата, която със сигурност може да бъде заявена за него. В или скоро след 1391 г. Чосър пише в проза за единадесетгодишен читател, когото той обръща като „Лител Лоуис мой син“, трактат за използването на Астролабата, като краткият му пролог е най-красивият образец на неговата проза. Уморителната приказка за „Мелиби и неговия уай Пруденс“, която може би беше толкова възхитена на английски, колкото и на латински и френски, може да бъде преведена по всяко време. Проповедта за покаянието, използвана като приказка за Парсон, вероятно беше дело на неговата старост.

"Пратеници" на приятелите му Скоган и Бъкън, превод на някои балади от сър Отес де Грансън и Комплекта към неговия Purs завършват запис на неговата незначителна поезия. Имаме собствено изявление, че в младостта си той е написал много балади, рундели и вирелей в чест на любовта, а двете песни, вградени съответно в Parlement of Foules и Prologue to Legende of Good Women, са очарователни и музикални. Съществуващите му по-къси стихотворения обаче, независимо дали са ранни или закъснели, не предлагат извинение за това, че претендират за висок ранг за него като лирист. Той имаше много малка сила на пеене и макар че в кратките му стихотворения има фини линии, станете свидетели на известния „Бягайте от прешлените и живеете със слаба стъпка“, им липсва устойчива концентрация на голяма работа. От драмата отново Чосър беше отрязан и е безсмислено да спорим от безбройните драматични докосвания в стиховете му и от дарбата му за характеризиране на това, което можеше да направи, ако беше живял два века по-късно.

ИЗВОДИ

Неговата епоха е възхитена от истории и той ѝ дава историите, които иска, инвестира в човечност, благодат и сила, които го поставят сред най-големите поет на повествованието в света и които представят Англия с всички цветове и топлина на живота, чудесно близо до всичките му читатели.

REFERENS

Geofferey Chauser. Luminarium. Antology of English Literature. Look: <http://www.luminarium.org/medlit/chaucerbio.htm>

Geofferey Chauser. <https://bg.wikipedia.org/wiki/> (*Оригинално заглавие:* Джефри Чосър). <https://chitanka.info/text/22948-kentyrbyrijski-razkazi>

Geofferey Chauser. www.storyboardthat.com/biography/

Lecheva, G. English Renaissance. Elizabethan era. Jeffrey Chaucer „Canterbury Tales“ Look& E-Learning Sheel 2, Lectures on the History of Foreign Language Literature. Look& https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?open_item=249124602501254125100570 (*Оригинално заглавие:* *Английски ренесанс – Елизабетинска епоха. Джефри Чосър „Кентърбърийски разкази“.* *Виж: Лекции по История на литературата на чуждия език В: E-Learning Sheel 2.*

ARRAY PROCESSING WITH VBA PROGRAMMING LANGUAGE⁴⁴

Alexandar Kolev– Student

Department of Philological and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: 086-821-521
E-mail: alexander.kolev@abv.bg

Principal Assis. Prof. Evgenia Goranova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: 086-821 521
E-mail: egoranova@uni-ruse.bg

Abstract: Visual programming environments are widely used in education to upgrade students' programming skills. This report demonstrates the development of a program in the Visual Basic for Application environment that accepts up to 10 values entered by the user, writes them to an array, and performs some operations on them. Shows how to create the visual side of the application (window and controls). The next step in creating the program is the implementation of the logical part - the creation of functions for recording, processing and outputting data. Functions have been developed for calculating the sum of the elements in an array, finding the maximum element and sorting. In this way, students have the opportunity to use the accumulated knowledge in a new and more interesting way.

Keywords: Programming, visual programming, array, controls, develop

ВЪВЕДЕНИЕ

Визуалните среди за програмиране се използват широко в обучението на учениците от 8-ми и 11-ти клас по учебния предмет Информатика. Тези среди позволяват на автора да се съсредоточи върху конкретната цел на приложението, а не върху това как то се изпълнява. По този начин се предизвиква интересът на учениците да използват придобитите вече умения по програмиране за създаване на нови типове приложения.

ИЗЛОЖЕНИЕ

За създаване на приложението се използва средата Visual Basic for Application, в програмта Microsoft Excell. Приложението демонстрира някои основни контроли на езика VBA и използването им. Представлява въвеждане на масив с до 10 елемента и създаване на функции за обработката му – извеждане на сума на елементите, максимален елемент и сортиране.

Разработката се състои от две части – първата е създаване на прозореца на приложението, добавяне и подреждане на елементите му, а втората е изпълнение на логиката на функциите за обработка на данните.

Отваря се редактора на VBA и първо се създава нов потребителски диалогов прозорец (UserForm), след което в него се добавят елементите (контролите) нужни за реализиране на задачата. На фиг. 1 е показан завършен вид на диалоговия прозорец.

Контролите се вмъкват, чрез издърпване и пускане (Drag and Drop) от лентата “Toolbox”. Името на контролите може да бъде променено в прозореца “Properties”, срещу свойството “(Name)”. Типовете имената и предназначението на всички контроли в приложението са посочени в таблица 1, в съответствие с номерацията от фиг. 1.

Подготвят се по 10 текстови полета за извеждане на елементите на масива (itb, otb), а впоследствие се използват толкова от тях, колкото потребителя въведе. Излишните остават скрити.

⁴⁴Докладът е представен на Студентска научна сесия - 2020 с оригинално заглавие на български език: ЕЗИКЪТ VBA ЗА ОБРАБОТКА НА МАСИВ.

На всички текстови полета, с изключение на tbN на свойството “Enabled” се задава стойност “False”, с което се забранява на потребителя да ги редактира, тъй като те са само за

Фиг.

1 Форма и контроли на проекта

извеждане на данни.

С двойно щракване с мишката върху бутоните VBA отваря текстовия редактор за писане за кода на диалоговия прозорец и създава празна функция, която ще се изпълни при натискането на съответния бутон.

Създават се следните член-променливи, общи за целия прозорец – масив от цели числа $m(10)$, в който ще се записват стойностите въведени от потребителя и ще се обработват; целочислена променлива n , в която се записва въведения от потребителя брой елементи и помощна променлива i – също цяло число.

Номер	Тип на контрола	Име на контрола	Функция
1	Label	Label1 (по подразбиране)	Информация за потребителя
2	TextBox	tbN	Въвеждане на броя на елементите на масива
3	ControlButton	btnEnter	Ивиква функцията за въвеждане на елементите и ги показва
4	TextBox	itb0 до itb9	Полета за извеждане на въведените елементи
5	ControlButton	btnSum	Извиква функцията за изчисляване на сума и извежда
6	TextBox	tbSum	Поле за извеждане на сумата
7	ControlButton	btnMax	Извиква функция за намиране на най-голям елемент и го извежда
8	TextBox	tbMax	Поле за извеждане на най-големия елемент
9	ControlButton	btnSort	Извиква функция за сортиране и извеждане на масива
10	TextBox	otb0 до otb9	Полета за извеждане на сортираните елементи на масива
11	ControlButton	btnClear	Връща програмата в начално състояние

Таблица 1. Контроли и техните функции (Roman, 2007)

За обхождане на текстовите полета, които показват въведените от потребителя стойности и сортираният масив, се използва методът Me.Controls („име на контрол“), който връща контролът с зададено име.

Когато съдържанието на полето tbN бъде променено, то съдържанието му се записва в променливата n. На фиг. 2 е показана функцията, която се извиква при натискане на бутона.

```

Private Sub tbN_Change()
    If tbN.Text = "" Then n = 0 Else n = tbN.Text
End Sub

Private Sub btnEnter_Click()
    ' въвеждане на масива

    For i = 0 To n - 1
        m(i) = InputBox("Въведете поредно число", "Въвеждане на масива")
        Me.Controls("itb" & i).Text = m(i)
        Me.Controls("itb" & i).Visible = True
    Next i
End Sub

```

Фиг. 2 Функция за въвеждане на масив

Чрез цикъл For..Next, се извиква диалогова кутия (InputBox), чрез която се въвежда поредния елемент на масива, записва се стойността му в съответното поле itb и чрез задаване на стойност "True" на свойството "Visible", на текстовото поле, то се показва. Цикълът се изпълнява толкова пъти, колкото елемента е пожелал да въведе потребителя.

Функцията за сумиране (фиг. 3) използва помощна променлива s, в която се записва резултат от сумирането на елементите на масива. Придвижването в масива отново става чрез

```
Private Sub btnSum_Click()
' сума на числата
    Dim s As Integer
    s = 0
    For i = 0 To n - 1
        s = s + m(i)
    Next i
    tbSum.Text = s
    tbSum.Visible = True

End Sub
```

Фиг. 3 Функция за сумиране на елементите

цикъл For..Next. След приключване на изчислението, крайният резултат се записва в текстово поле и то се прави видимо за потребителя.

Намирането на максимален елемент (фиг. 4) в масива също става чрез използване на помощна променлива и цикъл For..Next. В помощната променлива се записва първата стойност от масива, след което се сравнява със следващата. Ако следващата стойност е по-голяма, то тя замества стойността на помощната променлива и се преминава към следващия елемент от масива. Накрая полученият максимален елемент се записва в текстово поле, което се показва на потребителя.

Сортирането се извършва по „метода на балончето“. Сравняват се всеки две съседни стойности в масива и ако е нужно се разменят. Операцията се повтаря, докато всички елементи са на мястото си.

```
Private Sub btnMax_Click()
' извеждане на най голямото число
    Dim a As Integer
    a = m(0)
    For i = 1 To i - 1
        If m(i) > a Then a = m(i)
    Next i
    tbMax.Text = a
    tbMax.Visible = True

End Sub
```

Фиг. 4 Функция за намиране на максималния елемент на масива

```

Private Sub btnSort_Click()
    'сортиране на числата
    Call sort
    For i = 0 To n - 1
        Me.Controls("otb" & i).Text = m(i)
        Me.Controls("otb" & i).Visible = True
    Next i
End Sub

```

```

Private Sub sort()
    Dim a As Integer
    Dim ch As Boolean
    ch = True
    Do While ch = True
        ch = False
        For i = 0 To n - 2
            If m(i) > m(i + 1) Then
                a = m(i)
                m(i) = m(i + 1)
                m(i + 1) = a
                ch = True
            End If
        Next i
    Loop
End Sub

```

Фиг. 5 Функция за сортиране

След сортирането на масива, стойностите на елементите му се записват в текстовите полета otb и те се показват.

```

Private Sub clear()
    tbN.Text = 0
    For i = 0 To 9
        m(i) = 0
        Me.Controls("itb" & i).Visible = False
        Me.Controls("otb" & i).Visible = False
        tbSum.Visible = False
        tbMax.Visible = False
    Next i
End Sub

```

```

Private Sub btnClear_Click()
    'изчистване на данните
    Call clear
End Sub

```

```

Private Sub UserForm_Initialize()
    Call clear
End Sub

```

Фиг. 6 Функция за извеждане

Функцията Clear(), служи за начално установяване на всички стойности в програмата. Използва се при стартирането на приложенията и при желание на потребителя да започне разбота с програмата отначало.

На фиг. 7 се вижда примерен резултат при работа с приложението.

Фиг. 7 Потребителска форма в работен режим

ИЗВОДИ

Чрез създадената програма се демонстрира как учениците, изучавайки новите за тях елементи свързани с визуалното програмиране, могат да затвърдят знанията си придобити от предишните етапи на обучение. Използват се цикли, както за работа с масив, така и за работа с контроли, което разширява възможностите на учениците. Така те могат да използват знанията си за да създават нов тип, по-интересни за тях „динамични приложения“ и да усъвършенстват дигиталните си компетенции (Goranova, 2014) за визуално програмиране.

REFERENCES

- Goranova, E., 2014. Model for Information Technology Training in Multimedia Environment. Ruse: Publishing center of the University of Ruse. (**Оригинално заглавие:** Горанова, Евг., 2014. *Модел за обучение по информационни технологии в мултимедийна среда. Автореферат, Русе.*)
- Roman, St., 2007. Let's write macros in Excel. Sofia: ZeST Press Ltd. (**Оригинално заглавие:** Роман, Ст., 2007. *Да напишем макроси в Excel. София: ИК „ЗеСТ Прес“ ООД*)

CREATING AN ELECTRONIC TEST WITH THE VBA LANGUAGE⁴⁵

Stela Tsenkova – Student

Department of Philological and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: 086-821-521
E-mail: steli_cenkova@mail.bg

Principal Assis. Prof. Evgenia Goranova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: 086-821 521
E-mail: egoranova@uni-ruse.bg

Abstract: *Visual Basic for Applications (VBA) is a relatively easy-to-use programming language "built-in" in Microsoft Office that can automate specific actions, build applications that solve any task. VBA adopts visual programming technology by creating applications and elements to control them directly on screen and recording portions of them via MacroRecorder.*

Keywords: *macros in excel, Visual Basic for Applications (VBA), e-learning, online testing*

ВЪВЕДЕНИЕ

VBA е графичен програмен език, който е разработен от Microsoft. Той е базиран на езика BASIC и е предназначен да надгражда възможностите на програмните продукти в пакета MS Office.

Притежава всички предимства на езиците, базирани на Basic – в сравнение с други програмни езици е по – лесен за изучаване, а програмният му код е разбираем и за начинаещи програмисти. Езикът е подходящ за първоначално обучение по програмиране, понеже включва всички необходими средства за изучаване, както на процедурно програмиране, така и на обектно ориентирано програмиране. VBA дава възможност да се управляват данни, записани в Excel, Access и други продукти на MS Office (Roman, 2007) .

През последните години, а и днес в условията на извънредно положение, използването на информационни технологии е все по-масово, както в бита на хората, така и в сферата на образованието. Промененият начин на живот, работа и общуване на всеки човек вследствие на тази извънредна ситуация изисква един особено необходим инструмент за дистанционна проверка на знания и умения, а именно **електронния тест**.

Необходимостта от създаването на електронни тестове се обосновава с все по-бързото навлизане, а и към днешна дата задължително електронното обучение във всички сфери и на всички образователни равнища - във висшите и средни училища, в професионалното обучение и квалификация.

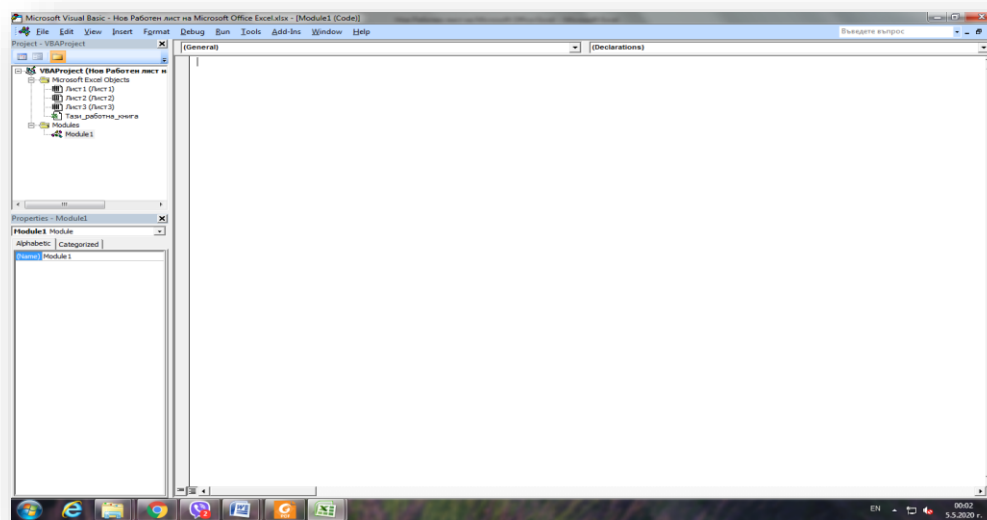
ИЗЛОЖЕНИЕ

VBA (Visual Basic for Applications) е графичен програмен език, вграден в пакета Office (MS Excel, MS Word, MS Access, MS Outlook, MS PowerPoint). Благодарение на това той работи с обектите на този пакет и може да допълва възможностите на включените в него програми. Освен това поради популярността си той е вграден и в други програмни продукти, например в AutoCAD и SAP.

⁴⁵ Докладът е представен на Студентска научна сесия - 2020 с оригинално заглавие на български език: СЪЗДАВАНЕ НА ЕЛЕКТРОНЕН ТЕСТ С ЕЗИКА VBA.

VBA е базиран на езика BASIC, чието наименование идва от Beginner's Allpurpose Symbolic Instruction Code. Езикът Basic е създаден през 1964 г. в Дартмунтския колеж (САЩ) за бързо обучение на студентите на основи на програмирането.

От менюто Tools се избира Macro и след това Visual Basic Editor. Отваря се прозорец на Microsoft Visual Basic (виж фиг.1).

Фиг.1.Начален екран на VBA

На

второ ниво след името на проекта, се показват имената на основните елементи, които се включват в един проект. Това са (Ivanova & Drakaliev, 2016).

- Microsoft Word (или Excel) Objects (обекти в средата на Word или Excel),
- Forms (прозорци, създадени от потребителя – потребителски форми)
- Modules (модули-програми на VBA).

Ако някои от тези елементи не присъстват, те се създават с командата Insert от главното меню на VB Editor.

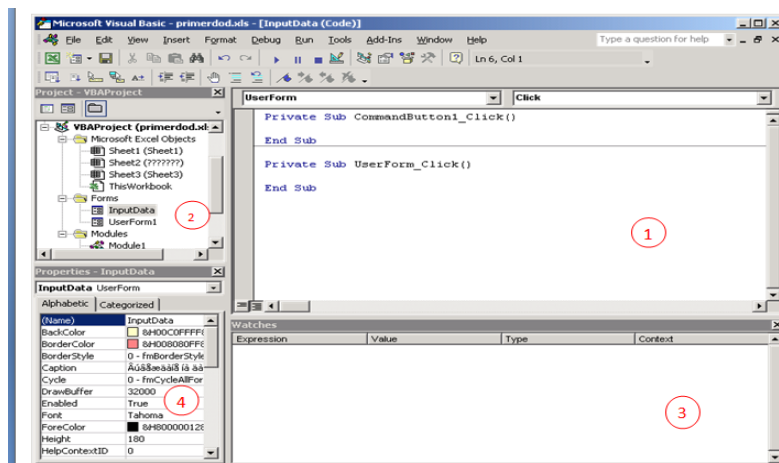
На трето ниво се намират имената на създадените елементи от всяка група:

- В групата на Microsoft Excel Objects се включва This Workbook (текущата книга) и имената на всеки лист в нея, а в групата Microsoft Word Objects - This Document (текущия документ).
- В групата Forms се включват имената на създадените потребителски прозорци.
- Елементи на Modules са имената на създадените модули в проекта, които се наричат стандартни (за разлика от програмите, които са свързани с обект или форма).

Обектите и формите имат два компонента: визуален (самият обект или форма) и програмен код. Двата изгледа се превключват с командата View/Object (отваря се прозорец с обекта или формата) и View/Code (отваря се прозорецът Code). Елементите на Modules имат само един изглед – програмен код (виж фиг. 2).

VBA включва интегрирана среда за разработка на приложни програмни модули, която съдържа:

Текстов редактор (Text Editor), който се използва за писане на програмния код

Фиг.3. Прозорци на VB Editor

Когато е в режим на изпълнение и VBA открие грешка, редакторът преминава в режим на прекъсване и се извежда съобщение за грешка. Един от бутоните в прозореца на съобщението за грешка е Debug. С този бутон изпълнението на програмата се прекъсва и точката в който е грешката, се оцветява в жълто.

Смисълът на програмирането с VBA е да се контролират обектите, като се променя външния им вид или те се принуждават да извършват различни действия.

Всяко приложение, включено в Microsoft Office има собствен обектен модел, отразяващ специфичните му особености. Основните елементи на обектния модел са: обекти, свойства, методи, събития.

Обекти са всички елементи на приложение, които могат да се управляват със средствата на VBA. В Excel обекти са книга, лист, област от клетки, диаграма и др. Всеки обект има свойства и методи. Свойствата и методите на един обект се наричат членове (members) на обекта.

Достъпът до обектите се осъществява чрез обектните променливи – обектната променлива е име на място от паметта, където се пази адресът на обекта. Тъй като обектната променлива е указател, то е възможно към един обект да указват повече от една променливи.

Ако аргументите не са в скоби, получената (върнатата) стойност не се запазва. В резултат от своето действие методът може да върне обект.

VBA притежава възможности за създаване на потребителски прозорци, които се наричат форми (User Forms). Формите представляват визуален интерфейс и модули с код, които се използват за комуникация с потребителя.

Контроли – елементи от инструментите – Tools. Контролите са неизменна част от електронния тест.

Всяка програма на VBA се състои от оператори. За тяхното изписване се използват разрешените от езика символи :

- малки и големи букви от латинската азбука ;
- цифрите от 0 до 9 ;
- специални символи като + - * / = < > : .

В езика VBA се използват определне брой думи на английски или съкращения на такива думи, които имат предварително дефиниран смисъл. Те имат запазена функция и немогат да се използват за други цели. Такива са and, const, dim, for, if, then, else, or, do, loop и много други. Някои от тях са запазени в езика Basic, а други – в езика VBA. В него те са около 300, затова е много трудно да бъдат изредени тук.

Идентификаторите се наричат още „имена” и служат за обозначаване на различни елементи на програмата. Имена получават : променливите, константите, обектите и др.

Всяко име се състои от латински букви и цифри, като първият символ задължително трябва да е буква. Допуска се употребата и на символа „_” (долно тире). Не е разрешено използването на интервал в името.

Операторът съдържа инструкция за извършване на определено действие. Ако операторът служи за деклариране на данни (константи, променливи), той се нарича декларативен. Ако той описва операции с данни, се нарича изпълним.

В езика на VBA всеки оператор се изписва на отделен ред. Ако няколко оператора трябва да се запишат на един ред, те се разделят двуточие „:”. Много дългите оператори могат да се пренесат на следващ ред с помощта на знака „_” (долно тире), предхождан от поне един интервал.

Коментарите в една програма служат за поясняване на написания програмен код и са предназначени за сведение на програмиста. Всеки коментар започва с апостроф, който важи до края на реда. Коментарите могат да се включат навсякъде в програмата. При превръщане на текста на програмата в машинен код (операция интерпретиране във VBA) коментарите не се обработват.

След като се запознахте с езика за програмиране VBA, ще ви представя един **електронен тест**, който разработих с помощта на основните елементи на VBA. Най – голямото предимство на този тест е, че не му е необходима интернет връзка, за да работи.

За разработването на теста използвах **текстови полета, радио бутони, командни бутони, фреймове, етикети (контроли)**. Контролите осигуряват визуален интерфейс с потребителя. Те имат методи, които могат да се приложат от потребителя. Когато в прозореца User Form се изпълни някакво действие върху една контрола (щракване, двойно щракване, маркиране на поле за избор, избор на радиобутон и др.), се отваря процедурата, която ще обработва настъпването на събитието.

В момента, в който ученикът реши теста и щракне върху бутон „Брой точки” и „Оценка”, той вижда вече своята успеваемост. Оценката се образува, чрез променлива, в която се натрупват точките, а чрез няколко оператора if се дообработва скалата „брой точки = оценка“, както е показано в програмния код:

```
If OptionButton2.Value = True Then s = s + 1
If OptionButton5.Value = True Then s = s + 1
If OptionButton11.Value = True Then s = s + 1
If OptionButton16.Value = True Then s = s + 1
If OptionButton18.Value = True Then s = s + 1
If OptionButton23.Value = True Then s = s + 1
If OptionButton27.Value = True Then s = s + 1
If OptionButton31.Value = True Then s = s + 1
If OptionButton36.Value = True Then s = s + 1
If OptionButton37.Value = True Then s = s + 1
```

```
If s <= 2 Then oc = 2
If s >= 3 And s <= 4 Then oc = 3
If s >= 5 And s <= 6 Then oc = 4
If s >= 7 And s <= 8 Then oc = 5
If s >= 9 And s <= 10 Then oc = 6
```

ИЗВОДИ

Програмната среда на Excel VBA, разглежда цялостно характерните особености на Excel, интегрираната среда за развитие, писане, изпълнение на тестове, откриване и коригиране на грешки в макроси написани с VBA. Излагането на всички подробности относно описанието на езика VBA с голяма пълнота е мисия невъзможна.

За да сме адекватни на предизвикателствата на времето, бумът на информационните технологии, за да задържим интереса на децата към училището и ученето, за да направим съпричастни и родителите, за да накараме нещата да се случват

към по-добро за учениците, то трябва да можем да погледнем малко по-надалеч. Без да пренебрегваме или омаловажаваме традиционните методи и прийоми на работа, трябва да сме отворени за иновациите, да се опитае ние да ги наложим във времето, преди то - времето да ги наложи на нас.

Независимо дали електронното изпитване е проведено във висшите или средните училища то има няколко преимущества пред традиционното:

- Не отнема от учебното време, което би могло да се използва за провеждане на учебни занятия;
- Прилагане на еднакви критерии, безпристрастност, обективност, предотвратяване на наизустяването и преписването;
- Създава усещане в студентите за обективно оценяване съобразено с техните знания и умения;
- Дава качествена обратна връзка за получените резултати

Анализът на системите за оценяване показва, че електронните тестове са предпочитаното средство за оценка на постиженията на учениците, тъй като осигуряват обективност, надеждност и валидност на оценката.

REFERENCES

- Roman, St., 2007. Let's write macros in Excel. Sofia: ZeST Press Ltd (**Оригинално заглавие: Роман, Ст., 2007. Да напишем макроси в Excel. София: ИК „ЗеСТ Прес“ ООД**)
- Ivanova, S., Drakaliev, P., 2016. VBA in Excel. Sofia: University of Architecture, Civil Engineering and Geodesy - University Center for Information Technology (**Оригинално заглавие: Иванова, С., Дракалиев, П., 2016. VBA in Excel. София: Издателство „Университет по архитектура, стротелство и геодезия“ – Университетски център за информационни технологии**)

DESIGNING A SITE WITH GOOGLE SITES⁴⁶

Nicoletta Radeva– Student

Department of Philological and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: 0896243027
E-mail: nikiradeva1997@abv.bg

Principal Assis. Prof. Evgenia Goranova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: 086-821 521
E-mail: egoranova@uni-ruse.bg

Abstract: Designing a site with Google Sites: *Google Sites is a Google service that allows you to create web sites for free using templates.*

The process of creating and editing the site is done with the help of special developed interface.

The main advantage of Google Sites is the accessibility – the work is done on the Internet, the reisoned to install additional programs

Keywords: *Google Sites, free using templates, special developed interface.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Google Sites е услуга на *Google*, позволяваща безплатно да се създават сайтове с помощта на шаблони.

Процесът на създаване и редактиране на сайта става с помощта на специално разработен интерфейс. Основното преимущество на *Google Sites* е достъпността – работата се извършва в интернет, няма нужда от инсталиране на допълнителни програми.

Истинската сила на *Google Sites* се крие в неговата цялостна интеграция с *Google* продуктите. Има достъп до всички файлове Docs, Drive, sheets и т.н., както и до Вашите *Google* контакти и да ги използвате на Вашата уеб страница, Въпреки, че не е подходяща за страници на мащабни предприятия, *Google Sites* си остава подobaващ избор за тези, които нямат бюджет и способности за уеб създаване, но искат да имат техен сайт или блог.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Целта на съобщението е създаването на сайт с помощта на Google Sites

След стартиране на програмата се избира подходящ шаблон свързан с темата на уеб сайта. Темата на сайта се изписва като колонтитул (заглавна част) по цялата ширина на страница. (виж фиг.1-Заглавна част и фиг.2-Избор на шаблон)

Изборът на шаблон става от менюто Themes (Теми). Инструментът Themes предлага библиотека с шаблони за сайтове на различна тематика.

Създаването и редактирането на страници се извършва от основния инструмент **Pages** (Страници). Всяка нова страница в *Google Sites* се създава от бутона **Add Pages** (Добавяне на страница). (фиг.3-Създаване на страница)

За да се осигури достъп до вътрешните страници, е необходимо да се създаде навигационна система (меню – поизор на собственика на сайта).

⁴⁶Докладът е представен на Студентска научна сесия 2020 с оригинално заглавие на български език: СЪЗДАВАНЕ НА САЙТ СЪС GOOGLE SITES

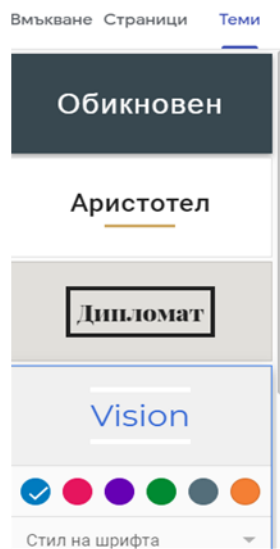
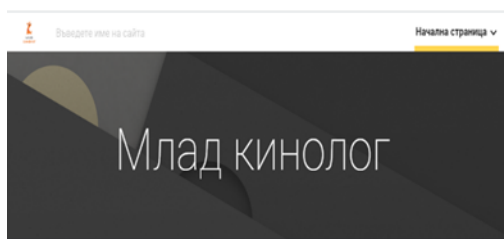
ИЗВОДИ

Програмата Google Sites предоставя на възможност на любители⁴⁷ да си създадат и публикуват личен сайт. Програма предоставя библиотека от шаблони с които авторите оперират бързо и лесно. Новият интерфейс на Google Sites не позволява изготвянето на авторски дизайн. В предходния вариант това беше възможно.

REFERENCES

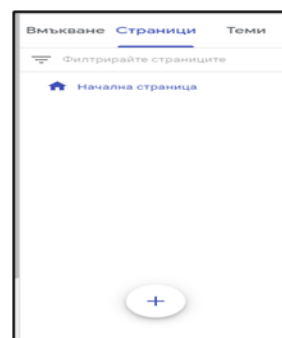
<https://sites.google.com/new>

Фиг.1 Заглавната част на сайта

Фиг.2 Избор на шаблон

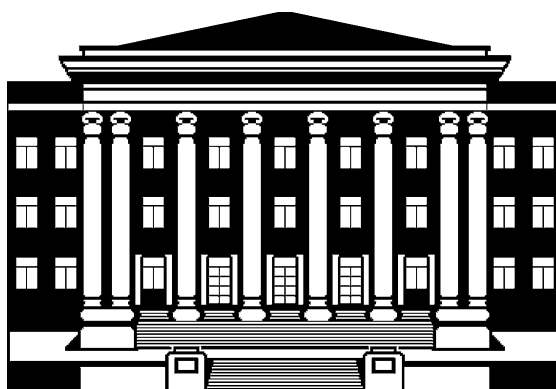
Фиг.3. Създаване на страница

⁴⁷ Виж: Личен сайт, изготвен с Google Sites: <https://sites.google.com/site/linalecheva/>

UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“

UNION OF SCIENTISTS - RUSE

**60-TH ANNUAL SCIENTIFIC CONFERENCE
OF UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“
AND UNION OF SCIENTISTS – RUSE**

OCTOBER 2021

I N V I T A T I O N

**Ruse, 8 Studentska str.
University of Ruse
Bulgaria**

PROCEEDINGS
Volume 59, Series 11.2

Silistra Branch of the Ruse University

Under the general editing of:
Assoc. Prof. (Lina) Galina Lecheva, PhD

Editor of Volume 59:
Prof. Diana Antonova, PhD

Bulgarian Nationality
First Edition

Printing format: A5
Number of copies: on-line

ISSN 1311-3321 (print)
ISSN 2535-1028 (CD-ROM)
ISSN 2603-4123 (on-line)

The issue was included in the international ISSN database, available at <https://portal.issn.org/>.
The online edition is registered in the portal ROAD scientific resources online open access

PUBLISHING HOUSE
University of Ruse "Angel Kanchev"